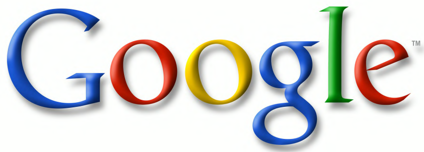

Speculativ Kosmologie

med

Grundlag til en

speculativ Theologie.

Af

Frederik Christian Sibbern.

Kjøbenhavn, 1846.
Paa Forfatterens eget Forlag
trykt hos Directeur Jens Hostrup Schultz,
Kongelig og Universitets-Bogtrykker.

ASTOR LIBRARY
JUL
10
1894
NEW YORK

I Overskriften paa den første Side af nærværende videnskabelige Fremstilling er den bleven kaldet: Speculativ Kosmologie og Theologie, og jeg havde og i Sinde at affatte Bogens Titel i Overeensstemmelse hermed. Den gaaer ogsaa heelt igjennem lige meget ud paa at give en Lære om Gud og en Lære om Verdenstilværelsens Grundforhold. Imidlertid gaaer den mere directe ud herpaa, og til en formelig speculativ Lære om Gud vil endnu en Exposition kræves, saaledes som jeg maaskee, naar jeg faaer fuldendt min Christendomsphilosophie, tør prøve paa at give den. Det er med Hensyn hertil, at jeg har affattet Titelen saaledes, som den læses.

Kjøbenhavn, den 28de Mai 1846.

Sibbern.

Indhold.

Side.

Speculativ Kosmologie
og Theologie.

A. Ideelt og Reelt.

§ 1.

Hvad her først og fremmest er at adskille.

Som det overalt i hele Tilværelsen til Grund Liggende have vi nærmest og først at bemærke den altomfattende Tingenes Orden og Gang, som overalt medfører, at paa ethvert Punct alt Det indtræder og kommer til at subsistere, hvad der paa ethvert Punct findes at være. Men deri er nu atter overalt at adskille 1) Det, som realiseres eller det Ideelle, 2) selve Realisationen og den heri fremtrædende realiserende Magt, der da bliver at kalde det Ideelt-Reelle, og endelig 3) Det, hvori denne Magt gjør sig gjeldende og fuldbyrder sine Realisationer, altsaa Substratet eller det blotte Reelle.

§ 2.

Det inderste Grundværende viser sig allerførst som en uudtømmelig Ideefylde.

Først og fremmest have vi altsaa som det i alle Ting inderst Tilstedeværende og til Grund Liggende at nævne et tidløst og tilmed begyndelsesløst og evigt, uudtømmeligen

bestemmelsesfuldt og positivitetsfuldt, altsaa en Uendelighed af endelige Bestemmelser i sig indeholdende og derved indholdsfuldt, med en hvis Allestedsnærværelse overalt paa ethvert Punct fremtrædende, heelt igjennem i sig consequent — Al-Ideelt, hvilket, da det kun ved en i det Uendelige gaaende Tankeforfølgelse af os vilde kunne erkjendes, viser sig for os som en uudtømmelig Fylde af Al-Intelligents, der i sig indeholder al tænkelig Begyndens absolute Forudsætning og alle Muligheders Indbegreb, men dog ikke selv er at tænke, som om den kun var til i Muligheden, da den ret egentligen maa siges at være, og det endda saa, at i dens Sphære en Vorden, eller Overgang fra Ikke-Tilvær til Tilværelse, ei engang er tænkelig, og derfor ei heller et saadant Objectivitetsforhold som af et Bestemmende til et derved Bestemmet, saa lidet som her kan være Tale om nogen Sigbestemmen ellee Sigconstitueren. — Vi befinde os da her i det aldeles Uskabtes Sphære, hvori der ei engang kan tænkes nogen Skabtvorden.

Som vi maae kalde Det, vi her have for os, et ideelt Værende, saa er ogsaa dets Væren en ideel Væren; men denne maa ei forvexles med en saakaldet abstract Væren, ved hvilket Udtryk et subjectivt Hensyn finder Sted, der ei hører herhen, ligesom det ogsaa derved letteligen kunde faae Udseende af, som om der nægtedes det Ideelle en sand Væren og Subsisteren og Tilværen i det Reelle, medens det Ideelle tvertimod virkelig paa en aldeles concret Maade gjør sig gjeldende i det Reelle paa ethvert Punct.

Anm. Baade al videnskabelig Stræbens nødvendige aprioriske Forudsætning, saa og de virkelige Videnskabers utallige Vidnesbyrd maae føre os til at erkjende det nu Fremsatte. Denne Anmærkning gjelder og for det Følgende.

§ 3.

Det inderste Grundværende er en, Ideefylden i sig bærende, Magt og Skaben, i hvilken en uudtømmelig Effectfylde gaaer i Eet med Ideefylden, og saaledes en uudtømmelig Extrarationalitet i Eet med den ligesaa uudtømmelige Rationalitet.

Det Al-Ideelle er ikke blot men gjør sig ogsaa gjeldende, eller rettere gjøres gjeldende ved og i noget Andet end det selv, hvori det dq viser sig som det Algyldige. Men vi have da et dobbelt saadant Andet at bemærke; thi først og fremmest have vi her et den ideelle Fylde realiserende Alvirksomt med sin uudtømmelige Formaaen, og dernæst sees her et desuden endnu tilværende Modstaaende eller Objectivt, hvilket vi kalde det Reelle, som Det, i hvilket eller mod hvilket det Al-Ideelle gjøres saaledes gjeldende, idet det deri træder ud og realiseres eller yderliggjøres, at herved en Totalitet af Virkelighed, en Verden dannes, i hvilken nu det Alvirksomme viser sig som det Alconstituerende og Skaberiske, der, som det inderste Tilstedeværende deri, paa immanent Maade rører sig paa ethvert Punkt i denne Totalitet, medens denne dog overalt træder frem for os som noget Andet, end hiint Alvirksomme selv, hvilket derfor træder frem for os som det Indre i noget Andet, hvori det viser sin Alvirksomhed. (See vi hen paa Det, hvad Naturen overalt oplader for os, da see vi klarligen, at en altomfattende Tingenes Orden bestandigen fremadskridende gjør sig gjeldende, men bestandigen dog kun saaledes, som det nu paa dette bestemte Punct kan skee, under de givne Betingelser og paa den herved bestemte Maade. Saaledes see vi da bestandigen et Andet, et Modstaaende. Hvorfra dette nu fra først af monne kunne hidrøre, derom længere hen.)

Det inderste til Grund Liggende og i Totaliteten af Tilværelsen inderst Tilstedeværende er altsaa Andet og Mere end en Al-Intelligents, ja ogsaa Andet og Mere, end den blotte Manifestation af en saadan; her er en — det Al-Ideelle, som sit Grundlag og sin Indholdsfylde, i sig bærende og til sammes Realisation uophørligen virkende — Magt, der er lige saa begyndelsesløs og evig og ligesaa allestedsnærværende samt ligesaa consequent i sig, som det Al-Ideelle; men dens Væren er at kalde en reel Væren, der, idet den manifesterer den ideelle Værens Fylde, gjør et stort Tillæg til denne, eller gjør, at tilligemed samme en heel anden Fylde endnu kommer frem, nemlig en ligesaa uudtømmelig Effectfylde eller Fylde af reel Virken, hvorved ethvert Punct i den ideelle Fylde realiseres ved Noget, som ei er det blotte Ideelle, men giver os Mere end dette, ved at gjøre det Ideelle til noget Virkeligt. Al Production i Naturen er en saadan Effectuerens eller Virkeliggjørelses Fremskriden, ved hvilken der bestandigen constitueres Tilværelser, hvis hele Bestaaen da beroer paa den Productionsproces, hvorved de constitueredes, forsaavidt denne med Consequents fortsætter sig i samme concrete Form. Den sig i al saadan Production, der nu viser sig som en uophørlig fremskridende Skaben, aabenbarende, Ideefylden i sig bærende, uudtømmelige Formaaen og Virken maae vi da sige at være det inderst i hele Tilværelsen paa allestedsnærværende Maade subsisterende Grundværende. (Men hvorom den dreier sig, hvad den gaaer ud paa, af hvad Gehalt den er, ere vistnok Spørgsmaal, som med flere andre endnu ere tilbage).

Saaledes see vi da en synthetisk Eenhed af Al-Ideelt og Reelt. Der er paa ethvert Punct Noget, hvorved det Tilværende kan blive forklarligt eller kan blive til Gjenstand for en Indseen og Begriben, og saaledes kunne vi sige, at

der paa ethvert Punct er noget Rationalt, men der er ogsaa paa ethvert Punct endnu noget Andet, noget Extrarationalt, Præterrationalt, hvorved hiint Rationale faaer Virkelighed. — Til Uudtømmeligheden af det Ideelles Momenter og Determinationer svarer en Uudtømmelighed af lige saa mange forskjellige Effecter, og Alt, hvad vi kalde Virkelighed, beroer paa denne det Rationales og det Extrarationales Eenhed, hvilken Eenhed da allerede er i det Alconstituerende selv, som da saaledes sees at være Mere end en blot Alfornuft. Det Alconstituerende er et Ideelt-Reelt, hvori Intelligentsfylden sees i en bevægelsesfuld Fremtræden i og gjennem en Actuositet, hvori den virkeliggjøres, og derved fremkommer Tilværelsesfylden, hvori vi da tilligemed den uudtømmelige Ideefylde have det Extrarationales ligesaa uudtømmelige Rigdom og Fylde.

Anm. 1. Man ville vel lægge Mærke til, at her ved Det, som er kaldet det Extrarationale, ingenlunde ene og alene, ja ei engang nærmest, er tænkt paa Det, vi ellers kalde Substratet eller det constituerede Udvortes, Materialet. Selve den Magt, hvorved Ideefylden realiseres, saavelsom enhver i dens totale Fremtræden indtrædende speciel Virken, er — ei blot i sin Virkning (Effect) men og i sin Virken (Effectueren) eller qvå Virken — af saadan Natur, at deri Rationalt og Extrarationalt ere i synthetisk Eenhed. — At Ideefylden, som saadan, oplader sig for os gjennem Det, vi hos os pleie at kalde Fornuft, og ei kan oplade sig for os paa anden Maade, fører naturligen til, at det Grundværende paa det Punct hvori vi her befinde os, viser sig for os som en altomfattende Fornuft, men det er dog Mere, og maa nu da snarere siges at være en fornuftigfyldig Magt, end en mægtig Fornuftfylde.

Anm. 2. Al-Intelligentsen, blot som saadan, gjør Intet, vil Intet, men bestemmer kun et "Saa og saa", naar Forholdet er saa og saa; det Alconstitutive derimod vil bestandigen Noget, eller arbeider fremad; men inden vi gaae til at betragte det som et Grundvillende, og da gaae til det saa nærmest liggende Spørgsmaal, hvilken da dets Grundvillen er, det vil sige: hvorpaa den gaaer ud og hvortil Alt i saa Henseende sigter, maae vi endnu dvæle ved Det, hvortil vi nu ere komne, for at udvikle, hvad der her nærmest viser sig for os.

Saa Meget see vi, at Tilværelsen er Mere, end den blotte Manifestation af det Al-Ideelle. Den virkelige Farvestraaling bliver evindelig noget Andet, end denne Farvestraalings Begreb og end dette Begrebs blotte Manifestation (der derimod i en Theorie derom kan haves). Vor Beskuelse af og vor Fryd ved en saadan Farvestraaling bliver ogsaa evindeligen noget Andet, end Begrebet af en saadan Beskuen og en saadan Fryd og end den blotte Fremtræden af dette Begreb. Den reelle Kjærlighed, som virkelig Elsken, bliver evindelig noget Andet og Mere, end Kjærlighedens Idee i simpel Manifestation. Ja endog Erkjendelsen af en saadan Idee er Mere; thi her have vi tillige en reelt existerende Personlighed, hvem denne Idee aabenbarer sig for, og som har denne Erkjendelse og lever i den. (Og saaledes maa jeg tilføie: et virkelig i sit Rige sig rørende Grundvæsen, et virkelig i sin Magt sig yttrende Grundvæsen, et virkelig elskende og helliggjørende Grundvæsen er eo ipso et andet Væsen ei blot for os, men og i sig og hos sig, end et Grundvæsen, som kun bærer Muelighedsfylden til alt Dette i sig).

Anm. 3. Her kunne vi nu og see hen til Det, vi kalde Naturen, som natura naturans. — Ideefylde er ei Nok; Ideefylden i skaberisk Bevægelse er Naturen, altsaa Ideefylden i Eet med Kraftighed og Magt, Henarbeiden og Skaben, tilmed ogsaa i Eet med den heri liggende Villen. — Det vil her ogsaa sees, hvorledes hos Hegel Overgangen fra den af ham saakaldte absolute Idee, hvorved menes Ideen i sin hele Fylde eller Ideetotaliteten, skulde været tagen. Det hedder hos Hegel i hans Logiks Slutning (i Begyndelsen af sidste Capitel): "Die Idee allein ist Seyn, unvergängliches Leben, sich wissende Wahrheit, und ist alle Wahrheit". Men det skulde heddet, og Alt skulde have gaaet en saadan Gang, at det havde kunnet hedde: "Die Idee ist noch nicht alles Seyn, sie ist noch nicht Leben." Derved vilde og hans Naturphilosophie faaet sit rette Grundlag, idet der fra hiin saakaldede absolute Idee, eller, som jeg heller vilde sige, fra Ideetotaliteten, som det ideelle Eet og Alt, blev gaaet over til Ideen af en natura naturans, og det saa, at denne strax var tænkt historisk (Steffens fremhævede især først stærkt Naturen som et fremadskridende Historiskt), istedetfor at hos Hegel al saadan Tanke i de første Sætninger af hans Naturphilosophie (nemlig i § 249 af hans Encyklopædie) formelig afvises.

Ideefylden kræver en Virkelighed til at gjøre sig gjeldende i, men viser sig *eo ipso* i inderste Grund og Væsen at være Mere end en Ideetotalitet. — Længere hen sige vi, at den Ideefylden i sig bærende Magt vil sit Rige, men dette Rige vil vise sig som det, der er Andet og Mere, end et Ideerige.

B. Uendeligt og Endeligt.

a. Verdenstilværelsen betragtet fra Uendelighedssiden.

§ 4.

Det inderste Grundværende som det Uendelige i en Endelighed.

Vi see her det Tidløse at træde frem under Tidens, Fylden at træde frem under Sondringens Form. Den hele indre virksomme Constitueren eller Skaben er en synthetisk Forening eller Gaaen i Eet af Tidløst og Timeligt, af Enhed og Sondrethed, af Uomskifteligt og Omskifteligt. Paa ethvert Punct respecteres og realiseres evige Sandheders Fordringer, altsaa det Uomskiftelige, men ved en levende Magt, der da skrider frem under Form af Successivt og i det Omskiftelige. Og det er nu vel at lægge Mærke til, at det ei blot er i Henseende til det Constituerede, men og i Henseende til selve det Alconstitutive og Alskabende, at disse Modsætninger vise sig som væsentlige Momenter i Tilværelsen. Det er kun ved det i Tiden og gjennem Sondring Opstaaende og under Tidens og Sondringens Form Bestaaende, at det inderste Grundværende viser sig som skaberisk Magt i skaberisk Fylde.

Det Constituerede har paa intet Punct og i ingen Henseende nogen Bestaaen i sig, men det er og subsisterer kun i det Indbegreb af Relationer, hvori det befinder sig, og ved det altomfattende allestedsnærværende Alvirksommes bestandige Actuositet. Saaledes viser sig da det Constituerede eller Skabte, saavel i sin Heelhed som i ethvert af sine Led og Dele, som det i egentlig og reel Forstand Endelige, og det deri fremtrædende Alvirksomme træder nu i denne Modsætning frem som det Uendelige. Vi kalde

det saa, saavel ifølge sit Uudtømmelige, som og med Hensyn til, at det er det det Evige i det Endelige paa ethvert Punct saa og saa Realiserende, og herved alt Sondret og Endeligt i sig Indoptagende og deri Herskende. (Det Uendelige har alt Endeligt indoptaget i sin Gjørensiggjeldende, og bærer det ligesom i sig.)

Vi see her det Endelige kun at bestaae ved uophørligen at gjenconstitueres, og det viser sig forsaavidt som det, der kun har sin Bestaaen under en evindelig Vexel. Forsaavidt træder da den skaberiske Virken med sin hele ideelle Indholdsfylde frem som det allene Blivende og tilmed som det allene egentlige Værende. Men nu restitueres dog det Endelige uophørligen, og holdes saaledes i Tilværelsen, at det endog netop kun er herved, at det Uendelige kommer til at udfolde sin Fylde, og nu see vi det Endelige ei allene i sin væsentlige Medhenhøren, men endog som Det, hvorved det Uendelige selv først kan siges at komme til en saadan Væren, der kunde kaldes en actuel Væren. Her see vi da Endeligheden i sin Betydning. (Derfor maae der og kunne gives endelige Subsistentser, som aldrig forgaae, d. e. som evindeligen restitueres som de selvsamme, følende og vidende sig som de samme.)

Anm. 1. Jo rigere Endelighed, desto rigere Uendelighed; jo større Mangfoldighed, desto fyldigere Eenhed. Jo større Sondring og Modsætning, desto intensivere Eenhed. Alt sondrer sig for paa desto intensivere Maade at gaae sammen igjen til Eenhed.

Jo mere det Endelige i sin Forsigbestaaen er, d. e. gjør sig gjeldende som et Forsigbestaaende, desto mere er det Uendelige øiensynligt deri; thi jo mere udtrædende som udsondret til særegen Bestaaen, desto mere indgribende i Omverdenen, men desto mere ogsaa greben af og

indoptagen i denne, og desto mere altsaa og indoptagen i den Tingenes Orden, hvori det Uendelige rører sig og hersker.

Vi kunne her mindes Jacob Böhmes Ord: "es begehrt ein jeder Geist Leib, beides zu einer Speise und zu einer Wonne". (Vierzig Fragen von der Seelen, 4te Frage 1.)

Anm. 2. Hvad er det, som gjør hvert endeligt Punct til Det, det er? Det er dets indre Betydning, den Rolle, det spiller, og altsaa hvad vi kalde dets Idee; men denne viser sig i dets eiendommelige Lov eller Tilværelsesmaade og dets eiendommelige Villen, altsaa dets hele Indbegreb af Bestemmetheder, Determinationer, eller som de og kaldes Beskaffenheder. Men netop heri allene har hiin Idee da sin Subsistents og sin Styrke. Just ved at være determineret paa denne bestemte Maade, og saaledes begrændset, kommer den til den Mangfoldighed, som giver den en fyldig Tilvær, og det saavel i indadgaaende Henseende, eller med Hensyn til den Fylde, den bærer i sig, som i udadgaaende Henseende eller med Hensyn til den større Tilværelsesfylde, hvori den er indlemmet, men som den ved hver af sine Bestemmetheder eller Beskaffenheder saaledes aabner sig for, at den derved tillige kommer til at gribe ind i og altsaa at subsistere i den større Heelhed. Saaledes er al determinatio ved at være en limitatio dog umiddelbart tillige en locupletatio.

Anm. 3. Jeg bringer her i Erindring følgende Ord af Steffens i hans Grundzüge der Naturwissenschaft Pag. 8: "Es giebt für das wahre Erkennen kein endliches Ding, das Endliche wird vielmehr nothwendig in die ewige Form und sofort in das ewige Wesen gesetzt, in welchem es aber mit diesem Eins ist." — Hvert enkelt Punct, seet

i sit rette Lys, seet i sin Betydning og Medhenhøren til, eller Medfølge af, den hele sig realiserende Tingenes Gang og Orden, sees eo ipso som et Punct med i Alrealisationen, og det ei blot udad til men og indad til, idet selve dets Idee sees som et saadant Punct i denne Alrealisation, og saaledes sees det da som et Punct med i det Uendeliges Bevægelsesgang. Ved at vise sig som medoptagen i den totale Tingenes Orden, d. e. "in die ewige Form", viser det sig tillige som medindlemmet i den Væsensfylde, som gjør sig gjeldende i denne Tingenes Orden.

Anm. 4. Her kunne vi nu nærmere betragte det Uforanderliges Forhold til det evindeligen Omskiftelige. Det Uforanderlige er Ideefylden og den Magt, som bærer denne i sig; men dette Uforanderliges Gjørensiggjeldende i det Foranderlige medfører nu netop, at det Uforanderliges Virkninger i det Enkelte forandre sig, da det ifølge sit uforanderlige Grundindholds Medfør paa ethvert Punct constituerer Det, som nu hører herhen. Og spørge vi, hvorfra da den hele Omskiftelighed overhovedet kommer, saa er Svaret nærmest og først dette, at en saadan hører væsentligen med til et Rige, en Leven (Begreber, hvortil vi iøvrigt først længere hen ville komme). Men spørge vi, hvad der dog nu giver selve Omskifteligheden sit Constante, saa at den kan siges at være medoptagen i den uendelige Bestaaen, saa er Svaret: Formaalet, eller det Grundtotale, hvorom Alt dreier sig og hvorpaa Alt gaaer ud, og hvori Alt da ligesom samler sig i en altomfattende Hovedsum. Men det Herhenhørende ville vi først længere hen komme til. Kun bemærker jeg, at paa det Enkeltes Grundforhold til hiin Grundtotale vil det nu beroe, hvad Bestaaen det nu midt i Omskifteligheden vil have,

og en saadan kan da gjerne være en evindelig Bestaaen formedelst en evindelig Opretholdthed.

§ 5.

Det inderste Grundværende som en altomfattende og allestedsnærværende Leven.

Verdenstilværelsen viser sig her for os som en evindelig Vordelses Gebeet og det Alvirksomme træder nu frem som en Leven i en ved Sondring fremkaldet Livsfylde. (Fra en betydningsfuldere Side vil Vordelsen vise sig for os længere hen, naar det vil sees, at en i Alconstitueringen inderst sig rørende Henarbeiden medfører, at Vordelsen ei er en simpel evindelig Restitution eller Gjenfrembringelse af det Selvsamme, men at der deri i det Store og Hele er en bestandig Fremadskriden, hvorved bestandigen Andet og Andet sættes saaledes i det Forriges Sted, at det Fremadskridende derved bestandigen mere og mere realiserer sin Indholdsfylde og uddanner en Effectfylde; saa at altsaa Sondring og Udfoldning ei allene hersker i det Simultane og Collaterale men og i Successionen, altsaa i Tiden, hvorved da Tiden kan siges at organiseres og at fyldes. Der er i Vexelen eller Omskiftelsen for det Første det Constantes eller det Uforanderliges bestandige Formæling med det Omskiftelige og Variable. Men i Vordelsen er Mere. Deri er Succession, altsaa Mere end en bestandig Opstaaen og Forgaaen og Gjenopstaaen; thi der er en Fremadskriden deri, og denne er en fremadskridende Skabelsesproces. Forgaaelse er netop Fremadskriden; thi den er en Bortgaaen deels for at spille andre Roller paa andre Theatre (saaledes i det Legemlige), deels for at vige for, men med det Samme tjene til Basis for, nye Dannelser.)

§ 6.

Det inderste Grundværende som constituerende sig sit Rige og constituerende sig selv i dette sit Rige og herved incarnerende sig.

Som tilstedeværende og rørende sig i den gjennem Sondring og Vordelse fremtrædende Virksomheds- og Tilværelsesfylde træder det alconstituerende Grundværende selv saaledes ind i Sondringen og Vordelsen, at det ei allene constituerer sig sit Andet, det Reelle og Endelige, men og constituerer sig selv i dette sit Andet, og saaledes selv tager Skikkelse, idet det giver Skikkelse. Det optager da Timelighed og Sondring saaledes til Eenhed med sig, at det selv træder ind i Timelighed og Mangfoldighed, idet det constituerer sig sit Rige, og organiserer sig ind i dette sit Rige, og er og boer heri paa den herved bestemte Maade, eller i den saaledes constituerede Tingenes Orden, medens det dog tillige er og boer paa Tidløshedens og Uomskifteligheds Maade i hiin Al-Intelligentsens Fylde, eller rettere bærer denne i sig og boer i sig selv, som det Væld, hvoraf al Virken og Constitueren fremgaaer.

Anm. 1. Vi have her Incarnationens første Idee Det Eviges Fremtræden i det Endelige er Mere, end Manifestation, den er en Fremtræden i Skaben og skaberisk Fylde, men atter denne er Mere; den er det inderste Alværendes egen Tilstedeværelse i — og herskende Leven i — Totaliteten af det Endelige, hvilket da viser sig som det caro, det Udvortes, hvori hiint nu er og boer, selv constituerende sig selv til deri at boe og være. Idet det Uendelige og Evige med sit hele Indhold, i hvilket der i Henseende til dets egen hele indre Gehalt, ikke er eller kan være Skygge af Omskiftning, realiserer en Verden, selv rørende sig som det immanente Grundværende i denne, giver det sig hen i en Fødsel

eller gjenføder det sig selv i sin Realisering af sit Rige, og træder derved selv ind i en Tidstilværelse. Thi om end Forholdet er saa fra Evighed af, saa er jo heri dog et Tidshensyn. "Fra Evighed af," siger ikke det Samme, som: paa tidløs Maade, men siger: i en begyndelsesløs Tid. Men egentligen vil hiint "Fra Evighed af" sige det Samme som: Ifølge Sagens oprindelige, i ingen foregaaende Opstaaen grundede, Grundforhold, men dog med det samme Tidshensyn, som om der sagdes: Nu og altid.

Anm. 2. Man vil let see, at her ved Ordet: Rige nærmest og først er at tænke — ikke paa det Regjerede, Constituerede, hvori der herskes, men paa selve den indre Regjeren og Hersken, saa at altsaa "Rige" her tages i en activ Forstand. Al Leven er et saadant Rige, men denne det Uendeliges og Eviges Gjørensiggjeldende og Gjøren sin Fylde gjeldende, denne dets Udtræden i en Leven, constitueres nu selv, idet den constituerer sig sit Andet, det vil sige: idet den constituerer sig sit Rige i dette Ords passive Forstand.

Anm. 3. Her vil det nu være at tage i Betragtning, hvorledes det forholder sig med Absolutheden. Saavel den ideelle Fylde som den realiserende Magtfylde er uden videre, eller er paa absolut Maade, eller er i og ved sig, og man nævner i denne Henseende *aseitas*. Men i sin Realiseren, i sin reelle skaberiske Bevægelse i Virkelighedsfylden, gaaer denne Absoluthed i Eet med en Uendelighed af Relativitet, og det saaledes gjennem en Fylde af Relativitet i sig tilbagegaaende Absolute er eo ipso ei længere det rene Absolute. Vi have deri en Eenhed af Absoluthed og Relativitetsfylde, men have derved den fuldeligere Væren; en saadan have vi i det Alvæ-

rende, idet vi see det røre sig i sit Rige, hvorved det da selv kommer til at gaae ind i Tid og Timelighed, i Sondring og Adskillighed, i Fremadleven og Succession.

b. Verdenstilværelsen betragtet fra Endelighedssiden.

§ 7.

Hvorledes det Grundværende kommer til sit Andet.

Men hvorom dreier sig nu al hiin Vordelse og det hele Rige? hvorpaa gaaer dette ud, hvad giver det sin Gehalt? Disse Spørgsmaal kunne ei andet end fremkomme, men forinden vi gaae til at besvare dem, maae vi først henvende Blikket paa hiint Modstaaende, hiint Andet, og spørge: Hvorledes kommer fra først af det Alvirksomme til alt Det, hvori det lader sin Fylde udtræde og constituerer sig sit Rige? Hvoraf gaaer hiint Andet frem, og hvorledes forholder det sig med samme? — Vi tænke os dog her bestandigen Noget, der, som Substrat eller Materielt, udgjør det Udvortes eller det Reelle, hvori det Alskaberiskes Rige rører sig og aabenbarer sig. Saaledes som vi see Alt for os i Tilværelsen, maae vi ogsaa sige, at den algyldige Tingenes Orden paa ethvert Punct mødes med Noget, i Relation til hvilket den saaledes gjør sig og sit algyldige Medfør gjeldende, at det dog nu kommer til at beroe herpaa, hvorledes det Algyldige nu skal komme til at gjøre sig gjeldende netop paa dette Punct. Al Opstaaen eller Tilbliven fremkommer ved to Factorer, den ene er det Alconstitutives fremadstridende Gjørensiggjeldende, den anden er noget vist Givet, som medfører, at nu hver Gang just noget vist Bestemt og intet Andet, altsaa kun et vist bestemt Punct af det Algyldiges uendelige Mulighedsfylde, gjøres gjeldende. Hvorledes har det sig nu hermed?

See vi hen til Det, som nærmest og ligefrem ligger for os, da maa det være os klart, at Det, hvormed det Alvirkende i sin bestandige Fremadskriden Punct for Punct har at gjøre, som med sit Modstaaende, sit Objective, dog ei er Andet end dets egne tidligere Gjerninger og disses vedblivende Værker, hvilket i Grunden vil sige: disse Gjerningers, eller bedre disse Actioners, denne Gjørens og Virkens Vedbliven under den derved constituerede Bestaaens Form. Men Dette vil da sige, at det Alvirksomme bestandigen kun har at gjøre med sine egne paa visse Puncter udtrædende Actioner eller Virkelser (Virkninger i activ Forstand); thi en Virkning i Ordets passive Forstand (effectus) kan kun bestaae ved en vedvarende Virken i samme Form og med samme Betydning.

Men gaae vi nu tilbage til det Allerførste og Oprindelige, saa maae vi erkjende, at det ogsaa her ei kan forholde sig anderledes, saa at i sidste Instants det Samme bliver at sige. Der kan fra først ikke tænkes at have været noget Andet, end det Alvirksomme selv, hvilket Andet skulde have havt en Væren, altsaa kunne have gjort sig gjeldende, ligeoverfor det Alvirksomme. Fra først af og i det inderste Grundforhold kan da Substratet, Materialet, eller Det, hvori og hvorpaa det Alvirksomme udøver sit Herredømme, og hvori og hvormed det bestandigen har at gjøre, ikke bestaae i Andet end i dets egne primitive og elementære Actioner eller Virkelser, i hvilke da den skaberiske Alvirken paa ethvert Punct er tilstede, selv constituerende sig sit Objective, som Noget, der hører med til dens Gjørensiggjeldende eller til dens Rige, og hvorigjennem det fremdeles mere og mere udfolder sin Fylde.

Her see vi da, at, naar saaledes det hele Substrat og den formedelst dette Substrat videre dannede Verden siges

skabt af Intet, da vil det sige, at den er constitueret saaledes, at der fra først af Intet har været, der, ligeoverfor der Alskaberiske, subsisterede som forefundet Stofartigt, hvilket ikke skyldte sin Tilvær til det Alskaberiske, men fra sin Side traadte det imøde, og at der ogsaa Intet er, som kunde tænkes at blive tilbage, naar det Alvirksomme tænktes at drage al sin hele Magt og Virken udaf Verdenstilværelsen. Men paa en Sagen mere treffende Maade er det at sige, hvad der ogsaa allerede for længe siden i den christelige Kirke er bleven sagt, at den hele Verden er skabt og fremdeles ogsaa bestandigen constitueres udaf det Alvirksommes eget Væsen, hvilket da vil sige, at den hele Verden i Eet og Alt, ligefra sit Allerførste af, er Udtrædelsen af hiint det Algyldiges Rige.

Anm. 1. Al Tilvær er overhovedet en Gjørensiggjeldende. Om vi ogsaa ville tænke os Materie nok saa passiv, saa maa den dog tænkes at have Noget, hvorved den overhovedet kommer til at subsistere og til at kunne træde frem ligeoverfor det Alvirksomme; ja kun ved en vis Modstaaenheds- eller Modsætnings-Kraft eller Formaaen kan den overhovedet tænkes at blive behandlelig eller bearbeidelig. Men hvorfra skulde nu en saadan Kraft eller Formaaen kunne komme, uden fra det Alconstituerende? — (Man holde her især Allestedsnærværelsen fast. Tænke vi os Materien som reen Urmaterie, da have vi en saadan nærmest for os i hiin kosmiske Urtaagemasse, hvoraf det nu vel tør antages for erkjendt, at vort hele Soel- og Planetsystem fra først af er gaaet frem. Men heri rørte sig da og arbeidede hvert Punct, det vil sige: heri rørte sig fra først af det sig dannende Rige, den sig dannende Henarbeiden, paa en altomfattende Maade, ud fra ethvert Punct. Hvert Punct var da ei

Andet, end Udgangspunctet og i denne Forstand Sædet for eet af hiint Riges constitutive Grundmomenter. Men i alle disse sine Momenter rørte Riget sig i sin Heelhed, nemlig ud fra sin altomfattende Heelheds indre Grund og Grundvæsen. Men herom det Nærmere i det Følgende).

Anm. 2. Endnu bemærkes her, at Verden vistnok maa tænkes constitueret fra Evighed af, et Udtryk, der dog altid indbefatter et Tidshensyn, og siger noget ganske Andet end, om Verden selv sagdes at være evig eller af evig Natur. Det er overhovedet ikke saa meget et Factum, som det er et inderste Grundforhold i den bestandigen vedblivende Bestaaen, der skal betegnes, naar Verden siges at være skabt, og at være skabt af Intet. At den kaldes skabt vil sige, at den er til ved det Alskaberiskes constituerende Virken, og at den kaldes skabt fra Evighed af, vil betegne, at det hører det Grundværende ligesaa oprindeligen til at være alskaberiskt, som det hører det til at være allestedsnærværende, eller hvad man ellers saaledes udtaler om det Grundværende. (Gud har lige saa lidet nogensinde ikke været Skaber, som Gud nogensinde har været ikke allestedsnærværende, ikke alkjærlig, o. s. v.) — Det Alconstitutives Træden i Forhold til sig selv gjennem sin egen Gjøren, hvilken Gjøren da danner et System af Gjerninger, — en Incarnation og et Rige — er vel ei essentia men dog tempore lige primitiv med det selv.

Det kan her bemærkes, at, naar Fichte (Anweisung zum seeligen Leben, 6ste Vorlesung, Pag. 161) sammenstiller de første Ord i Johannes's Evangelium: "I Begyndelsen var Ordet og Ordet var hos Gud" med de første Ord i 1ste Mose Bog: "I Begyndelsen har Gud

skabt Himmel og Jord", og lader hine træde frem som opklarende i Henseende til disse, saa kunne vi endnu i en anden Henseende lade dem tjene os til saadan Opklaring. Naar paa først anførte Sted (Joh. 1, 1) de Ord: "I Begyndelsen", ἐν ἀρχῇ, til al Tid af hele Christenheden ere blevne forstaaede og endnu forstaaes, som om der stod: "Fra Evighed af", saa kunne, ja maae vel de samme Ord hist i 1 Mose Bog netop forstaaes ligesaaledes. "**Fra først af**" som de vel kunne oversættes, kan endog siges at udelukke en Begynden i Tiden; thi skal det fuldeligen være fra først af, maa ingen Tid tænkes forud. Dersom man skulde udtrykkeligen betegne Verdensskabelsen som den, der var skeet i Tiden, saa maatte det hedde: *Fra først af* (eller ἐν ἀρχῇ) var ingen Verden til, da skabte Gud Verden. Men nu lyde Ordene saa, at man maa indrømme, at de ei modsige os, naar vi sige, at Verden var til fra først af; thi den siges jo fra først af at være skabt af Gud. De halvfjerdsindstyve Fortolkeres Oversættelse giver det hebraiske Udtryk ved ἐν ἀρχῇ, men disse to Ord involvere ikke noget bestemt Tidshensyn, og hos Johannes have de intet saadant. Man vil let see, at man i Joh. 1, 1, ikke kan oversætte ἐν ἀρχῇ med "i Tidens første Begyndelse", men saa kan man da heller ei have Grund til i 1 Mos. 1, 1, at oversætte dem saa.

Anm. 3. Men det Anførte er ogsaa aldeles i Harmonie med Totaliteten af de christelige Grundforestillinger. Naar Sønnen fra Evighed af var til i Eet med Faderen, men Sønnen væsentlig er baade af guddommelig og menneskelig Natur, saa er og Incarnationen fra Evighed af. Men Incarnation er Indkosmicering. (Da Menneskets Fødsel, som vi lige strax nærmere skulle see, kan

og maa her paa Jorden dateres fra det Øieblik, da Røret begyndte i den kosmiske Urtaage, men dette Røres Begyndelse atter er at datere fra tidligere Tidspuncter og saa fremdeles, saa maa saa meget mere Incarnation, om man end i Førstningen derved kun har tænkt paa Menneskevordelse, gjøres til Eet med Inkosmicering, og Christi menneskelige Natur til Eet med kosmisk Natur). Guddommens Indkosmicering er os altsaa i Christus given som en Indkosmicering fra Evighed af; men Indkosmicering er uadskillelig fra Verdenstilblivelse.

Anm. 4. Og her ere vi da nu komne til et Punct, hvor vi, for at ikke, naar der tales om Skabelse, et overleveret halvdunkelt Begreb forvirrende skal skyde sig op for os, ville nærmere opklare os, hvad Skabelse vil sige, og hvorledes den er at tænke. Jeg troer bedst at kunne gjøre det ved at fremsætte Følgende:

Med det allerførste Røre i hiin kosmiske Urtaage, af hvilken vort Soel- og Planetsystem er gaaet frem, begyndte for vor Jords Vedkommende den Skabelsesproces, som har constitueret det første Menneske, og fra et saa tidligt Tidspunct er da det første Menneskes Fødsel at datere. Det maa vel være klart, at vi, som leve den Dag i Dag, ligesaavel ere Guds Skabninger, som det første Menneske. Men hvorledes skabes vi? Middelbart, som til sine Tider og under sine Betingelser fremkommende Productioner af den hele telluriske Skabelsesproces. Netop saaledes er nu ogsaa det første Menneske skabt. Det er fremkommet i sin Tids Fylde, da hiin hele Skabelsesperiode i og paa Jordkloden kom til det Punct, da nu Tiden kom for Menneskeheden. Er det første Menneske bleven til paa anden Maade end vi, saa er det dog ei skabt i nogen anden Forstand af Ordet "skabt", end vi.

Hvorledes mon det første Menneske blev til? Uden Tvivl derved, at en vis Dyreformation, fra en første ringe Begyndelse, gjennem en Række af Generationer eller Affødninger, idet i Afkommet bestandigen Uddannelsesprocessen gik videre og videre, naaede til det Punct, da nu dets sidste Affødning blev et Væsen, som saa at sige slog Aandelighedens Øie op, idet det sagde Jeg til sig selv, og følte sig i sin Jeghed, men nu og følte Drivt i sig til at navngive alle Dyr, d. e. til at stemple sig dem, samt til at betragte sig som staaende i Relation til dem alle og raadig over dem alle. Hermed gik Menneskeheden op i Dyriskheden. Men nu udviklede sig det herved opgangne Liv videre, indtil i Tidens Fylde i Affødningernes Række et andet Individ fremkom, der følte sig i sin inderste Identitet med Gud og derfor ikke sagde til sig selv: Jeg er Jeg selv, men sagde: Jeg er Gud selv og Gud selv er Jeg. Denne Affødning var Christus, og i ham gik altsaa Guddomsheden op i Menneskeheden. Men som vi daterede Menneskets Fødsel — for vor Jordklodes Vedkommende — fra hiint første Røre i den kosmiske Taage, saa maae vi da ogsaa datere Christi Fødsel derfra for vor Jordklodes Vedkommende. Men **nærmere** kunne vi (og det i Overeensstemmelse med de aabenbare Hentydninger i Joh. 1, 1—14) datere den fra det Tidspunct, da Samvittigheden, som Guds hellige, bydende, advarende og dømmende Røst, første Gang begyndte at virke i Menneskeheden; thi dermed begyndte Hellighedsriget, og dermed begyndte altsaa og i høiere Forstand Ordet, Livet, og Lyset, at tale, virke, og skinne, i Menneskehedens Indre.

Jeg tilføier: det første Menneske blev altsaa ei skabt i nogen anden Forstand end den, hvori ogsaa Christus

maa siges i Henseende til hans jordiske Natur at være bleven constitueret; thi, om hans Undfangelse end var en særdeles, saa gik dog hans Liv frem af en Fosterdannelse, der gik ud fra et ovulum, og han fødtes jo saaledes af en vis bestemt Menneske-Stamme, at der endog lægges Vægt herpaa. Som han da kom frem i en Menneskerækkes successive Udviklingsgang, som et Led i denne, saaledes kom det første Menneske frem i en vis Dyreudviklingsrække, som Led i denne; men som dog nu herved noget Nyt opgik i Dyriskhedens Midte, saa opgik ogsaa hist noget Nyt i Menneskehedens Midte.

Det første Menneske har altsaa havt Moder og Fader. Stige vi nu i Tanken tilbage, saa maae vi finde disses første Forældre i visse elementære Dyr, der atter ere fremkomne som Led i Totalvirkningen af Jordklodedannelsesprocessen.

Alt det her nu i disse Anmærkninger Anførte vil finde nærmere Oplysning i det Følgende. Vi gaae nu fra denne Udvandring tilbage til vor Tankerække.

§ 8.

Det Grundværende træder i sit Andet kun sin egen Indholdsfylde imøde, til dens Udfoldning

Men naar vi da erkjende, at det Alskaberiske fra først af, eller i det sidste Grundforhold (i sidste Instants), kun kan have at gjøre med sine egne Actioner eller sin egen Virken, og saaledes i og gjennem al sin Constitueren tilsidst dog kun kan staae i et Forhold til sig selv, saa maae vi nu og tilføie, at i et saadant Forhold staaer det Alskaberiske nu ogsaa virkelig igjennem et System af sondrede Actioner, og træder virkelig herigjennem sig selv imøde. Og saaledes kommer da Alt, hvad der er constitueret, og

hvad der ved det allestedsnærværende Alvirksommes immanente Virken bestandigen vedblivende subsisterer, nu hvert for sig virkelig til sin eiendommelige Gjørensiggjeldende ud fra sit Subsistentspunct af. Udfoldende sin Virken og sin Indholdsrigdom, og derfor sondrende denne sin Virken, constituerer det Alværende sig som virkende fra utallige Actions- og Reactionspuncter af, med sand reel Allestedsnærværelse, dog overalt ud af sin indre Eenhedsgrund, til en uudtømmelig Fyldes Aabenbarelse og Realisation i en gjennem en Utallighed af Sondringer til Eenhed tilbagegaaende Heelhed. Det Grundværende bærer, fra først af og i sit inderste Væsen, i sig en Uudtømmelighed af Al-Intelligents og af bevægelsesfuld Actuositet; men for at denne Fylde kan komme til fuld Udtræden, fuld Hersken som Fylde, træder den ud i alle sine Momenter, og det Alconstitutives Rige bliver da at tænke som en Gjørensiggjeldende gjennem en Uendelighed af Actuositeter, der træde hinanden imøde, saa at hver kommer til sin Bestaaen for sig, og alle dog, i deres Sondrethed og uden at denne ophæves eller tabes, gaae sammen til en Eenhed, der da saaledes — ad det Sporadiskes Vei — gjennem Organisation bliver en Heelhed, i hvilken hvert Moment er kommen til sin Ret og sin Fyldestgjørelse, saa at hvert Moment nu, som saadant, indoptages, efterat være traadt ud for sig og blivende at have constitueret sig i sin Bestaaen i sig, idet det kun er som et saadant Forsigbestaaende, at det indoptages i den Eenhed, der nu, som Eenhed i sand Mangfoldighed, først bliver til sand Fylde. (Vi kunne sige, at det Alconstitutive gaaer ud paa at træde i et actuelt Forhold til sin egen Indholdsrigdom og ligesom at magte denne sin egen Fylde, og saaledes at constituere sig sit Rige).

Anm. 1. Skulde vi da nu tænke os et Ophav fra en første Begyndelse af, saa maatte vi forestille os, at Begyndelsen skeede derved, at et uendeligt Rum fyldtes med en Uendelighed af Actions- og Reactionspuncter, tilmed Subsistentspuncter, i hvilke da den tilkommende Livsfyldes første Momenter paa en aldeles sporadisk Maade vare punctviis tilstede, og paa en vis, idetmindste tilsyneladende, monadistisk Maade virkede, hvert med sin eiendommelige Tendents og Bestemmethed til at spille en vis Rolle, dannende sit bestemte Actionsmoment i det hele System af skaberisk Virken. Hvilket iøvrigt da altid er at forstaae saa, at ikke de enkelte Moleculer, som vi nu kalde dem, tænkes hver at have sin eiendommelige Virksomhed i sig og for sig, som om Magten var dens, men at, som ovenfor sagdes, hver af dem for sig kun er Udgangspunctet, og i denne Forstand ere Sædet eller Subsistentspunctet, for en vis af det allestedsnærværende Alvirksommes Grundvirkninger, idet dette, i Kraft af sin Eenhedsgrund og ud fra sin indre Heelheds Medfør, nu her netop virker saaledes.

Men som det nu her er sagt, finde vi det ogsaa virkelig, naar vi gaae tilbage til det Sted, om jeg saa maa sige, i de empiriske Anskuelsers Region, hvor vi nærmest finde et Slags Urmaterie for os. Jeg sigter herved til Det, hvad Erfaringsiagttagelsen har deels ligefrem lært, deels gjennem Slutninger ført til at antage, angaaende hiin forhen omtalte kosmiske Urtaagemasse, hvoraf vort Planetsystem maa antages at være opstaaet, og som vi nu her nærmere maae tage i Betragtning.

Det er bekjendt, at den fra Kant udgangne, i hans Allg. Naturgesch. u. Theorie des Himmels meddeelte og af Laplace samt senere af Flere, deriblandt hos os især

af Ørsted forfulgte og uddannede, Idee om vort Planetsystems første Ophav — i Forbindelse med astronomiske Jagttagelser af Kometerne og af de mælkeveiagtige Taager, som vi i Universet finde, samt med Reflexioner over Meteorstenene, med Mere — har ført til den Antagelse, vi her have for os. Det Nærmere herom i empirisk Henseende finde vi samlet i Alexander v. Humbolds "Kosmos". — Her have vi da nu Noget, ligt Det, de Gamle have tænkt sig ved deres Chaos. Men vi maae nu ingenlunde tænke os denne Urmaterie — thi saa tør vi vel for vort Planetsystems Vedkommende kalde den — som en rudis indigestaqve moles, men tvertimod som den, hvori en νοῦς, en Alintelligents, i Eet med en Alvillen, var tilstede og rørte sig paa ethvert Punct, henarbeidende til den Organisation, som skulde fremkomme. Om denne da, saavelsom om Alt, hvad vi den Dag i Dag kalde Materie, maae vi da sige, at man ei kan pege paa nogen eneste Prik deri, uden strax at berøre den totale Tingenes Orden og det Rige, der rører sig i denne. Soel- og Planetdannelsen vil da dog vel heller ikke Nogen kunne tænke sig paa den Maade, som om en Skabermagt var, ligesom udenfra, traadt hen til hiin Urmaterie; heller ikke saaledes, som om en Livskraft, eller hvad man nu vil kalde den, var skudt ind deri eller nedlagt deri. Nei — Skabelsesactiviteten maa fra først af tænkes deri som saa kaldet immanent, eller som indenfra bevægende og sig fremarbeidende Virken, tilstede paa ethvert Punct og virkende paa ethvert Punct, men paa ethvert Punct ud fra sin indre Eenhed og Heelhed, ligesom den samme ogsaa nu (nærmest under Form af en natura naturans, hvis Forhold til Guddommen vi længere hen skulle tage i Overveielse) bestandigen er det Grundbevæ-

gende i Verden. Men hiin Urmaterie, hvis oprindelige Fremtræden i en Uendelighed af punctuelt udenfor hinanden udtrædende primitive Subsistentspuncter eller Moleculer vi have for os i hiin Urtaagemasse, var da fra først af intet Andet, end en saadan Grundvirkens og den i samme indeholdte Momentfyldes allerførste Udtræden.

Anm. 2. Men nu opstaaer vistnok det Spørgsmaal, om vi kunne tale om en første Begynden. Vort Udtryk var ei uden Grund dette: "Skulde vi da nu tænke os et Ophav fra en første Begyndelse af". Men Spørgsmaalet maa nu blive: Kunne vi det? — Hvorfra hiin kosmiske Urtaagemasse? — Dette Spørgsmaal kan ei afvises, og saa vilde jeg da svare: Den er maaskee at tænke som tidligere Klodesystemers sidste reent opløste Residuum, og saaledes bestandig i en Evighed (d. e. en uendelig Tid) a parte ante, eller en Evighed fortil, om jeg tør bruge dette Udtryk. Men vi ville her ei gaae saa vidt tilbage, men fremdeles tale, som om Alt gik ud fra den første Begynden, vi kunne see tilbage til, idet vi da kun see hen til den Deel af Verdensgangen, som vi kjende til.

Anm. 3. Fremdeles bliver her at bemærke, at enhver af hine oprindelige punctuelle Subsistentser, eller Moleculer, fra først af maa antages at have havt sin særegne Betydning, dannende sit særegne Moment, saa at med det i det Yderste gaaende Sporadiske fulgte en i det Yderste gaaende Heterogeneitet eller indvortes (qualitativ) Forskjellighed, som Grundlag for og første Fremtræden af den indtil det Mindste gaaende organiske Forskjellighed, hvilken Leibnitz lagde saa megen Vægt paa, idet han saa stærkt fremhævede det saakaldte principium indiscernibilium, der udtaler, at hvad der er udenfor hin-

anden i Rummet eo ipso maa være indvortes eller qvalitativt forskjelligt.

Anm. 4. Endnu er at bemærke, — og dette er Noget, jeg anseer for at være af Vigtighed, — at alle de samme Moleculer, eller primitive Moment-Subsistentser, der fra først af vare tilstede, hver spillende sin egen Rolle, ogsaa endnu ere det den Dag i Dag, samt at de ogsaa, naar de tages hver for sig, endnu spille den samme Rolle eller ere Sædet eller Vehiklet for den selvsamme Elementær-Action, som da. Nemlig forsaavidt som det samme primitive Moment deri er og bliver. Men forresten komme baade de selv og deres Combinationer, — det vil sige de i dem hypostaserede Actioners Samvirkelser i nye større Tilværelsesfunctioner og Subsistentser, — til at spille andre og andre Roller, og træde forsaavidt frem med nye Betydninger. — Men i udvortes materiel Henseende maa Totaliteten eller det hele Indbegreb af alle hine dengang i den yderste Sondrethed fra hinanden adskilte Moleculer unægteligen være det samme, der nu findes i den nu bestaaende Virkelighed. (Omtrent som de Rod-Ord og Rodpartikler af Ord, der fra først af fandtes i Sproget eller dannede Sprogets Materiemasse, ere de selvsamme, som de, vi endnu den Dag i Dag møde i det ypperste Digterværk, medens de dog tillige nu findes deels i mange afledede Ord, som da endnu ei vare til, deels i mange Betydninger, altsaa spillende mange Roller, som da vare ukjendte, deels endeligen i mange Combinationer eller Forbindelsesheelheder, hvori nu Digtninger, Taler o. s. v. fremkomme, som dengang havde været utænkelige.

Anm. 5. For at finde hine primitive Urmomenter, nemlig Ur-Actionsmomenter, saavelsom de Urpartikler eller

Urmoleculer, hvori disse Momenter havde Sædet for deres Subsistents, behøve vi altsaa ikke at gaae tilbage til hiin kosmiske Urtaage; thi hvad vi tale om, have vi nærmere; vi have det lige for os den Dag i Dag, saa at vi her, som saa ofte, kunne sige: qvod petis hic est. Hvad Physik og Chemie lære angaaende de saakaldte enkelte Stoffers Grunddele, kan ogsaa noksom henlede Opmærksomheden til denne Side, og lede os til at blive vaer, at, hvad vi i hiin kosmiske Urtaage have i reen Sondrethed i Rummet, det have vi endnu, idetmindste tilnærmelsesviis, i det hele Spil af de chemiske Actioner, forsaavidt vi deri see deslige Grunddele, som et Slags Atomer, ei i mathematisk men i chemisk-physisk Forstand, som Ørsted har kaldet dem, at kunne ligesom tumle sig om i mange Roller paa forskjellige Steder, da de, om end længe bundne eet Sted, dog kunne vorde frie igjen til nye Forholds Indgaaelse. Hvorved det iøvrigt bestandig maa erindres, at Moleculerne ikke hver have sin Kraft for sig, men kun ere Actions-Elementer i Totalvirksomheden (ligesom Ordene ikke ere Andet end Tilknytningsmidler for Tankeelementer, der atter kun ere den hele Tænknings enkelte Actioner eller Actionsmomenter).

Anm. 6. Vi have her fra Urtaagemassen seet hen til den chemisk-physikalske Molecul-Lære. Vi ville nu, omvendt, see fra denne hen til hiin, for at see denne bestyrket ved et Henblik til hiin. I hiin Urtaagemasse maa dog, som nys bemærkedes, hele den Materie, som vi nu have for os, som blot Materie betragtet, erkjendes allerede at have været til; at Materiemassen da skulde være bleven forøget, vil vel ingen antage, saa lidet som det antages, at Summen af Materie nu kan tiltage (undtagen mueligen — det forstaaer sig — for vort Planet-

systems Vedkommende ved de Tilførseler, vi kjende som Meteorstene). Men hist havde man da dog al denne Materie i en saadan Sondrethed, at vi ei kunne tænke os den anderledes, end i Form af Moleculer; thi vi maae dog antage, at der dengang fra hvert Punct gik Virksomhed eller gik en Gjørensiggjeldende ud, uden at endnu en Fleerhed af saadanne Puncter var gaaet sammen til een fællelds eller forenet Virken; — thi at constituere saadanne mere sammensatte Subsistentser hørte først Dannelsesprocessen til. Men saa have vi jo hist Moleculer, givne som saadanne; thi hvad ere Moleculer Andet end saadanne materielt fremtrædende Subsistentspuncter for en vis Virken, som danne saadanne Udgangspuncter for en vis Gjørensiggjeldende, at de kunne træde isolerede ud fra hinanden paa en Maade, der for vor Anskuen giver dem noget Punctuelt? Iøvrigt skal hermed ei nægtes, at de Urmoleculer, vi for vor Jord saaledes nu antage, muligen allerede ere meget deriverede og secundære Subsistentser, der, deres Lidenhed uagtet, maaskee hver for sig indeholde en righoldig — ja en heel mikrokosmisk — Existents, men saaledes at dog hver af dem, nu for den hele jordiske Tingenes Orden, træder frem som udeelbar og uopløselig Eenhed; saa at de omtrent i det Smaae, nemlig i det for vor Jord Allermindste, kunne siges at være hvad Solene, Fixstjernerne, ere i det Store og Største.

Anm. 7. Endnu en Bemærkning maa jeg her gjøre: Der er ingen Grund til at være imod den Antagelse, at i de sammensatte Legemer, Urmoleculerne ere til som saadanne (omtrent som i den indholdsfuldeste aandfuldeste Tale alle enkelte Ord ere til som enkelte, der hver for sig spiller sin Rolle, større eller mindre). Man føres herved til at erkjende, at der i enhver sammensat

Ting, og det desto mere jo mere sammensat den er, existerer et heelt stort Vexelspil af Action og Reaction; og det kan man da alligevel jo ei Andet end at antage, naar man blot seer hen til Varmestraalingen og den magnetiske Proces, der uafbrudt gaaer for sig over den hele Jordklode. Det mere Sammensatte tør da vel ogsaa have en mere righoldig eller indholdsfuld Tilværelse eller et større Indbegreb af Egenskaber og saaledes — om ei i qvantitativ, saa i qvalitativ Henseende — spille en større Rolle.*) Naar nu iøvrigt i denne Henseende en Forskjel viser sig imellem en mechanisk Blanding og en chemisk Forening, saa tør man maaskee have et Billede herpaa i Forskjellen imellem den Menneskefleerhed, der blot danner et Aggregat af Mennesker, og den, som danner en ægte Menneskeheelhed, en sand Stat. Og naar der synes at gives visse Mellemtilstande imellem mechaniske Blandinger og chemiske Foreninger, ligesom i de sidste atter de løsere og de inderligere ere at adskille, saa kan man herved tænke paa vore nærværende Stater, der i deres Halvbarbarie eller Halvraahed danne en Mellemting imellem et Menneske-Aggregat og en sand Menneskeheelhed.

Anm. 8. Her kan nu vel og den Bemærkning finde Plads, at, ligesom i den organiske Verden den høieste

*) Vilde man ved disse Ord see hen til Jernet, og bemærke, at dette jo dog, skjønt i chemisk Forstand usammensat, spiller en meget stor Rolle, saa maa jeg gjøre opmærksom paa, at Jernets store Rolle ei gaaer frem af en stor Virksomhed i qvalitativ-chemisk Henseende, men af den store Constructions- eller Configurationsforskjellighed, som kan gives Jernet; men herved faae Kunstproducterne af Jernet en stor qvalitativ Forskjellighed i mechanisk Henseende, men saa er jo da i Jernproducterne noget meget Sammensat.

Eenhed, Sjæle-Eenheden, Jeghedseenheden, kun opnaaes gjennem en i utallige Sondringer udtrædende Organisation, saa tør vel og i den mineralsk-chemiske Verden den tilsynieladende Homogeneitet eller Eensartethed, gaaende til, som det synes, Opløsningen af alle indtraadte Modsætninger, just beroe paa Sondringens totale men aldeles regelmæssige Gjennemførelse. Gjennemsigtigheden er af visse Naturphilosopher oftere bleven betragtet som den, der, hvor den var reen og fuldkommen, frembød en fuldkommen Homogeneitet af den Art, at den skulde være en vis Identiskhed eller Eenshed. Men Dette er dog uden Tvivl kun grundet, naar man agter paa, hvad der ligger i Ordet Homogeneitet, nemlig eensartet eller fuldkommen ligelig Gjennemførelse af en vis Art af Vordelse (Genesis), hvor da Sondringen kommer til sin fulde Ret. De Ting, vi have for Oie, skylde uden Tvivl deres Gjennemsigtighed til deres fuldkomne Gjennem-Chrystalliseretthed, eller om man hellere vil, deres Gjennem-Textureretthed; hvor da den chrystallinske Sondrethed og de sondrede Puncters Spændingsforhold, eller hvad man nu vil kalde Forholdet, maa være fuldkomment indtraadt og fuldkomment gjennemført, men netop derfor med en saadan Regelmæssighed, at herved hiin Eensartethed heelt igjennem er opnaaet.

§ 9.

Tilværelsen som en ad det Sporadiskes Vei fremadskridende Realisation af en altomfattende Grundvillen.

Tilværelsen, hvorved nu her alene sees hen til den, vi kjende til, viser sig nu for os, i det Store saavelsom i det Mindre og Mindste, som en bestandig fremadskridende Leveproces, der tillige er en bestandig fremadskridende Ska-

belsesproces, hvori en altomfattende Tingenes Orden efterhaanden mere og mere constitueres og dannes, som Grundlag og Medium for en mere og mere fremtrædende Livs- og Tilværelsesfylde, i hvilken da, som ovenfor (§ 6) allerede sagdes, det Alconstitutive ei allene constituerer sig sit Rige, i begge dette Ords Betydninger, den active og den passive, men og constituerer sig selv i dette sit Rige, eller indkosmicerer sig deri, og det saa, at en altomfattende Henarbeiden kommer tilsyne deri, som den, vi kunne kalde og maae kalde en altomfattende Grundvillen, der kan siges at gaae ud paa at realisere (d. e. i det Reelle at lade udtræde) en altomfattende Idee, idet den, i sin indre altomfattende Grundeenhed, gjør sig gjeldende paa ethvert Punct og ud fra ethvert Punct, men dog saa, at herved en heel Fylde af Ideer kan siges at realiseres, og det saa, at saadan Realisations- og Ideehenstræbelse gaaer ud fra og gaaer hen til mange Puncter paa eengang, hvorved vi da i selve det indre Ideelt-Reelles Væld møde det Sporadiske igjen, som Gjennemgang og Grundlag for det Organiske, idet nemlig selve det Algyldige i sin Algyldighed, eller fra sin Algyldighedsside, gjør sig gjeldende paa sporadisk Maade, hvorved det da gjennemorganiserer sig selv.

Men herunder gaaes der nu en saadan Gang, at, idet noget første Elementært, et første System af elementære Virkelser eller Actioner, med de derved constituerede Subsistentser, bringes i Stand, nu bestandigen Fremadskridningen eller Fremadvirkningen skeer paa den derved bestemte Maade — i Consequents af og paa Grundlaget af disse første Grundvirkelser eller Grundactioner. Og det er derfor vi tale om en altomfattende Tingenes Orden, hvori da dog tillige ligger, at Alt gaaer frem af et fra allerførst af, som allestedsnærværende, ud fra sin altomfattende Een-

hedsgrund, saaledes sig realiserende Alvirksomt, at det her bliver klart, hvorledes Totum maa siges at være sua parte prius. (Den allerførste Virken i hiin kosmiske Taagemasse, de allerførste Rørelser deri, ere aabenbar at betragte som Begyndelserne af den altomfattende indre Totalitets Udtræden i Action, og de bleve de, de bleve, fordi Totaliteten var denne bestemte, der tog sin Gang ud fra en saadan Begynden, men nu og i sine Fortsættelser gik fremad i den derved bestemte Bane, og i denne Forstand altsaa betingedes ved denne sin Begyndelse og det derved Constituerede, og saaledes bestandig videre bestemmes og betinges ved sit Tidligere, forbi den fortsætter sig paa en i denne Henseende persecutiv og consecutiv Maade).

Anm. 1. Ved det ideelt-reelle Totum, som her er nævnet, men som vi længere hen ville komme til at omtale nærmere, maa det iøvrigt bestandigen bemærkes, at dets Realisation saaledes gaaer i Eet med Grundvillien og med det Grundbevægende, at den maa erkjendes at være dette Grundbevægendes egen Inkosmicering. Og her kunne vi da atter see hen til hine Johannes's Ord om Logos, som den, der var fra først af, og som, idet den kaldes Ordet (Udtalelsen, Udtrædelsen), med det Samme kaldes Lyset og Livet.

Anm. 2. Endnu er det af Vigtighed strax at dvæle ved det dobbelte Sporadiske, vi her ere komne til at blive vaer, idet vi see en gjennemgribende Sondring ei allene paa det Modstaaendes| eller paa den reelle Momentfyldes Side, men og paa Indoptagelsens og den herved sig visende ideelle Momentfyldes Side. Paa hiin Side see vi en Sporadismus i Indbegrebet af Partialmomenternes Mangfoldighed (hvorved Tilværelsen constitueres fra sin Verdensside); paa den anden Side

møde vi det Sporadiske i Indbegrebet af Algyldigheds-tendentserne (hvorved Verden constitueres fra sin Guddomsside). Men om disse to Sider at betragte Tilværelsen fra vil blive nærmere handlet i det Følgende.

Anm. 3. Jeg vil her i Anledning af Sætningen: Totum est sua parte prius (det Enkelte og Specielle har sin Grund i og sit Ophav af Heelheden) give følgende Bemærkning Plads:

Naar Kant ved at construere sig Materien gaaer ud fra disse, i Lighed med den elementære Mathematiks Maade tænkte, aldeles enkelte mechaniske Grundmomenter, som første saakaldte Grundkræfter, hvilke dog kun ere saa at sige udrensede Udtalelser af Det, hvad Phænomenerne nærmest og først frembyde, hvilke allersimpleste Grundphænomener der saaledes er bleven given en universel Gyldighed, som den legemlige Tilværelses første materielle Udspring, saa tør deri være skeet Noget, hvorved den hele Sag er taget paa en Maade, som en grundig Naturbetragtning netop turde fordre ombyttet med en modsat. Jeg vil søge at oplyse Sagen ved en Lignelse.

I Musiken reducerer man den hele Tonemangfoldighed til et vist Antal af enkelte Toner, og Musikeren vil vise os al Musik i Verden construeret af de Grundelementer, som han saaledes naturligen gaaer ud fra, og da Enhver, som kan synge, let kan finde disse enkelte Toner hos sig selv, saa vil man, naar man ei gaaer udenfor Musikens Gebeet, let troe sig at være kommen til Musikens første Begyndelse, dens initia, og i en vis Henseende er man det og. Men seer man sig om med et friere sig udvidende Blik, spørgende tillige, om disse Grundelementer ikke atter forudsætte deres Grundlag, saa faaer Sagen et ganske andet Udseende; thi da spørger

man sig, hvor komme hine enkelte Toner fra, og da finder man sig, naar man seer hen til Sangen, henviist til en meget compliceret eller mangfoldigheds; og forskjellighedsrig Organismus, som den, hvorfra hine Toner, der klang saa aldeles enkelte, komme; seer man dernæst hen til den Lufttrystelse, hvorved Tonen fremkommer, saa drages man ind i et andet Gebeet, der ei er mindre fuldt af Mangfoldighed, end hiint, og endelig aabner Hørelse og Øre, som man da nu og kommer til at fæste Blikket paa, endnu et tredie ligeledes indholdsfuldt Gebeet for os. Og saaledes sees hiint meget Enkelte at beroe paa, og kun at udgjøre visse særdeles fremtrædende Ytringer af, noget langt mere Sammensat og Sammenhængs- og Forholdsfuldt, end det i sin tilsyneladende Enkelthed umiddelbart bærer Præg af. Ved denne Lignelse vilde jeg oplyse Det, jeg nu angaaende det første Grundlag for al Materie vil bemærke, nemlig Dette: Kant har, i sin saakaldte Construction af Materien, opstillet Attractionen — for at jeg især skal holde mig til Ytringerne om denne — som en første elementær enkelt Grundvirken, hvorved Analysen, idet den ligesom opsøgte de constitutive Grundbestanddele af det hele System af Actioner, maatte standse, og hvorfra der saa, som fra noget Primitivt, maatte gaaes ud. Men Meget tør vist opfordre til at betragte Attractionen (og tilmed ogsaa Tyngden, som den, der for os paa Jorden nærmest viser sig som Jordens Attractionskraft) ganske anderledes. Idetmindste tør Dette, at den for vor Forestillen træder frem som noget Enkelt og Simpelt, vist lige saa lidet berettige os til at betragte den i sin Grund som noget saadant, som Musikeren, for hvem de enkelte Toner, der ved deres Forbindelser danne Sangen, ere noget ganske Enkelt og første

Elementært, tør paastaae, at de i sig selv ere det, (hvilket vi nu nys bemærkede, da vi saae enhver enkelt Tone i mere end een Henseende fremkomme som Resultatet af et meget sammensat System af Actioner, formedelst et lige saa sammensat organiskt Lydfrembringelses = Apparat). De elektro-magnetiske Opdagelser have jo ført til, at man ved en galvanisk Proces kan gjøre et Stykke Jern saa magnetiskt, at det, saalænge denne Processes Gang og Indvirken vedvarer, kan udøve en stor Attraction paa andet Jern, som bringes i dets Nærhed, men øieblikkeligen taber den, naar det kommer ud af den galvaniske Cyklus. Men denne Attraction seer dog for Den, som blot bemærker den selv, ei de Forhold, der fremkalde den, lige saa simpel ud, som den Jordklodens Attraction, vi see i Tyngden. Maa Dette ikke føre til den Tanke, at ogsaa denne sidste turde være Resultatet af en stor Proces, og altsaa i sin Grund muligen udspringe af noget meget mere Compliceret, eller at have noget langt mere indholdsfuldt Totalt bag sig, end der sees i det simple Phænomen? Saaledes maae da vel ogsaa hine oprindelige Attractioner i den kosmiske Taagemasse, hvoraf vort Planetsystem er opstaaet, fra først af have havt deres Grund i noget Chemiskt-Dynamiskt, altsaa i Noget man kunde sige at være af physikalskt-sympathetiskt Natur, saa at Totalrealisationen allerede deri er traadt ud som *Totum* paa sit første Stadium.

§ 10.

Leveprocessen som den, der udaf sit indre Dyb bestandigen constituerer Mere og Mere.

Men nu er det af største Vigtighed at bemærke, at Forholdet ingenlunde er saa, som om den Verden, vi see for os, var opstaaet ved hine første Elementar = Subsistentsers Sam=

virkelser; thi den er constitueret og constitueres bestandigen videre og videre ved den Skabelsesvirksomhed, der bevirker disse Samvirkelser, eller gjør, at disse Elementar-Subsistentser komme til at forenes i de høiere Eenheder. Gaaende ud fra dem lader den, under sin allestedsnærværende og altomfattende Virkens Fremadskriden, udaf sit indre Vælds Fylde, bestandigen en dybere og dybere Formaaen og et dybere og dybere Indhold træde ud i det Constituerede, og det i samme Forhold, som det constitueres ved meer- og meeromfattende og herved tillige mere og mere opadstigende Combinationer. Det Alskaberiske er, som det Grundvirkende, tilstede i Totaliteten af alle de constituerede Subsistentser, og virker herigjennem fremad, til at realisere sin Grundvillen og at constituere sig sit Rige, ved bestandigen videre og videre at constituere nye Functioner og at constituere sig som levende og rørende sig i disse Functioner; hvilke Functioner da have deres egentlige Udspring — ikke af det Indbegreb af Elementarmomenter og Elementaractioner, som nu her knyttes sammen til Eenhed, men af den Grundvirken, som indenfra bringer dem alle hen just til denne bestemte Eenhed. Vistnok gaaer Virkelsen forsaavidt ud fra de mange enkelte Puncter, som hvert af disse gjør Sit til at constituere den større Heelhed, men i denne kommer der dog nu til at fremtræde langt Andet og Mere, end det hele Indbegreb af dem alle kan siges at have indeholdt. Ligesom det sig dannende Nye maa erkjendes at vorde dannet ved det Alconstituerende under den begyndte Skabelsesvirksomhed og den derved etablerede Tingenes Ordens Fremgang, saa dannes det nu ogsaa ved det Alskaberiskes indre Totalhenstræben og Totalvirken. Det Alconstituerende, som vi længere hen ville komme til nærmere at betragte som det indvortes Totale, er saaledes tilstede paa ethvert Punct og vir-

ker overalt saaledes efter sin indre Totalitets Medfør, at Virksomheden paa ethvert Punct maa siges at gaae frem af dette indvortes Totale.

Saaledes have da nu ogsaa alle Actioner, hvilke nu alle blive at betragte som Functioner, deres egentlige Subsistents i den hele Functionstotalitets Indre som Led heri. Den enkete Function er — og derfor kalde vi den en Function — i sin Fremkomst udsprungen af og i sin Bestaaen indbegrebet i det sig fremadarbeidende Riges Gang, og har saaledes sin Bestaaen i den i det Totale sig rørende Leven. Her er dens egentlige Hvor — dens Sæde. (Saaledes see vi ogsaa i den enkelte mindre mikrokosmiske Organismus enhver Function have sit egentlige Sæde, ikke i Organet, men i den Livsheelhed, i og ved hvilken den subsisterer. Synets Sæde er ikke Øiet, men Sjælen).

Anm. 1. See vi herved tilbage til det Uomskifteliges og det Omskifteliges indre gjensidige Grundforhold, saa see vi, at det er saa langt fra, at man skulde kunne paastaae, at, hvad der er opstaaet i Tiden, ogsaa maa forgaae igjen i Tiden, at det snarere, naar der ei er Tale om den evindelige Vexel, hvori og hvorigjennem Alt træder frem, idet Alt træder frem i og ved den bestandige Livs- og Skabelsesvirksomhed, men er Tale om de constituerede Subsistentser, maatte blive et Spørgsmaal, om ikke enhver Subsistents, som er constitueret, maa høre saaledes med til Skabelsesværkets Gang og Organisation, at den, netop fordi den er bleven til som Led i denne, ikke atter kan forgaae. Saa Meget er vist, at, om det end vistnok maa erkjendes, at der gives Subsistentser, hvis Tilvær kun er af interimistisk Betydenhed, saa maa der dog kunne gives saadanne, som ere perennerende,

fordi deres Tilvær er af en uendelig Betydning, altsaa udødelige Subsistentser.

Anm. 2. Her komme vi nu tillige til at see Tiden i sin dybere Betydning, som den, hvori Skabelsesværket skrider fremad; vi see Tid og Tidsforhold at gaae i Eet med Alvirksomhedens egen Fremadskriden til en Verdens Dannelse og Uddannelse gjennem en Vorden, hvilken Vorden da netop er det Alconstitutives Riges Sphære, ja kan siges at være dette Rige selv i Ordets active Forstand, medens den dog tillige er selve dette Riges Vorden; eftersom dette Rige i og ved al sin Constitueren af Andet tillige constituerer sig selv. Især see vi klarligen Tiden med Hensyn til Mennesket at have en Betydning, som den ikke kan have for mindre fremadstræbende, mindre sig fremarbeidende Væsener. Tiden synes ei at trykke Dyret, os trykker derimod ofte Tiden, hvorved vi da mene Hensynet til det Tilkommende, men den kan ogsaa fremme os, naar vi tage Livet retteligen. Men vistnok maae vi tragte efter at komme til at naae hen til et Punct, da Tiden kan fremme os uden at trykke os.

Anm. 3. Da jeg indseer, at det tidligere Fremsatte har kunnet fremkalde det Spørgsmaal, om ikke en Betragtning, der lader Alt i Verdenstilværelsen successivt (følgeagtigen) gaae frem af den Skabelsesproces, som for vor Jord begyndte med det første Røre i den kosmiske Urtaagemasse og derfor ogsaa vil have Menneskets Tilblivelse dateret derfra, maa føre til, at selv det høieste Aandelige paa Jorden udledes af de saakaldte Materiens Kræfter, saa vil jeg her søge at opklare denne Sag, og det allerførst ved en Lignelse.

Intelligentsens første Virken hos Mennesket i Almindelighed har været — og er hos Barnet endnu — den, at

et Sprog danner sig hos det og for det. Dette Sprog kommer i Stand, idet der ifølge et Indbegreb af Reflexioner danner sig et Indbegreb af Abstractioner i Eet med disses Betegnelser; hos Barnet skeer nu Dette saaledes, at Betegnelserne, idet de hørligen opfattes af Barnet, fremkalde hine Reflexioner og Abstractioner, men paa en saa umiddelbar Maade, at de maae siges at danne sig drivtartigen, og saaledes skeer da hos Barnet den hele Sprogdannelse paa drivtagtig Maade, men er iøvrigt, om den end er at kalde en Sprog-Tilegnelse, dog altid en virkelig Sprogdannelse, idet alt Det danner sig i Barnets Indre, hvad der bringer Reproductionen af det givne Sprog til at fuldbyrdes hos det. Ifølge saadan Sprogdannelse bliver det nu muligt at frembringe sammenhængende Udtalelser, ja omsider hele Taler, Digtninger, videnskabelige Frembringelser o. s. v. Mon nu Nogen vilde sige, at f. Ex. den Digterfremstilling, den Digtervirksomhed, som gjennem Sproget aabenbarer sig, har sin første Grund i den Sprog-dannende Virksomhed, saa at det blev Sprogdannelseskraften, som skulde fremvirke Digternes geniale Udtalelser eller Fremstillinger? — Nei! Den Intelligents og anden Aandskraft, som i sit første Stadium viser sig virksom til at fremvirke Ord og Sprog, denne samme Aandskraft er det, som yttrer sig senere i de høiere aandelige Virkninger. Disse ere at betragte som de senere høiere eller betydningsfuldere Skridt, der ei have deres Grund i de tidligere lavere og foregaaende Skridt, men kun heri have deres nødvendige Forgjængere, men have deres Grund i den Aandskraft, som gjorde de første Skridt, men nu, visende sig med en høiere Magt, end hiin først indtraadte, fremvirker det Betydningsfuldere.

Saaledes har nu og det Aandelige i Tilværelsen lige saa lidet sin Grund i eller frembringes ved de saakaldte Materiens Kræfter, det er: den til det Materielle bundne Virken, som Geniekraften i Digteren har sin Grund i eller frembringes ved Ordfrembringelses-Kraften. Og ligesom dette Genie vistnok kun lader sine Virkninger fremkomme gjennem et vist Sprog, som sit Middel, men derfor ei kan siges at være i Eet og Alt afhængigt af dette Middel, saa lader ogsaa Aanden overhovedet sin Virken kun komme frem her paa Jorden formedelst noget Legemligt af en hvis jordisk Beskaffenhed, nærmest et Nerve- og Hjernesystem, men er dog ei i Eet og Alt afhængigt af dette bestemte Medium. Udaf den samme Grundkilde eller Grundvirken, ved hvilken de materielle Formationer skee, skeer ogsaa den aandelige Virken, men det er noget ganske Andet, end om de materielle Formationer selv sagdes at bevirke det Aandelige. Den samme Intelligents, som bevirker Barneforstandigheden, bevirker og Mandsforstandigheden, men derfor kan man dog ei sige, at det er Barneforstandigheden, der bevirker Mandsforstandigheden. Alle Mandsforstandighedens Grundmomenter kunne vistnok siges at være tilstede i Barneforstandigheden, — men det er da ei denne, som saadan, der constituerer Mandsforstandigheden, men den alconstitutive Virken, som rørte sig i Barneforstandigheden, er den, der, skridende videre fremad, constituerer det Høiere. — Man kan ogsaa tage Toner og Musik til Exempel. De enkelte Toner ere forsaavidt Musikens Første, som de allerførst maae haves og Alt gaaer ud fra deres Sammenknytning eller saakaldte Composition. Men aldrig kan dog Nogen sige, at Tonerne ere Melodiernes Principer, naar Princip skal betyde virkende og constituerende Første, eller at den Tonerne

dannende Kraft, som saadan, er den Melodierne dannende Kraft; thi det Melodierne constituerende virksomme Første ligger aabenbar i Det, som, idet det sammenknytter og behandler hine Toner paa en vis Maade, nu i deres Følgerække nedlægger, eller i og gjennem dem udtrykker og constituerer, den høiere, aandelige Følelses- og Tankeudtalelse, som fremkommer i Melodien.

Anm. 4. Her vil jeg nu ogsaa angaaende Subsistentsen bemærke Følgende: Naar der sees hen til Sjælens og især Jegets egentlige Subsistents, saa kan man vist ei erkjende Andet end, at den subsisterer i Totaliteten af den hele individuelle Bevidsthedsleven, og subsisterer som det Centrale og altomfattende Grundbevægende i denne. Men paa ingen Maade kan man da dog sige, at den subsisterer i Totaliteten af sit Phænomenale, derimod maa man om Sjælen sige, at den subsisterer i den Productionsproces, som bestandigen constituerer dette Phænomenale, og om Jeget, at den subsisterer i den bestandige Gjørensiggjeldende i dette samme Phænomenale. — Men herved er endnu endnu kun Sjæls og Jegs Subsistents udad til angiven. Men den har og sin Subsistents indad til, og denne har den i sin indre Udgaaen fra det Alconstitutive, altsaa i den Totalvirken, hvorved dette, idet det udaf sit indre Væld constituerer sit hele Rige, nu med det Samme constituerer denne Sjæl, dette Jeg, som et Punct med i denne sin totale Udtræden.

Om selve det Grundværendes Subsistents maae vi da ligeledes sige, at det udad til subsisterer i Totaliteten af sine Constitueringer, hvortil da hine Productionsprocesser, hvori Sjælene subsistere, ere medhenhørende, og vi kunne tilføie, at det Alværende i denne Henseende subsisterer i Totaliteten af hele sit Rige, især i hele Sjæleriget,

eller Sjælenes Total-Organisation. Men saaledes subsisterer det dog nu kun udad til. Indad til subsisterer det i den altomfattende Magtfylde og Ideefylde, som constituerer hiint Sjælerige. (Om da nu de enkelte Sjæle have Udødelighed, beroer paa, hvad Betydning de have i dette Rige, om de nemlig ere Sædet for en permanerende, d. e. en bestandig vedvarende Function, hvilket atter tør beroe paa, om de behøve en uendelig Tid til Udviklingen af det i dem Anlagte, det vil sige, om de kun i en uendelig Tid kunne komme til at fuldbyrde deres hele Function, deres hele Levens Realisation, fuldbyrde deres Idee.)

Anm. 5. Her vil jeg nu ogsaa omtale den her givne Grundanskuelses Forhold til den Leibnitziske Monadelære, om hvilken jeg, selv om den tænkes uddannet, ei paa Leibnitzs idealistiske Maade, men paa en reel kosmisk Maade, maa sige: Longe mihi alia mens est. Paa ingen Maade kan jeg f. Ex. i den menneskelige Sjæl see en Monade, der er bleven Hoved- og Centralmonaden for et heelt System af Monader, som nu alle virke til Bedste for den. Jeg kan i hvad der skulde kunne kaldes Monader — eller, som jeg maa kalde dem, de oprindelige Molecular — ei see Andet, end det Alvirksommes hypostaserede Elementaractioner. Saasnart et Indbegreb af Monader gaaer sammen til en Heelhed, som et System af Monader, saa vil det Herskende, det Grund- og Albevægende deri, altsaa det substantielle Værende deri, eo ipso ei længere være en Monade, men en dybere Skaberaction, eller en udaf Skaberdybet udtrædende ny større Totalfunction, der i sig optager alle hine mange Subsistentser med deres Actioner. Heller ikke kan da det nye Fremkommende betragtes, som om det allerede forud laae prædisponeret i dem, eller i nogen enkelt af dem; præ-

disponeret kan det kun ligge, hvis man vil bruge dette Udtryk, i den Skabermagt, hvoraf dette Nye gaaer frem, om det end vistnok kun saaledes gaaer frem deraf, som det tidligere Constituerede admitterer det, da nu ogsaa dette ei er Intet ligeoverfor hiin Skabermagts videre Fremadskriden. (Paa samme Maade opstaaer jo ei heller et Digt ved Samvirkningen af alle deri combinerede Ord saaledes, som om der i Digtet kun fremkom Noget, der allerede forud laae eller var prædisponeret i disse Ords hele Indbegreb; thi det er den poetiske Skaberaction, hvorved der — udaf dens eget Dyb — af dette Indbegreb af Ord dannes den nu fremtrædende Combination eller Samvirken af dem, der endda ikke saa meget kan siges at være Digtet, som at være Det, hvori det egentlige Digt træder ud eller udtaler sig. — Og naar nu efter Leibnitz en vis Monade skal betragtes som den, der er herskende Monade i det hele System af Monader, hvoraf f. Ex. det menneskelige Legeme bestaaer, saa at det er herved, at den skal blive dette Legemes Sjæl, mon da og en vis bestemt enkelt Idee midt i det ideelle System, som et Digt kan siges at indeholde, skal betragtes som Grundideen deri, istedetfor at denne dog er at søge i den, samtlige saadanne Enkelt-Ideer i sig indoptagende og indopløsende, Total-Idee?).

Forresten er hos Leibnitz Monade-Mangfoldigheds-ideen endog uden Allestedsnærværelses-ideen; og saaledes er det og i de gamle Atomistikeres Lære; hvorimod det vel er at antage, at Anaxagoras har tænkt sin νοῦς som allestedsnærværende, og da er det let at bringe hans Lære om Homoiomerierne i Forening med hans Lære om den alconstitutive Alfornuft og at opklare Det, hvad Sokrates i Platons Phædon siger sig ei at have kunnet finde

Rede i. — Men selv Allestedsnærværelsesideen er ei nok, naar ikke tillige bemærkes, at det Alvirksomme bærer i sig den uudtømmelige ideelle Fylde og et Skaberdyb, hvoraf virkelig bestandigen Nyt gaaer frem, idet Det, som kommer til Realisation og Subsistents i Moleculernes Combination, er dette Nye, der da, som det har sit Ophav af, saaledes ogsaa indad til har sit egentlige Sæde i, — eller indad har sin egentlige Subsistents i — Totaliteten af det sig dannende Riges indre Functions- og Levetotalitet.

§ 11.

Leveprocessen som gaaende igjennem en Livets Debat, en Livets Dialektik.

Men naar det dog nu bestandig bliver det Sporadiskes Vei, ad hvilken Organisationen og tilmed det Algyldiges Rige gaaer, idet Altilværelsens Grundmomenter under deres Udfoldning træde frem ligeoverfor hinanden, og det ei allene fra Udtrædelsens men og fra Indoptagelsens Side, og naar nu dette Samme fremdeles gjelder om de større sig dannende Subsistentser, men naar det nu dog paa den anden Side er det indre Grundværende i sin indre Eenhed og Heelhed, der deri arbeider sig frem udaf sin indre Eenhedsgrund, — saa bliver det en Følge, at, under den mangfoldige Imødetræden og Sammenstøden, en Livets Debat, en Livets Dialektik, maa blive Gjennemgangen for Indtrædelsen af den Tingenes Orden og den Fylde, i hvilken det Sporadiske skal tabe sig i det Organiserede og gaae op heri, som det til sit rette Steds Udfyldelse og derved til en Hvile midt i Virksomheden komne Indbegreb af Momenter. I denne fuldelige Indordning vil da Sondringen i een Henseende endnu være tilstede, ja kan finde et Spillerum for

sin Udtrykken i sin Frihed, idet hver speciel Subsistents kan komme til at gjøre sig gjeldende med en vis Bevægelighed under Relationernes Vexel og saaledes kan komme til at spille en egentlig Rolle; men paa den anden Side vil da dog nu det Sondrede saaledes være indoptaget i det Totale, at Sondringen kan siges baade at være overvunden og at være forliget, og tilmed bevaret, idet Organisation netop er Enhed i den i det Uendelige gaaende Sondring.

Men hertil maa da nu strax knytte sig den Bemærkning, at hver primitiv i en vis Elementar-Subsistents hypostaseret Elementar-Action, ligesom fremdeles hver senere fremkommende mere sammensat Actionstotalitet og Subsistents, synes at maatte bære i sig — og ogsaa synes virkelig at bære i sig — en Formaaen til Mere end Det, hvortil den under Alvirkelsens Gang kan vorde i Stand til og kan være bestemt til i Virkeligheden at arbeide sig frem, altsaa en Formaaen til — om ei i qvalitativ saa dog i quantitativ Henseende — at gaae udover sit bestemte Maadehold, for at jeg med dette Ord skal betegne det tydske Maaß (da Maal ogsaa kan betegne, ja i Almindelighed snarest betegner, Det, hvortil der sigtes, das Ziel); thi kun saaledes synes en reel Livets Debat og Livets Dialektik at kunne komme i Stand; ja enhver saadan Subsistents turde saaledes endog bære en vis indre Uudtømmelighed i sig. I denne Henseende er det især, at vi kunne sige, at det Grundvirksomme, under sit Riges Dannelse, gaaer ud paa at magte sin egen Fylde (kun at vi maae lægge til, at det i anden Henseende maa siges allerede fra Evighed af at have magtet den).

§ 12.

Det Constituerede som bestandigen tjenende til Substrat, Vehikel og Basis for mere og mere opadstigende og mere og mere omfattende Skabelser.

See vi nu nærmere ind i den hele Livsgang og hele Tingenes Orden og det sig dannende Rige, da bemærke vi, at den deels opadstigende deels til større Omfatning sig udvidende Constitueren, hvilken vi paa utallige Puncter see, skrider saaledes fremad, at hvad der paa eet Punct, indenfor et vist Indbegreb af Relationer, er constitueret til en særegen Bestaaen, dog bestandigen igjen falder hen til eller optages til at tjene den fremadskridende Skabens høiere Virkninger til Materiale eller Substrat, og tilmed ogsaa baade til Vehikel eller Tilknytningsmiddel og til Basis, men herved tillige viser sig saaledes som dens Indledning eller Indgang, at Formen for det Fremadskridende allerede bestemmes herved.

At saaledes et tidligere Constitueret betragtes som Substrat, Materiale eller Stof, vil sige, at det viser sig som egnet og constitueret til at kunne og skulle gaae som integrerende Led saaledes ind i større Heelheder, at den deri subsisterende Function kommer til at vorde Moment eller medbevægende Led i en større Virke- eller Leveheelhed. (At f. Ex. Dyret assimilerer sig en Føde, vil sige, at det opløser den saaledes, at dens relative Grundbestanddele, der ved tidligere Assimileringer — nemlig ved at gjennemgaae Planteriggets Bearbeidelse, ja maaskee endda desuden en tidligere Dyreforbeielse — ere komne til deres nærværende Stadium, nu komme til at fungere under det i den givne Dyre-Organisation bestaaende Indbegreb af Relationer og altsaa til at fungere paa den herved bestemte Maade).

Men hvad der saaledes antager Charakteren af at være Stof, træder dog nu altid fra sin Side frem som Noget, der allerede er constitueret paa en vis Maade og har sin visse bestemte Gjørensiggjeldende, og det gjør sig nu ogsaa bestandigen virkelig gjeldende i sin saaledes hypostaserede Virken. Saaledes mødes da de opadstigende og meeromfattende og tilmed høiere Virkelser bestandigen med hine allerede etablerede Subsistentser, med hvilke de da komme i Conferents, og hvilke da saaledes afgive Betingelser for dem, at de herved komme til at blive dem til Vehikler eller Tilknytningsmidler, og til Udgang og Grundlag eller Basis, og saaledes komme til, i og med deres endnu vedvarende Forsigbestaaen, at indordnes som tjenende Led i hine høiere Skabelser eller Constitueringer. (Et maaskee allerede gjennem mangen tidligere chemisk Proces, som gjennem et Slags Assimilering eller Fordøielse, dannet mineralskt Stof vorder derpaa gjennem Plante-Assimilering, og det atter maaskee gjennem flere Omarbeidelser under Vædskernes Gang opad til Blomsts og Frugts Udbannelse, egnet til at kunne tjene Dyreformationen, og maa gjennem visse Dyreformationer atter assimileres til at kunne tjene visse andre. Ja vi see det gaae saavidt, at tilsidst endog selve Menneskesjælene og Menneskelegerne blive til et Slags Substrat og Materiale for et Aandens Rige, af hvilket de paa flere Maader og i flere Henseender bearbeides, assimileres, indoptages, medens de paa den anden Side haandhæve deres relative Forsigbestaaen saaledes, at Alt, hvad Tilværelsen indeholder, kan vorde dem i deres mikrokosmiske Bestaaen til aandelig Føde og Fremme, medens disse mange Enkeltsubsistentser da og gjensidigen komme til at vorde Substrat, Tilknytningsmiddel og Grundlag for hinanden).

Endelig er at bemærke, at, hvad der saaledes som Stof tillige er Middel, ogsaa med det Samme maa afgive Formen for den høiere Virkens Fremtræden, da denne nu kun kan skride frem i Consequents med det Tidligere, og forsaavidt altsaa bestemmes derved.

Men overalt har dog her det Grundvirksomme bestandigen kun med sin egen Fyldes Momenter, med sine egne Gjerninger, at gjøre. Sine egne i visse Subsistentser hypostaserede Actionssystemer (i hvilke der tilsidst komme til at leve Væsener, hvorom længere hen) træder det fra høiere Actionssystemer og Subsistentser imøde til sin Fyldes totale Udfoldning.

Anm. Forskjellen imellem og Sammenhængen imellem Stof og Object bør her endnu bemærkes. Alt i Tilværelsen, hvad der træder frem med Endelighedens Præg, eller træder frem med en til visse Relationer bunden Væren, viser sig som Stof for det alvirksomme indre Totale, forsaavidt som det kun er at betragte som et Behandlet, der, som Middel eller Led, maa tjene Realisationernes hele Gang; men det er dog med det Samme Object, forsaavidt som det dog altid bærer i sig sit Moment af Totaliteten med sin tilsvarende Gjørensiggjeldende, og nu saaledes træder frem med sin relative Gyldighed ligeoverfor det Rige, som det skal tjene til Stof. Jeget viser sig saaledes i høieste Grad som Object for det Algyldige, der ei uden videre gjør sig gjeldende hos det, men kun opfordrer det til at komme sig imøde, og kun formedelst en saadan Imødekommen kan gjøre sit Rige saaledes gjeldende hos det, som det herved kommer an paa; men herigjennem bliver det nu Gjenstand for hiint Riges Paavirkninger, Bearbeidelser og Indoptagelser, og bliver her-

ved Stof for det, ja kan kun ved at være et saadant Object for det vorde et saadant Stof for det.

§ 13.

De saavel i opadstigende som i meeromfattende Henseende indtrædende Stadier og Potentstrin, samt de Metamorphoser, som Verdensudviklingen baade i det Mindre og i det Større gjennemgaaer.

Alt lærer os da nu, at Skabelsesprocessen er gaaet og bestandigen gaaer saaledes trin- eller gradationsviis fremad, at flere Stadier og Potentstrin deri ere at adskille, og det saa, at med hvert høiere Trin af Formation og af Potents i Henseende til Tilværelsens og Formaaelsens Art og Maade, altsaa i Sammenligningens og den rækkeartige Opadstigens Henseende, eller i formel-comparativ Henseende, følger en høiere reel Indgriben, altsaa en høiere Betydenhed i den reelle Sammenhængs Henseende, nemlig en mere indgribende og mere betydende reel Fungeren og Indorganiserethed i Totaliteten. Det er altid med det Meerindgribende, Dybere gaaende og Meeromfattende, at det Opadstigende gaaer Haand i Haand. Om altsaa end vistnok i en vis Henseende enhver Subsistents med sin Action eller Function kan siges deels at være til for sin egen Skyld, som havende sin Betydning i sig, som Medelement eller Medmoment i Totaliteten, deels for det Heles Skyld, som medhenhørende Led i dette, saa at Alt tjener til Fremme for Alt, saa er der dog en saadan Forskjellighed i Henseende til Betydningen af de opadstigende Formationer og Subsistentser, saavel i og for sig betragtede, som i Heelheden og for denne, at de lavere, idet de deels tjene til Basis og til Subsistentsmidler for de høiere, deels formedelst Metamorphoser gaae over i de høiere, i ganske anden Grad og

Forstand maae betragtes som tilværende for de høieres Skyld, end omvendt.

Anm. Herhen hører en Række af Tillæg.

C. Universelt og Individuelt.

a. Denne Modsætning simpelhen.

§ 14.

To Grundvirkningsretninger.

See vi nu tilbage til vort første Udgangspunct (§ 3), saa viser sig Skabelses- eller Verdensuddannelsesgangen som den, hvorved det Alvirksomme bestandigen i høiere og høiere Grad constituerer sig sit **Andet**, eller sit Modstaaende og Objective, saaledes, at dette dets Andet, medens det paa den ene Side træder frem som Noget, der har faaet sin relative Bestaaen for sig og sin relative Betydning i sig, paa den anden Side bestandigen viser sig deels som blot Gjennemgangspunct, deels tillige som vedvarende Middel og Substrat, for høiere og høiere Fremtrædelser af det Alværendes Rige, hvilket lader Sondringen bestandigen stige høiere og høiere, og den særskilte Bestaaen træde fuldeligere og fuldeligere ud, for desto fuldeligere at indoptage det Sondrede i sig til sin Fyldes fuldeligere Udtræden og Realisation.

Men saa see vi da mere og mere i den indre Skabelses- eller Constitueringsvirksomhed et Dobbelt at vise sig, nemlig een **Virkningsretning**, hvorved bestandigen mangfoldig sondret Forsigbestaaen mere og mere sættes og bringes til at træde ud paa individualiseret Maade, som Modsætning og Object for det indre grundvirksomme Ene, der herved bestandigen, videre og videre, paa opadstigende og meeromfattende Maade, constituerer sig sit Andet; og der-

næst en anden Virkningsretning, hvorved dette Grund-virksomme — ud fra større Virksomheds- og Skabelsestotaliteter — gjør en mere omfattende og dybere indgribende og omgribende Villen og Hersken og Indholdsfylde gjeldende hos og paa og i hiint sit Andet. Dette Andet viser sig da bestandigen paa den ene Side som et Behandlet, der constitueres til at tjene de høiere og høiere Skabelses- og Incarnations-Activiteter. Men paa den anden Side bliver det nu dog netop herved constitueret til, saavel i en vis relativ Forstand at have Livet i sig, som til saaledes at indoptage den altomfattende Fylde og at indoptages i den, at det kan siges herved ligesom at gjøre sig og sin Selvbestaaen og sin Afkomst til at være og subsistere gjeldende.

Den første Virkningsretning gaaer da ud paa at constituere det Endelige i dets Forsigbestaaen og tilmed i dets Endelighed, og kan kaldes den individualiserende og tillige den Endeligheden som saadan, eller Tilværelsen i Henseende til dens Verdensside, constituerende Virkningsretning; den anden er den dette Endelige atter i sin indre Uendelighed indoptagende og til blot Moment og Led i sin Fylde opløsende Virken, hvilken vi kunne kalde den universaliserende, i hvilken det Algyldige i sin Algyldighed gaaer ud paa, i hiint Indbegreb af for sig bestaaende Subsistentser at constituere og uddanne sig selv, som Det, der nu i sin altomfattende Eenhed og ud fra sin altomfattende Eenhedsgrund fuldelig og paa gjennemorganiserende Maade deri hersker, hvorved da Tilværelsen constitueres i Henseende til dens Uendelighedsside og, efter hvad vi længere hen ville komme til at see, i Henseende til sin Guddomsside.

Og her bemærke vi da nu og bestandigen den med den stigende Individualisation stigende Universalisation.

Anm. 1. Naar vi see ind i de smaae Heelheder, vi have i Dyre- og Menneskeorganismerne, saa see vi den sondrende, differentierende og derved individualiserende Virken at gaae i Eet med den organiserende, saa at hiin aldeles ligger i denne, og vi see tillige det saaledes formedelst Sondring Gjennemorganiserede og Udorganiserede i sin stigende Fremskriden at gaae i Eet med den stigende Eenhedsvirkning eller med Eenhedslivets fuldeligere Fremtræden i den lille Heelhed, som vi i enhver saadan Organismus have for os; saa at vi kunne sige: Jo større Udfoldning desto større Concentration. Saaledes see vi da endeligen ogsaa tilsidst i det indre Aandelige et Jegs fuldelige Selvbesiddelse og Concentration i sig at beroe paa en dyb alsidig Uddannelse og Besindelse, der bestaaer i en Gjennembearbeidelse af alle aandelige Momenter eller af Livets hele aandelige Mangfoldighed.

Anm. 2. Men nu er det og at bemærke, hvorledes al Udorganisering, der altid bestaaer i gjennemført Sondring og Individualisation, eller som den her bliver at kalde Articulation, med det Samme desto fuldeligere aabner Individualiteten for, og drager den ind i, et større og større Vexelvirkningssystem, og saaledes paa mangesidigere og fuldere Maade indlemmer den i det store Hele.

Anm. 3. Endnu kan maaskee yttres, at, dersom vi, efterlignende Physikerne, vilde tale om Grundkræfter, med en Bestræbelse efter at føre dem tilbage til to i Modsætning til hinanden staaende, saa vilde nu her være angivet, hvilke der maatte blive de to kosmiske Grundkrafts-Systemer (thi simpelthen at sige Grundkræfter turde her blive alt for lidet tilsvarende).

b. Makrokosmiskt og Mikrokosmiskt.

§ 15.

Mikrokosmers Dannelse, Sjæle, Væsener.

I den individualiserende Retning gaaer nu Alvirksomheden saavidt, at der ei allene dannes en Utallighed af visse, med en vis Selvstændighed indenfor den altomfattende Heelhed subsisterende, mindre Heelheder, Mikrokosmer, men at der endog blandt disse danne sig saadanne, der ere saaledes centraliserede i sig, at de træde frem som Væsener, Sjæle, Jeger, der hver for sig lever og rører sig i sit eget lille System af Actioner eller i sin eiendommelige Leven, som i sit Rige, medens den hele Mikrokosmus, som i sig centraliseret Eenhed, saaledes danner et for sig udsondret Actions- og Reactionspunct i Verden, at det bliver Væsenet, Sjælen, Jeget, og altsaa Mikrokosmen i sin heri concentrerede Eenhed, der danner et saadant Actions- og Reactionspunct. Mikrokosmen bærer saaledes sin lille Uendelighed i sig, idet hiin i det Store fremtrædende Modsætning af Uendeligt og Endeligt, af herskende Ene og behersket sondret Mangfoldigt, af Allestedsnærværende og Specielt-Tilværende, nu gjentager sig i hver enkelt Mikrokosmus, idet Sjælen med en vis Allestedsnærværelse rører sig med indre Eenhed og Heelhed i det udvortes Hele, hvori den har sin mikrokosmiske Subsistents, og har sit lille i sig afrundede Rige.

Til at være Foster- og Subsistentsstedet for saadanne Væsener, der nu og ere at kalde egentlige Individuer, viser sig da nu den store Heelhed at være constitueret. Alt Øvrigt er ligesaa bestemt at føre herhen, naar det skal sees i sit rette Lys og i sin fulde Betydning, som i den Mikrokosme, vi have i Mennesket, Alt er at henføre til Menneskesjælen, Menneske-Jeget, og for at sees i sin sidste og fulde Betyd-

ning maa føres tilbage til Det, hvad det er eller formaaer at være for denne Sjæl, dette Jeg.

Anm. 1. Med Hensyn til det allerede forhen optagne Begreb Subsistents, saavelsom det nu indtrædende mere sigende Begreb et Væsen, maa, hvad Realiteten af disse Begreber angaaer, Følgende bemærkes:

At en vis Gjenstand bestaaer eller subsisterer, beroer nærmest og først paa, at der i den altomfattende Constitutions- og Productionsproces danner sig et vist Indbegreb af Samvirken saaledes, at nu ved denne Samvirkens bestandige ligelige Vedvaren Gjenstanden kommer til at vedvare. Men saa kan da vistnok spørges om det Subsisterende nu er Andet, end den Constitutions-, den Actions- og Reactionsproces, som i hiin sin bestandige ligelige Vedvaren constituerer Gjenstanden og deri hypostaserer sig, og med hvad Grund eller Føie her endnu desuden nævnes et Subsisterende, et Væsen.

Hertil er nu at svare, at disse Processer eller Virksomhedsheelheder dog paa mange Puncter constituere saadanne sig fra Omgivelsen udsondrende Fremtrædelser, at disse saaledes tage Skikkelse ligeoverfor hinanden, at de derved aabenbar antage Charakteren af særegne Subsistentser, der i deres samlede Indbegreb saaledes hver danne et for sig udsondret Ene, at hver af dem maa siges i sin Heelhed at vise sig som eet og det kun eet Actions- og Reactionspunct ligeoverfor andre lignende. Men iøvrigt have de vistnok kun deres Bestaaen i Totaliteten af de Grundforhold, hvori de ere fremkomne og hvori de fremdeles subsistere saaledes, at de maae siges kun at holdes i Tilværelsen ved Totaliteten af det Vexelvirkningssystem, hvori de ere medoptagne, eller ved den totale Tingenes Ordens Gang. Ud herover have de vistnok ingen Væ-

ren i sig, og naar der tales om, hvad noget Vist er i sig selv, da kan det kun sige saa Meget som, hvad det er i sine Grundrelationer, hvorved vi iøvrigt ei maae see hen til Systemet af dets Omgivelse, men til Det i den indre Tingenes Orden, som medfører, at det sættes ind i og holdes opret i et saadan Omgivelsessystem. (Her see vi da nu ogsaa, hvori Det, vi kalde Qvalitet og Qvantitet har sin Grund. Ethvert Noget har en vis bestemt Væren, altsaa en paa en vis bestemt Maade qvalificeret Væren, d. e. Gjørensiggjeldende, men om denne maa nu altid spørges, hvorvidt den gaaer).

Men Subsistentser ere nu vistnok ikke strax Væsener. Med hvad Ret gjør dette Begreb sig gjeldende? Uden Tvivl kun ved det Slags indre Eenhed i sig, vi kjende under Navn af Jeghed. Denne, i sin Gaaen i Eet med den Actions- og Reactionstotalitet, hvori den subsisterer, bringer os til at kalde den Sjæl, hvori vi da see dette Jeg at røre sig — eller rettere kalde selve dette i Sjælen sig rørende Jeg — et Væsen. Men vistnok have nu og disse Væsener kun deres Bestaaen i den Levetotalitet, hvori de træde frem som det deri Centrale, og ogsaa denne Levetotalitet er atter kun en Function i Totaliteten. Ogsaa Sjælene og Jegerne i Sjælene subsistere kun, idet de bæres op, eller holdes op, i Functionstotaliteten, men i denne bæres og holdes de nu virkelig op, fordi den i sin Gang medfører saadanne saaledes i sig centraliserede og saaledes udtrædende og indgribende Functionspuncter eller Functionscentra. Og hermed tør det nu være angivet, hvorledes Spørgsmaalet om det saakaldte principium individuationis er at besvare.

§ 16.

To Hovedstadier i den individuelle mikrokosmiske Levens Udviklingsgang, idet den allerførst søger sin rette Begyndelse.

Men nu blive fremdeles tillige to Hovedstadier i disse Individuers hele Livsgang at bemærke, idet der allerførst gaaes ud paa at constituere Individualiteten som saadan, indtil den kan vorde modnet til at træde ud i de større Vexelvirknings- og Indlevelsesforhold, hvortil den egentligen er bestemt, og saa først derpaa Indgangen i denne større Levesphære kommer til at aabne sig. Paa hiint Stadium (som vi have for os i Fosterdannelsen) finder endog til en vis Grad en vis Isolering Sted, dog saa, at Indtrædelsen i det andet Stadium allerede maa have fundet Sted, inden hiin første Modnelse kan komme. Men altid bliver at skjelne imellem det Trin, da Individualisationsprocessen er saaledes herskende, at Alt gaaer tilbage til den og dreier sig om den, og det Trin, da Indoptagelsesprocessen hersker frem, og imellem begge ligger en Overgang, der faaer Charakteren og Betydningen af en Krise. Forsaavidt nu først hermed den egentlige Livsfyldes Stadium indtræder for Individualiteten, kunne vi sige, at Livet i det første Stadium endnu kun gaaer ud paa at søge sin Basis og at constituere sig denne, og forsaavidt altsaa endnu kun søger sin rette Begyndelse.

Anm. 1. Om Menneskeheden maae vi i aandelig Henseende vel erkjende, at den her paa Jorden i den Grad endnu kun befinder sig i sin første Barndom, at den i Grunden endnu ei er traadt ud af Fosterdannelsens Stadium, som vi da og her see det Sporadiske i en Grad, hvori det neppe engang findes i det enkelte Menneskefosters første Stadium i Svangerskabets første Tid i Moderens Liv. — Men forresten tilstaaer jeg, at man i en anden Hen-

seende kan have Grund til at sammenligne den Periode i Menneskehedens Leven, hvorom Historien veed at fortælle, med Drengealderen.

Anm. 2. Det er vel unægteligt, at hvert Menneske, endog blot som jordiskt Væsen, ei allene i sin Fostertilstand, men og i sin hele Barndom, ja senere Ungdom, ja endog bestandig fremdeles, maa siges endnu kun at være i Begreb med at vorde, især forsaavidt Legemligt og Aandeligt tages som en Eenhed, ja i Grunden bestandigen udvikle sig med hinanden, idetmindste forsaavidt som Hjerneudbannelse gaaer i Eet med Aandsudbannelse. Men saaledes er nu den hele jordklodiske Leven og Mikrokosmus (thi Mere end en Mikrokosmus er da ei heller den) endnu kun i Begreb med at vorde, men er dog nu indtraadt i Intelligentsvirkningens Stadium.

§ 17.

Mikrokosmer med en vis Selvstændighed ligeoverfor selve det Algyldige.

Men i Mikrokosmernes Sphære er der fremdeles en saadan Opadstigen, at der i visse Sjæle danne sig Jeger med saadan Selvstændighed, at de træde i et selvbevidst Objectivitetsforhold til selve det Algyldige, hvilket da nu kommer til, i disse Jeger i høieste Potents at have sit Andet eller Modstaaende ligeoverfor sig; og det saa, at det her ei simpelhen gjør sig gjeldende, men gjør sig gjeldende som saadant eller i sin Algyldighed, idet nu hine Jeger opfordres til at anerkjende og at respectere det og til af egen indre Hu at give sig hen deri, til dyb og fuld selvbevidst og selvoptagende Indlevelse i det saaledes sig for dem opladende aandelige Rige, hvorigjennem da den hele Tilværelses indre Fylde skal komme til at gjenleve heelt og ganske i hver enkelt saadan Subsistents.

Anm. I Selvbevidsthedens Sphære kommer overhovedet Modsætningen til sine høieste Puncter, idet Jeger, der nærmest besidde sig selv og raade over sig selv, her træde frem som det Algyldiges Modsatte eller Objective. Men atter er her i Selvbevidsthedens Indre en Stigen at bemærke og forskjellige Potentstrin at adskille. Allerede forsaavidt Noget gjør sig gjeldende hos os i sin Sandhed paa den Umiddelbarhedens Maade, der ei lader Rum aaben for Randsagelse og Prøvelse eller udtrykkelig Paaskjønnelse, sees altid det i sig Gyldige at træde i Forhold til en Personlighed, der skal anerkjende det. Men høiere viser Modsætningen sig, naar nu Betænkning og Overveielse, Randsagelse og Prøvelse træde imellem som det Medierende. Da træder det Frie i Personligheden ud i sin Frihed, og kun forsaavidt Dette ret fuldeligen skeer, og forsaavidt da Personligheden ret egentligen adspørges, om den vil anerkjende, og denne Adspørgsel faaer Raaderum, bliver Anerkjendelsen den, som den her skal være, idet da tillige Sagens Momenter komme frem, og det Sande da først kan siges ret egentligen at vorde anerkjendt i sin Sandhed. Men Resultatet maa da dog nu være en Gaaen i Eet, hvori det Algyldige gjennem sin Anerkjendelse kommer til at herske i Personligheden, men saa at det tillige kan siges at opfylde og at beaande denne.

Men nu gives her dog et Trin, hvor Modsætningen træder endnu stærkere frem, og til dette komme vi, naar vi fra den nu omtalte rationale Erkjendens Gebeet træde over i Gebetet af den Erkjenden, jeg har kaldet den sympathetiske, hvor der ei er Tale om Tænknings-Anerkjendelse, men om Følelsens Bifald og Istemmen, idet Gjenstanden viser sig for os som enten med Velbehag opfyldende eller i vort inderste Velvær indgribende og os i

denne Henseende bevægende, saa at vi føle og paaskjønne et Velgjørende. Cfr. min Psychologie ny Udgave § 33, Pag. 132 ff., samt mit Skrivt om Hegels Philosophie P. 99 ff. (Maanedsskr. for Lit. 19de B., 5 H., P. 444 ff.)

§ 18.

Det inderste Grundværende som meddelende sig.

Men saa viser da nu det Grundværende sig som det, der vil meddele sig, eller ligesom udgyde sin Fylde i Væsener, som det nu til denne Ende constituerer, nemlig Væsener, der kunne fatte og føle denne Fylde og med Selvbevidsthed kunne leve i den, idet de deraf besjæles og beaandes, hvilket nu bliver Udtrykket for den høiere Art af Beherskelse, som her indtræder. Det constituerer sig da saaledes Væsener, som dets uudtømmelige Fylde kan komme tilgode, idet de tilegne sig den saaledes, at de derved tillige komme til at leve deri som i et Eie. Men saaledes constitueres de da til Frihedsvæsener, der med Hengivelse maae lade sig opfylde af hiint det Alværendes Rige, og med Besindelse maae tilegne sig dets hele i alle sine Momenter udfoldede Indhold; hvorved da den hele Makrokosmus, med Alt, hvad deri rører sig, vil komme til at gjenleve i Mikrokosmen, eller i Jegets indre Selvobjectivering, som i et Gjenbillede (dog hos ethvert Individ paa den ved dets særegne Plads som Led i Heelheden bestemte Maade; suivant son point de vue, som Leibnitz udtrykker sig).

c. Centralt og Peripheriskt.

§ 19.

Det Grundværende som centraliseret i sig, som Væsen, Grundvæsen, Gud.

Men idet nu Verden saaledes viser sig som et Rige, hvori der danner sig en Mangfoldighed af saadanne mikro-

kosmiske Subsistentser, der træde frem som i sig centraliserede Væsener, om de end i sig selv dog kun have deres hele Subsistents som Functioner i Alheelheden, kommer selve det Grundværende til at vise sig for os som det, der selv er saaledes centraliseret i sig, at det herved viser sig som et Væsen — et i et altomfattende Forhold til Alt staaende Grundvæsen — ligeoverfor og i en vis Modsætning til hele Verden og i Særdeleshed til hine mange i sig centraliserede Frihedsvæsener, hvilke det nu her især sees at være givet, i en vis relativ Forstand at have deres Forsigbestaaen og Villen ligeoverfor og i en vis Modsætning til selve dette Grundvæsen, der da saaledes ud fra sin altomfattende Grundvillen træder i Actionsforhold til hine Frihedsvæsener, som til selvstændige Væsener, hvilke da, hvert for sig og hvert ud fra sit Subsistenspunct af, idet de repræsentere udsondrede selvbestaaende Momenter i Totaltilværelsen, kunne udøve en Reaction i Henseende til (om end vistnok ikke just strax paa) selve den altomfattende Grundvillen, medens de dog maae føle, at Alt for dem kommer an paa, at de ordne sig ind under denne. Hvert Menneske maa derfor i sit Indre have et Punct, hvor det føler sig ligeoverfor Den, der kan sige og virkelig siger: Riget er mit, jeg er den Raadende. Dette allestedsnærværende i sig centraliserede Grundvæsen, dette Grund-Jeg, er Gud.

§ 20.

Grundvæsenet som incarnerende sig og som treenigt.

Men den guddommelige Grundvillen gaaer dog nu ind i selve Verdensdebatten, som den heri indcentraliserede Grundbevæger, ligeoverfor hine mange Enkeltvæsener, i hvilke den i Eet og Alt skal herske, men ingenlunde strax og uden videre hersker, men kun kommer til at herske forsaavidt disse

Enkeltvæsener selv bringes til at resolvere sig til at give sig hen deri, da det kun er saaledes, at det Aandelighedens og Fyldens Rige kan komme, som vil constituere sig, hvisaarsag ogsaa alle de i denne Henseende indtrædende Indvirkninger kun kunne komme til Enkeltvæsenerne i Form af bevægende, tilskyndende og hendrivende Opfordringer, idet den altomfattende centrale Grundvillens Magt, om den end viser sig nok saa urgerende, kun kan virke som en aandelig.

Men saaledes komme vi da tilbage til Incarnationen, idet vi nu see Grundvæsenet som indkosmiceret, som det i Verdenstilværelsen indgangne Centrale, ligeoverfor især de mange i sig centraliserede Enkeltvæsener, der nu kunne nævnes som det Peripheriske. — Tillige komme vi da her atter hen til Treenighedslæren, hvilken vi allerede forhen mødte, da den sig meddelende Fylde nævnedes som en sig udgydende (§ 18). Efter forhen at have betragtet det Alværende, istedetfor hvilket vi nu sige: Grundvæsenet, Gud, som boende i sig og i sin egen Fylde (§ 6), komme vi nu her til at see det som det, der, medens det paa den ene Side, som centraliseret i sig, staaer i et vist Opløftethedsforhold over al Verden, nu dog selv hypostaserer sig og subsisterer i sin Verden, som det i sit Rige indgangne og sig indlevende Centrale, der imidlertid nu dog tillige gaaer ud paa at trænge hen til alle Enkeltvæsenerne og at hypostasere sig og boe i hver enkelt Sjæl, hvorved da først Incarnationen fuldender sig.

Anm. Vi have fra først af seet, at overalt i alle Ting en ideel *Fylde* manifesterer sig, men at denne Manifestation er Mere end en blot *Manifestation*, idet den er en *skabersk Fyldes* Udtræden, og at atter denne i sin inderste Grund er en Incarnation (§ 6).

Fra denne sidste maae vi da ved den nærmere Betragtning gaae ud. Incarnationen, eller det indre Totales og Centrales Tilstedeværelse i en Endeligthed, hvori det træder ud og gjør sig gjeldende, gjørende den i Eet og Alt til Sit, og saaledes magtende og indoptagende og indcentraliserende sin egen Fyldes Mangfoldighed, viser sig som constituerende sig sit Rige, men heri see vi da atter en altomfattende Grundvillen gaae sin Gang til at realisere sig ved at realisere Systemet af sine altomfattende ideelle Fordringer, saa at den træder frem som det Grundbevægende i en Fylde af Leven, der da nu tillige kommer til at kunne kaldes en altomfattende Manifestation.

(Hvad der her er sagt, see vi ganske nær for os i det Mindre, som i et Gjenbillede: I vor Organismus maae vi, naar vi gaae tilbage til dens første Udspring og Grundlag, erkjende en Idee, som i denne Organismes Vært og Udvikling realiseres, men fra først af er tilstede i Eet med det Grundvirksomme, saa at vi vel kunne sige, at Livsprocessen kan betragtes som denne Idees Incarnation eller Opgaaen og Indtræden i Kjødet, som da vel i enhver saadan Livsproces eet af de mange Ord, som gaae ud af Guds Mund, kan siges at vorde Kjød. Men en saadan Realisation er da dog strax og eo ipso en Sighenarbeiden, med sin bestemte Grundtendents, og har da ogsaa nødvendigviis Sit, hvortil den vil hen og som den gaaer ud paa, men hvorigjennem den da nu vistnok ogsaa kommer til sin Manifestation).

Men ved dette sidste Begreb bringes vi da dog strax til at gaae videre, idet vi bringes til at see hen til Væsener, for hvilke Fylden kan manifestere sig, men disse blive da eo ipso saadanne, til hvilke Fylden meddeler sig

gjennem en i dem constitueret Bevidsthet, eller bedre i og gjennem den Bevidsthed, hvori de selv constitueres, saa at de altsaa vorde meddeelagtiggjorte i den hele Fylde, idet de vorde besjælede og beaandede deraf, og saaledes komme til at eie den, idet den kommer dem tilgode, hvorved da Skabelsesfylden fører til en altomfattende Kjærlighedsfylde. Men heri er da nu en saadan organisk Eerhed og Concentration, at, som der i Mikrokosmen er et Jeg, saa er der i det store Alt et Grund-Jeg, der baade siger: Riget er mit — saa og siger: Kommer Alle til mig!

d. Totalt og Specielt.

§ 21.

Gud i Eet med Guds Rige som det indvortes Totale.

Men nu er endnu at bemærke, at det i den individuelle Sjæl subsisterende Jeg ikke blot indad til skal leve sig ind i det inderste Grundvæsens Fylde af indre Manifestationer og Forkyndelser, Grundbevægelser og Besjælelser, men ogsaa skal udad til indorganiseres i den udvortes Heelhed, i hvilken det er og lever som Led og Deel. Men nu frembyder sig ogsaa her en Fylde til at leve sig ind i, saavel gjennem Indlevelsen i Alt, hvad der fra Algyldighedens Side nu ogsaa her, nemlig udenfra, træder frem for Individet, som og gjennem Indlevelsen i Alt det, hvad Jeget nu som Led og Deel af Verden kommer til at finde sig i Forhold til, som til andre Led og Dele af samme Verden, altsaa som til Medskabninger og Meddeeltagere i Heelheden.

Det Alvirksomme træder da nu saaledes frem som det tillige indvortes Totale. Universelt kalde vi det, forsaavidt som deri deels det Algyldige, som saadant, deels det

Tilværelsen fra sin Verdensside (§ 14) Constituerende, som saadant, gjør sig gjeldende med Hensyn til og i Forhold til individuelle Subsistentser. Men mere sigende er det, at kalde det det **indvortes Totale**. Som et saadant see vi det, forsaavidt det gjør sig saaledes gjeldende i Totaliteten af sit Rige, at dettes hele Indbegreb af Specialmomenter er medoptaget i denne Gjørensiggjeldende, saa at det ei allene gjør sig gjeldende ud fra sit indre alt-ideelle Grundvæld og sin Grundvillen, men og ud fra hvert Punct i sit Rige, idet nu ogsaa **alle disse Puncter gaae ind med i Totalvirkningen**. Vi have da i det indvortes Totale hiint Universelle i sin Gjørensiggjeldende *i Eet* med den fra alle de sondrede Momenters og Leds Side kommende Gjørensiggjeldende, saaledes som den nu factiskt altsaa historiskt bliver. Og saaledes kommer altsaa baade det constituerende og det constituerede Riges Totalbeskaffenhed til at beroe paa **Livsudviklingens Gang**, eller Det, vi i saadan Sammenhæng kalde **Tidens Gang**.

Anm. 1. I denne Henseende er da ikke længer Totum aldeles at betragte som sua parte prius.

Anm. 2. For at bringe det nu Anførte, som jeg ikke kan Andet end tillægge en særdeles Vigtighed, til Anskuelighed, vil jeg forsøge at oplyse det ved flere Analogier, der dog tillige ere egentlige Exempler:

Naar en Nation uddanner sig til den indre ideelt-reelle Eenhed i sig, som vi kalde Stat, saa kommer det Grundbevægende og indvortes Constituerende bestandigen frem af det **Universelles** Grund og Væld, og, forsaavidt denne Uddannelse gaaer en normal Gang og ei i noget af sine Puncter tager en misfosteragtig Vending, vil ogsaa dette Grundbevægende og Constituerende gaae heelt og reent frem af det **Algyldiges** Grund og Væld. Men

selv i dette Tilfælde dannes Statsheelheden — eller rettere Stats- National- og Fædrenelands-Eenheden (thi kun ved disse tre Udtryk betegnes Eenheden fuldeligen) — altid saaledes, at ei allene hiint ideelt-reelle universelle Indre, men og Facticitetens Momenter, eller den reelle Vexelvirkning fra Individernes Individualitetsnaturers og Individualitetshenstræbelsers Side, bestemmer den sig dannende Grundforfatning, eller, som den bedre kaldes, Constitution, nemlig i den Betydning af Ordet, hvori Lægerne tage det, naar de tale om et Menneskes Constitution i legemlig Sundheds Henseende. (Hvad man politiskt pleier at kalde en Constitution, er ingen Constitution og fortjener ei dette Navn, da derved nok et Slags Grundrids til en Status paa en abstract Maade i visse begrænsede Henseender foretegnes, men ingen sand Status endnu virkelig etableres). Naar nu da i hiin større Menneske-Heelhed et Individ handler og virker i statlig, national og fædrenelandsk Henseende, saa er det vel klart, at Individets Virken ei blot bestemmes ved det i dets Indre sig rørende Universelle i Eet med Individualitetsnaturen, men og ved Heelheden af hiin national-statlig-fædrenelandske Constitution, i hvilken Individet er medoptagen; og ligeledes bestemmes den hele Nation i al den Handlen, hvori den træder frem i sin Heelhed, paa eengang ved dette Universelle og ved det paa anførte Maade Constituerede, som saadant, da dette jo bestemmer Nationens hele nu til et saadant Punct uddannede Individualitetsnatur, i og ifølge hvilken Nationen (efter det gamle forma dat rei esse) er den, den nu er. Man seer her i et enkelt Exempel, hvad der menes ved hiint indvortes Totale, som Det, hvori ei allene det universelle til Grund Liggende, som saadant, men og alt det Specielle, hvert fra sit Punct af

og med sin Gjørensiggjeldende, gaaer ind med i Totalvirkningen. — Og saa see vi nu ogsaa her det Historiske i sin Betydning, som Noget, der har Realitet ei allene for os men og i og for Guds Rige. Ethvert Tidsmoment, forsaavidt der sees paa Det, som har fyldet det, eller som paa sin bestemte Maade er indtraadt deri, kan derfor vedvarende staae med sin blivende Betydning, deels ved sine ligefremme reelle Virkninger, deels i og ved Fornuftvæsenernes Husken og dets herigjennem gaaende ideelle Virken, (som da f. Ex. Sokrates's Liv og Vandel endnu kan virke storligen den Dag i Dag).

Man vil nu vel see, hvorledes der nu paa lignende Maade kan tales om hiin nævnte legemlige Constitution, ligeledes om en menneskelig Charakteer i dens Uddannelse, om en videnskabelig, en poetisk, en ethisk Tilværs og Charakteers Uddannelse o. s. v.

Anm. 3. Hvad der her er sagt, vil ogsaa vise sig at være af stor ethisk Betydning, og at see hen til denne kan ogsaa bidrage til at oplyse det. Herren gjør sine Fordringer til os ei blot i det universelle Grundlags Navn og paa dets Vegne, men og paa de mange enkelte Skabningers Vegne og i deres Navn, og hvad der i saa Henseende skyldes Herren, er da netop Det, som skyldes dem; men saaledes gjør da hver af dem Sit med til, at Grundlaget for de ethiske Hensyn og ethiske Anerkjendelser og Fordringer, Beaandelser og Besjælelser, bliver det, det bliver.

Og her kunne vi see tilbage til hiint, da Talen efter Kant var om den saakaldte Fornuftens Autonomie, meget debatterede Spørgsmaal, om den moralske Lovgivning er grundet i Guds Villie, eller om der omvendt maatte siges, at den er Guds Villie, fordi den er grundet i sig. For det Første maa vist erkjendes, at dens Gyl-

dighed og Sandhed i sig er af aldeles primitiv Natur, forsaavidt der sees paa det Ideelle og Intellectuelle deri; men at der er et Rige, hvori den kommer til saakaldet Anvendelse, idet der dannes Væsener, for hvilke den kan blive til en Lovgivning, har dog sin Grund i, at Gud er det Væsen, som Gud er, og at altsaa den guddommelige Grundvillen er den, den er; og hvad nu det bestemte concrete Ethiske angaaer, da er det paa ethvert Punct og i ethvert Dieblik det, det er, fordi den hele Tingenes Orden er den, den er, og nu netop har ført til disse nu bestaaende Forhold, og saaledes kan man da sige, at den hele moralske Tingenes Ordens Fordringer hver Gang constitueres, ei ved det universelle Algyldige allene, men ved de subsisterende Partialmomenter tillige, idet begge i Eet danne det indvortes Totale, eller det Guds Rige, som bliver Grundlaget for det hver Gang Fordrede.

§ 22.

Det hele Rige endnu kun i sin Vorden.

Men Alt, hvad nu her er fremkaldet for Betragtningen, see vi dog nu, baade i det Store og i det Mindre, kun i Begreb med at vorde. I den hele Verden kunne vi da, saaledes som den ligger for os, endnu kun skue en Henarbeiden til en Ende, med hvilken den sande Leven først vil kunne komme til retteligen og fuldeligen at begynde (cfr. § 16).

Anm. 1. Her kan nu spørges: Hvorfor er dog Fylden ikke strax heel og fuldelig tilstede? Eller: hvorledes begribeliggjøre vi os det, at den ei er det?

Det er aabenbart, at, naar den hele Tilværelsesfylde ikke strax er til i sin fulde Udtræden, saa maa det være, fordi den selv er af den Natur, at det ikke kan høre den til at komme saaledes strax, idet den ei vilde være denne

Fylde, hvis den kom strax, fordi altsaa en successiv langsom Udtræden gjennem Vordelse hører den væsentligen til.

Men hvilken Fylde kan være af saadan Natur? Først svare vi: den, til hvis Udtræden det væsentligen hører, — men det hører enhver Fylde til, — at alle dens indre Momenter komme til at træde frem som saadanne. Men med Hensyn til Mennesket have i et nærmere opklarende Svar; thi det maa vel være klart, at den Fylde, som kun gjennem Selvbevidsthed og Frihed kan opstaae og opnaaes, maa være en saadan, som det mikrokosmiske Jeg selv maa heelt igjennem i sin Selvhed være med at forskaffe sig, og at en saadan Fylde altsaa ikke kan, som det kaldes, komme af sig selv, men maa komme efterhaanden i og gjennem et Bevidsthedslivs Udvikling, hvilket da nu og kommer til at nyde sin egen Skaben og Skabtvorden.

Men skal nu Alt udfolde sig saa for Mennesket i og gjennem Tid, saa maatte det vel allerede derfor udfolde sig saa i sig selv.

Anm. 2. Som det ovenfor allerede er bemærket, at Menneskets, tilmed ogsaa Christi, det vil sige den sig incarnerende Guddoms, egentlige første Fødsel er at datere, og det endda kun nærmest (idet vi blive staaende indenfor vort Soel- og Planetsystem), fra det Øieblik, da det første Røre begyndte i hiin kosmiske Urtaagemasse, hvoraf vore Kloder opstode, saa maa nu ogsaa den hele i Menneskehedens aandelige Indre arbeidende Aandeliggjørelses- Hellig- Retfærdig- og Saliggjørelsesproces betragtes som en ligefrem Fortsættelse af den Fremarbeidelse og fremvirkende Skaben, som med hiint første kosmiske Røre begyndte.

Den λόγος, det Liv, det Lys, som arbeidede fra først af, og hvorom det hedder, at det skinnede i Mørket, der ei begreb det, men i hvilket det dog ligefuldt skinnede,

gik endelig i Tidens Fylde heelt op i Christus, til fuldelig Eenhed af Guddommeligt og Menneskeligt. Den hellige Aands Udgydelse, som den er bleven kaldet, er denne Incarnations Fremadskriden; men denne fremskridende Incarnation er den fremadarbeidende Skabelsesvirksomhed i dens aandelige Stadium. Til dettes Høidepunct kom Menneskeheden op i og ved Christus, men ved et Gjennembrud og en Udtrædelse, hvorved man vel har Anledning til at tænke paa de Fødselsveer og Fødselslidelser, hvortil der i Joh. 16, 21 peges hen. Men dermed kan da nu vistnok ogsaa først den sidste Fødsel siges at være indtraadt i Menneskeheden i dens Heelhed, som en Begyndelse til en Leven i det rette Dagslys og i den store Total-Respiration, men altid dog kun en Begyndelse, som arbeider hen til sin ἀκμή, sin Fuldendelse, der da saa først medfører Grundlaget for og den rette Begyndelse til den egentlige sande Leven.

D. Sluttende Betragtning.

a. Pantheisme og personlig Guddom.

§ 23.

Totalitetens Trin.

See vi nu tilbage, saa bemærke vi i Henseende til det inderste Alværende, naar det skal sees som det indvortes Totale, Følgende:

Som altomfattende, allestedsnærværende, indvortes totalt Grundværende bemærke vi

1) allerførst en *natura naturans*, og i denne kan Alt fra først af siges at røre sig; ja ogsaa tilsidst og i alle Instantser er Guds Rige heelt igjennem og i al sin Virken

at kalde en natura naturans, og, som jeg maatte lægge til, en biurgisk Grundvirken, og denne Betragtning er af Væsentlighed.

Men i denne biurgiske Grundvirken oplader sig, som indre og dybere Grundværende deri,

2) en *ratio rationalificans*, for at jeg skal tillade mig dette nye Udtryk, medens jeg og kunde have sagt: en sapientia sapientificans. Men denne kommer nu da dog kun til Fremtræden i visse ved hiin natura naturans constituerede Mikrokosmer, og dens Fremarbeiden er altid væsentligen biurgisk, altsaa natureren de. Men nu gaaer dog dette Biurgiske og Naturerende saaledes i Eet med hiint første, at vi maae sige, at det samme Grundarbeidende, der hist endnu kun viiste sig som en natura naturans, her arbeider hen til sine høiere men med det Samme ogsaa dybere Virkninger.

Men nu see vi atter i det herved dannede Rige af Fornuftvæsener fremtræde

3) en *spiritus inspirans*, eller en besjælende Aand, der gaaer til at vise sig som en *sanctitas sanctificans*, et sig fremarbeidende Hellighedsrige, med hvad der videre her maatte være at anføre, hvortil især da vilde henhøre en charitas charitate implens, eller hvorledes man nu vilde udtrykke sig, et kjærliggjørende Kjærlighedsrige, med Videre. Men ogsaa her bliver Det, som angaaende Forholdet imellem vort Første og vort Andet sagdes, at bemærke.

Her ere vi da paa et Punct, hvor allerede Guddom aander os imøde; og tillige paa et Punct, hvor, naar vi derved bleve staaende, vistnok kun Pantheisme vilde fremkomme, men en Pantheisme af en dyb religiøs, af en høi og hellig Charakteer. — Men vistnok drives vi videre fremad til

4) en *Deus divinificans*, et i sig centraliseret, men tillige i hiin sanctitas med hvad denne videre har til Grund-

lag incarneret Central- og Grundvæsen, hvilket altsaa for det Første subsisterer i sig og saaledes tillige subsisterer ligeoverfor og i Relation til al sin Incarnation, men dernæst selv subsisterer i denne sin Incarnation og det atter baade paa en central (central-kosmisk) Maade og i peripherisk Udgydelse.

Anm. 1. Den pantheistiske Grundforestilling, i sin høieste Styrke men og i sin dybeste Betydning, kan maaskee ikke udtales kraftigere, end det er skeet af Fichte den Ældre i de Ord: "Was der von Gott Begeisterte thut, das ist Gott", naar man udlægger dem pantheistiskt, idet man da maatte tilføie, hvad man maa tilstaae at være ganske fichtiskt: Und es giebt keinen andern Gott. — Pantheismen kan siges at være den Lære, at der ei gives nogen anden Gud, end Guds Rige, eller at der bag det Rige, jeg her kalder Guds Rige, ikke er nogen personlig Gud at søge; men forresten hindrer den ei, men maa netop kunne føre til, at dette Rige erkjendes for at være ei allene et aandeligt Rige, men og et Hellighedsrige; og saaledes er da vel og den Sect at forstaae, som i sin Tid ikke erkjendte nogen anden Guddom, end den hellige Aand. Troen paa en Udødelighed kan ligeledes meget vel bestaae med en consequent gjennemført Pantheisme. Hos Johannes i hans Evangelium vil man og kunne finde Mere endnu til Styrke for en saadan Pantheisme, end Det, hvad Fichte i sin Anweisung zum seligen Leben har mere peget hen paa, end heelt fremdraget. Ja netop den Tanke, at det er **os**, der saa at sige skulle gjøre Guds Rige, at det er **os**, der skulle sørge for, at det Element af samme, som ligger i os, hver for sig og Alle tilsammen, kommer til Realitet, saa at Guddommen derved kan komme til Virkelighed, idet det er os, som skulle

realisere Guds Forsyn og Guds Godhed — kan aabenbar (selv om man lægger til: thi der er ingen Anden til at gjøre det, ja just naar man lægger Dette til) blive en meget stor Tilskyndelse og Ansporelse til at arbeide paa at realisere Godhedens og Forsynets og det hele Guds Riges Idee her paa Jorden. — Ogsaa tør vel den Opgave, der her ligger for os (nemlig at bringe det Pantheistiske til at gaae op til Eenhed med Ideen om den personlige Gud) til sin Løsning kræve, at man ret gaaer ind i al den Religiøsitet, som en pantheistisk Grundanskuelse ligefrem maa kunne føre med sig. Jeg maa overhovedet — ogsaa i praktisk Henseende, især i religiøs, samt i Henseende til det Slags Ordning af Menneskeforholdene, der bliver at kalde kirkelig — ansee det for vigtigt ret at sætte sig ind i den under den pantheistiske Form muelige dybe Religiøsitet. Men vistnok kan man paa hiin Maade ei retteligen betragte sig selv som den Gjører, det kommer an paa, uden strax at maatte føle og erkjende, at man kun kan være det, forsaavidt man besjæles af Noget, hvis Organ man da bliver, og at man — og herpaa kommer det nu an — ei kan Andet end mod dette Noget nære saadanne Hengivenhedsfølelser, at man ei kan undlade at henvende sig til det, som til et Væsen, til hvilket man kan med Jacobi sige: **Du**, og som man derfor maa føle som det, til hvilket man kan sige: "Jeg er Din og Du er min", men som man da tillige — og nu komme vi først til Hovedpunctet, thi endnu kunde Pantheisten fulgt med — maa betragte som et alraadende Jeg, ligeoverfor vor Jeghed; men ogsaa her synes mig Pantheisten at maatte kunne følge med, saa at man altsaa erholdt den attraaede Opgaaen af Pantheisme og Monotheisme til Eenhed; thi fører dog ikke Alt til, at man tilsidst maa erkjende, at

Verdenstilværelsens inderste Grund maa være centraliseret i sig, at Verden saa at sige er en stor Individualitet?

Anm. 2. I christelig Henseende vil Hovedsagen her blive, at man ret uddanner Læren om den første Person i Guddommen, Faderen. I den christelige Kirkes Debatter er Læren om Sønnen og om den hellige Aand kommen til en indgribende Overveielse, saavel i speculativ som i bibelsk Henseende; men Faderens Begreb er ei kommen til saadan Overveielse. Deels synes man at have gjort Faderen til Eet med den Gud, det gamle Testament lærer, medens dette dog bestandig kun omtaler Gud simpelthen, og ikke Gud som Fader i den Betydning, dette Udtryk maa faae i Trinitetslæren; deels har man, som det synes, gjort Læren om Faderen til Eet med den Lære om Gud overhovedet, som den saakaldte naturlige Theologie har med at gjøre. Ogsaa i det apostoliske Symbolum, hvis anden Artikel er meget omstændelig, og hvis tredie Artikel giver et værdiefuldt Tillæg til Det, Bibelen lærer, og derfor især fortjener Opmærksomhed, er den første Artikel reent forsømt, ja lyder saa, at man skulde troe, at det var Gud overhovedet, som omtaltes, altsaa den treenige Gud heelt, og man faaer ikke i samme den særdeles Oplysning om Faderen især, som man maatte ventet. Dersom man holder fast ved den kirkelige Sætning: omnia opera dei ad extra sunt universæ trinitatis, saa maa man vist tilstaae, at man, da det apostoliske Symbolum dannedes, endnu aldeles ikke har tænkt paa, i hvad Forhold Faderen skulde tænkes i og til den hele Trinitet; og selv da senere det nicæniske Symbolum udtrykkelig udtalte, at Christus var Gud, og det saakaldte athanasianske gav sin værdiefulde Explication af Treenighedslæren, blev dette Forhold ikke oplyst; og det staaer endnu i Kirken uden at

være debatteret fra Trinitetslærens Standpunct. Man har ofte uden videre Tanke derover gjort Faderen til Eet med Gud overhovedet eller med Gud abstraheret fra alt Hensyn til Treenigheden.

b. Verdenstilværelsens Formaal.

§ 24.

Altilværelsen som hensigtsfuld.

Vi ere nu komne saa vidt, at vi, idet vi see tilbage, maae lade det Spørgsmaal: hvorom Alt i hele Tilværelsen dreier sig, hvad den gaaer ud paa, hvad der giver den dens sidste Betydning og i denne Henseende kan nævnes som dens sidste Tilværelsesgrund — komme til sin særdeles Besvarelse.

Det er da det Teleologiske i Tilværelsen, hvorom vi skulle tale. Vi bemærke herved Følgende:

1) Der er overalt i hele Tilværelsen (forsaavidt det Spillerum, der er aabnet for de til en vis relativ Selvstændighed opløftede Personligheder, ikke maatte gjøre en Undtagelse) en indre Samstemming af Alt til en Eenstemmighed, der viser sig som en saadan egentlig Planmæssighed, at den, som en Tilsvarenhed af det ene til det Andet, allerede kan kaldes en i den bestaaende Tingenes Orden fremtrædende Hensigtsmæssighed. (I det rene Ideelles Sphære kan der ikke være Tale om en saadan, uagtet her en dyb Consequents og Følgerigdom viser sig, der ogsaa under Realisationer kan danne Grundlaget for en Planmæssighed.)

2) Denne i sig velsammenhængende og hensigtsmæssige Tingenes Orden har nu fremdeles Det, hvorpaa den i det Hele gaaer ud og hvorom Alt dreier sig, hvilket da er at kalde dens Formaal, der da lader os see en mere egentlig

Hensigtsmæssighed eller noget Hensigtsfuldt i Tilværelsens Heelhed ved at lade os see Det, for hvis Skyld alt det Øvrige maa siges at være til.

3) Men dette Formaal er ikke strax heelt realiseret, eller træder ikke strax fuldt ud i Virkeligheden, men er i denne Henseende endnu bestandigen kun paa Veie til at vorde. Forsaavidt maae vi da i Formaalet see et Endemaal, hvilket viser os hen til en Tid, der maa være lige saa uendelig, som Grundvæsenets Fylde (altsaa ogsaa den i Verden incarnerede Verdenstilværelsesfylde) er uudtømmelig.

Men hvad den Deel af Verden angaaer, hvori vi nærmest befinde os og som vi kjende til, da er der — eftersom den endnu er i sit første Stadium, og det saa, at den maa siges endnu kun at være paa Veie til, gjennem en Livsdebat at arbeide sig hen til sit rette Grundlag og sin rette Begyndelse, — at bemærke et nærmeste og første Endemaal, opnaaeligt i Tiden (§ 22), med hvis Opnaaelse først Tidens Fylde vil indtræde for de sig Fremarbeidende, hvilke da saa først komme til en Leven, der, skjønt bestandigen fremadskridende, bærer Besiddelsens Fred og Hvile i sig.

Anm. 1. Restituerer sig i hele Tilværelsen bestandigen kun den samme Tingenes Orden og det samme Rige? eller gaaer selve denne Tingenes Orden, dette Rige, saaledes fremad, at der er Fremgang i selve det Alvirkendes Fremadskriden? Dette Spørgsmaal kunne vore Dages saakaldte pantheistiske (taageagtigt pantheistiske) Forestillinger ikke Andet end gjøre til et indtrængende Hovedspørgsmaal for vor Tid.

Hertil maa da svares, at anderledes viser sig Tilværelsen ikke for os, og kan ei vise sig anderledes for os, end at en sand reel Fremadskriden til et Formaal maa

siges at have funden Sted ved vor Jordklodes Dannelse og Uddannelse, og nu især foreligger Menneskeheden. Hist fandt aabenbar en **Udvikling** og en **Udviklingsgang** Sted, hvorved Mulighedsfylden mere og mere traadte ud i Virkelighed, og Tilværelsen blev rigere og rigere, og i Lighed hermed arbeider og virker Alnaturen nu og gjennem Mennesket. Hvad der kommer frem, har vistnok hver Gang sin Betydning i sig, men har den dog hver Gang ogsaa for noget Tilkommende (præsens gravidum futuri er Leibnitz's Udtryk).

Der er allerede oftere forhen viist hen paa, at Verden endnu, saavidt vi kjende til den, ikkun befinder sig midt i sin Skabtvordelse. Herved fremstiller sig nu og **Tiden** for os i sin væsentlige Betydning, ligesom nu ogsaa *Fortid*, *Nutid*, *Fremtid* komme til at sige og betyde Noget. Vi see her, hvorledes Tiden ei er Intet, men *Noget*, og vi komme her tilbage til Tanken om den fyldte **Tid** og den fyldige **Tid**, idet Tilværelsen viser sig os som indholdsrig ei blot i det Samværende og dettes Organisation, men og i det Successive og sammes Organisation i Tidens Gang. Tid siger Mere end **Omskiftning**, Mere endog end **Succession**, Mere end **Fremgang**; den siger saa meget som **Udfoldning** og denne er en **Udfyldning**; og saaledes maa ei blot i Tilværelsens første Stadium, i Henarbeidelsen, men og i dens andet, Væsenhedens og Besiddelsens Stadium, Tiden vise sig som indoptagen med i Tilværelsesfylden og væsentligen henhørende hertil.

Anm. 2. Den bestaaende Tingenes Orden maa, som plan- og hensigtsmæssig, ja som ordnet til at kunne vise sig velgjørende, have sin Grund i en altomfattende omsorgsfuld Villen, til hvilken vi derfor kunne fortrøste

os: Dette er Betydningen af det saakaldte physiko-teleologiske, ogsaa kaldet physiko-theologiske, Beviis for Guds Tilværelse. Men alt Moralskt maa nu og, forsaavidt Fordringer gjøres til os og Pligtopfyldelse paaligger os, være at føre tilbage til den samme Grundvillen; her have vi det moralske eller ethiko-teleologiske Beviis. Det saakaldte ontologiske gaaer i Grunden kun ud paa at opstille det som et uafviseligt Postulat, at der maa være et sidste Grundværende, en aseitas, noget Sidste, udover hvilket man ei kan komme; men af hvad Natur det videre er, oplyses herved ei; og det saakaldte kosmologiske Beviis indskrænker sig til at vise, at der til Grund for det Vexlende maa være noget Constant og Blivende, der da maa være Det, som gjør sig gjeldende i hiint, uden at vi derved føres videre. Et saakaldet speculativt Beviis maa vor hele foregaaende Betragtning fra først af til sidst ansees at have givet i dets Grundtræk.

Anm. 3. Angaaende **det Teleologiske** er her Følgende at bemærke:

See vi os om i Videnskabernes Gebeet, saa finde vi

1) saadanne, i hvilke det endog ikke kan falde Nogen ind at spørge om, enten en teleologisk Grund til Det, som findes at være, eller et teleologiskt Hensyn, der maatte være at tage ved at opklare det; Mathematiken er et stort Exempel, og dog komme her Sætninger frem, som ere af saa besynderlig Natur og Anvendelighed, at Forholdene kunde synes udtænkte med en beregnende Kløgt til at løse en Opgave, hvorved Noget skulde opnaaes. Kant i eet af hans ældre Skrivter (nemlig i hans "Der einzig mögliche Beweisgrund zu einer Demonstration des Daseyns Gottes," i sammes anden Afdelings Begyndelse) bemærker, at, dersom man vilde forlange af Nogen, at han

skulde opreise en Mængde af Skraaplaner, af ulige Længde og ulige Skraahed saaledes, at de alle dog deri bleve lige, at den Tid, som et Legeme behøvede for at rulle ned af dem, blev aldeles eens for dem alle, saa vilde man kunne troe, at et meget konstigt Apparat til denne Ende kløgtigen maatte udtænkes, men at denne Opgave dog paa det Allersimpleste er løst ved Cirkelen, hvis Chorder alle, forsaavidt de endes i det nederste Endepunkt af den lodret staaende Diameter, have dette Forhold til hinanden, og Kant fortæller, at en Dreng ved at blive Dette vaer, blev bevæget af høi Beundring. Og dog kan man ei sige, at det er saa, fordi en viis Planmæssighed her er bleven realiseret; thi vi ere her i en Sphære, hvor Intet er constitueret, og hvor vi, saa meget vi end gjøre indlysende, hvorledes med det Ene ja af det Ene det Andet følger og maa saa være, naar det Andet er saa, dog ei kunne sige, at det Ene er grundet i det Andet, saa at, om der end er Tale om ratio essendi som Tilværelsesforhold, saa kan der dog ei være Tale om Tilværelsesgrund; hvorimod vel nok vor Erkjendelse af det Ene kan siges at være grundet i vor Erkjendelse af det Andet.

Men dernæst finde vi

2) en anden Sphære af Videnskab, hvor der meget vel kan spørges om Hensigt, Tjenlighed, Medfornødenhed, men hvor alt Hensyn hertil dog afvises, idet Alt skal forklares af Det, som gjør, at det er saa, uden at der maa sees hen til eller tales om nogen Hensigtsgrund eller noget Hensigtshensyn (ratio finalis). De physikalske Videnskaber byde os især et stort Exempel, og jeg vil kalde denne hele Art af Anskuelse og videnskabelig Behandling den physikalske. Det er vist, at, om Regnen eller om Spisernes Opløsning i Maven kan være nokſaa tjenlig,

saa er Spørgsmaalet om, hvorved og hvorledes den skeer, et ganske andet; og af physikalske Grunde og Aarsager regner det og opløses det Spiiste, hvad enten det gavner eller ei.

Men nu finde vi dog, naar vi videre see os om i Videnskabernes Gebeet,

3) saadanne Videnskaber, hvor Spørgsmaalet om Hensigten, Spørgsmaalet om det Foreliggendes Medfornødenhed til at opnaae noget Vist, hører saa væsentligen til med, at kun, naar det besvares ved Siden af det physikalske Spørgsmaal, den videnskabelige Opgave kan ansees for løst. Herhen hører al saakaldet Physiologie, rettere somatologisk Biologie, hvori der handles om Organismerne; thi i en Organismus skal alt Enkelt sees som medhenhørende til og forsaavidt som medfornødent til at bringe den hele organiske Livsgang tilveie og at vedligeholde den.

Men nu faaer dog Sagen atter et andet Udseende, naar vi endeligen

4) gaae ind i den aandelige Biologies Gebeet; thi her vil Ingen forklare f. Ex. Erkjendelse, Følelse og Villie af deres Tjenlighed til noget Vist og Medfornødenhed til et Øiemeeds Opnaaelse, som om det deraf var at forklare, at de ere constituerede saaledes som de ere, om end vistnok deres væsentlige Medhenhøren til den aandelige Tilværs Subsistents, eller deres Væsentlighed som Momenter i denne, bliver viist; og endnu mindre vil man lægge saadanne teleologiske Hensyn til Grund ved at opklare det Ethiskes, det Religiøses, det Skjønnes indre Natur og Væsen. Man er da her ud over hine teleologiske Forklaringers Gebeet, men dog i et Gebeet af ganske anden Natur, end hiint første reent ideelle.

Det er den paa tankeforfølgende Maade forklarende og ikke den blotte beskrivende Videnskabelighed, vi her have seet hen til, men i dens Sphære bemærke vi endnu 5) een, vi her ei tør lade aldeles uberørt, men som vi dog ei have kunnet finde i vor Række, da den gaaer sideløbende med dens andet og tredie Led; det er den paa Lighedsforfølgelsens Vei, eller i formel-comparativ Retning, fremskridende blot ideelle Sammenhængsforfølgelse, hvorved Leddene blot for den tænkende Betragtning ordne sig for os til en Henviisning af det ene til det andet og en Føren af det ene til det andet, uden at de selv, i Henseende til reel Indgriben og Haven med hinanden at gjøre, sees som sammenhørende, saa at her hverken kan være Tale om en Skeen eller Gaaen for sig, eller om en Tjenen, eller om det enes Bestemthed til Bedste for det andet, eller alles Bestemthed til at danne et Hele, og de dog ei heller danne constitutive Momenter i et reelt Hele. Ved denne Art af Sammenhængsforfølgelse bliver her kun at vise hen til det forhen i § 13 Angivne, at nemlig med forandrede Realbetydninger i Henseende til reel Indgriben og constituerende Medhenhøren maae forandrede Former saaledes følge, at Stigen i disse har sin Grund i en Stigen af hine.

I at opklare os nærmere Forholdet imellem disse forskjellige Anskuelsesmaader, kunne vi gaae ud fra den anden af dem.

Der aabner sig en stor Mængde Phænomener for os, og især Det, som skeer, hvorved altsaa Forandring indtræder, fremkalder Spørgsmaalet om, hvorfor det skeer saa, men og ved Det, som er, sees hen til en forudsat Skeen, idet der spørges, hvoraf det kommer. I begge Tilfælde menes nærmest, hvorledes det hænger sammen

dermed. Saa have vi da en Søgen efter physikalsk Forklaring. Men denne forudsætter nu nødvendigviis et intellectuelt Grundlag, hvis Fremtræden i Bevidstheden overhovedet fremkalder al hiin Spørgen og regulerer den hele søgende og eftergranskende Fremgangsmaade, og tage vi nu dette for os, søgende at opklare os dets Indhold og Medfør, da komme vi ind i hine førstnævnte reent intellectuelle eller reent aprioriske Videnskabers Gebeet.

I Kraft af dette Aprioriske, paa dets Grundvold, under dets Ledelse og ifølge dets Medfør, gaae vi da til det factiskt Givne, for at udfinde, hvorledes deri det Ene drager det Andet efter sig, og hvilke de Love, d. e. de constante Fremgangsmaader eller Virkemaader, ere, der i denne Henseende herske, og nu kan da her tillige formel comparativ Forfølgelse indtræde. Men altid gaaes herved ud fra visse Data.

Men nu maa dog denne hele Kjæde af Ting nødvendigen fremstille sig for os som et Hele, hvori alt Enkelt og Specielt dog kun kan være, som det er, fordi Totaliteten er den, den er, og til denne Totalitet maae vi da gaae tilbage for at finde et sidste Grundlag. Organismernes Betragtning vil strax ifølge deres hele Natur føre en saadan Vei; thi her sees det strax, at der ved ethvert Organ maa spørges om dets Betydning i og for den hele Organismus, men det herom spørgende Hvorfor fremkalder da ligefrem den teleologiske Betragtning. I Organismerne træder Heelheden som Heelhed overalt frem som den, paa hvis Dannelse, Vedligeholdelse og Udbannelse Alt saaledes gaaer ud, at her strax en teleologisk Udtydning maa indtræde.

Men overveie vi nu denne Sag nærmere, saa spørges, om Dette ikke vil sige, at der strax maa sees hen

til den Total-Idee, paa hvis Realisation Livsvirksomheden gaaer ud, saa at Alt vistnok maa vise sig som et Led og Moment med i denne Totalitet, men uden at der dog strax behøver at være Noget, hvortil hvert Enkelt skal tjene, eller som skal kunne kaldes Hensigten dermed.

Hertil bliver nu, naar vi see hen til de virkelige givne Organismer, især de fuldkomneste og os tillige bekjendteste, at svare, at her sees dog enhver Muskel, enhver Nerve, ja ifølge de nyeste Antagelser enhver Nervetraad, ligeledes ethvert andet Organ, saaledes indrettet til og bestemt til at være Middelet for en vis bestemt Function, og atter hver saadan Function saaledes medhenhørende til det til Dannelse, Uddannelse, Væxt og Vedligeholdelse, samt til Livsrørighed og udadgaaende Virken, henarbeidende hele System af Functioner, at teleologisk Betragtning her paa mange Maader saaledes paatrænger sig, at man maa erkjende den for gyldig og nødvendig heelt igjennem, idet man maa erkjende, at en saadan Organismus heelt igjennem er teleologiskt anlagt og teleologiskt gjennemført i Naturen. Vel har nu Carus, en Physiolog i vor Tid, som i høi Grad forbinder philosophiskt Blik og philosophisk Spørgeaand og Anskuelsesaand med fuldkommen Besiddelse af Alt, hvad der hører Physiologen til, afvisende saadan teleologisk Anskuelse, sagt, at man ikke strax f. Ex. ved Mandens Brystvorter eller ved Haarene paa flere Steder af Legemet maatte fordre eller eftersøge noget Vist, hvortil de skulde tjene, da de kun ere at betragte som fremkomne, fordi det hørte med til Ideens totale Realisation. Men ikke at tale om, at i Henseende til alle Hovedorganerne den teleologiske Udtydnings Gyldighed og Nødvendighed dog maa indrømmes, maae vi spørge, hvorledes vi da nu komme til at see

det her Nævnte som Medhenhørende, Integrerende, i Idee-Realisationen, og saa maa da en vis indre Sammenhæng imellem det og alt det Øvrige vise sig. Vilde man f. Ex. om hine Mandens Brystvorter sige, at de blot svarede til Qvindens Bryster, saa at Analogie var Grunden, saa kunde allerede Dette nævnes som Hensigt eller som teleologisk Grund, og skulde muligen i deslige Tilfælde Skjønhed eller Formfuldendthed nævnes som den, man havde at see hen til for at forklare sig Sligt, saa var jo her noget Teleologiskt, da her jo saa var Noget, for hvis Skyld det Omtalte skulde antages at være fremkommet. Men see vi i det givne Exempel nærmere til, saa maae vi vel i teleologisk Retning gaae videre. Qvindens Bryster kunne kun fremkomme ifølge den hele Functions-Totalitets Henarbeiden hertil; saa at de derved blive Sædet for en Function. Skal nu Analogie herske og denne medføre noget Tilsvarende i Mandens Udvortes, saa vilde Analogien ei indenfra være tilstede, Ideerealisationen vilde ei arbeide efter lignende Typus i begge Skabninger, hvis ikke ogsaa Mandens Brystvorter indenfra gik frem af Functionstotaliteten, men saa maae da ogsaa de have en Function, og det en, der maa have noget Beslægtet med det tilsvarende qvindelige Organs, være det og kun, for f. Ex. at give den Varme, hvormed en Mand trykker en Qvinde til sin Barm, noget Fornemmelsesfuldt i Lighed med det, som de qvindelige Brysters Opsvulmen (Turgescents) uden Tvivl giver den qvindelige Følelse — eller hvad Andet det nu monne være.

Hvad hine Haar angaaer, f. Ex. især Haarene i Axelhuulheden, da maa man nu ogsaa her allerførst see hen til, hvorledes det dog gaaer til med deres Fremkomme. Da vil det vel vise sig, at de almindelige Aarsager til

Haarvæxt her i en forhøiet Grad ere tilstede. Lad nu Aarsagen — for at jeg skal antage Dette — ligge i, at et forhøiet vegetativt Liv fremkalder en forhøiet Udsondring eller Stof-Bortskaffelse, som da nu faaer Vei ved Haarfrembringelsen, idet denne da tillige faaer en vis beskyttende Virkning, eller lad Aarsagen ligge i hvadsomhelst Andet, saa maa det altid vise sig, at Functionstotaliteten vilde lide Noget eller ei i sin Heelhed kunne gaae sin Gang fuldeligen, uden med saadan Haarproduction, og at da, naar alt det Øvrige maa erkjendes at være af teleologisk Betydning, maa ogsaa denne Haarproduction være det.

Vi havde her den Mikrokosmus for Øie, vi kalde en Organismus, og saae især hen til den menneskelige legemlige. Men nu maae vi fra denne see hen til den større, vi have i vor hele Jordklodeformation og i det System af Virkninger, som Jordkloden i sin Heelhed frembyder for os. Her forklares nu f. Ex. Regnen eller Floders Dannelse og Strømninger aldeles physikalsk, — men ganske saaledes maa vistnok ogsaa i den menneskelige Organismus Alt forklares physikalsk, i Henseende til Maaden, hvorpaa det gaaer for sig, da det Teleologiske kun har at gjøre med Spørgsmaalet om Betydningen og tilmed Tilværelsen af en saadan Forsiggaaen, hvis Hvorledes eller hvis Gang og Beskaffenhed i sig altid maa have physikalske Grunde. Blodets Strømmen, Blodets Omforandring ved Respirationen, alleslags Opløsninger, Endosmoser, Exosmoser, Alt maa være at forklare physikalsk. Men som nu dog i denne Organismus alt dette Physikalske gaaer sammen til at constituere en hensigtsfuld Eenhed og Heelhed, og den til Grund herfor liggende Idee-realisation dog er det egentlige Udspring, saaledes maa

det nu og være i Jordklodeheelheden, som Alt maa bringe os til at betragte paa lignende Maade; og saa maae da baade Regn og Floders Dannelse og Strømmen, for at blive ved de nævnte Exempler, have deres teleologiske Betydning, og den i Physiologien overalt ved Siden af den physikalske indtrædende teleologiske Betragten maa og finde Sted i Jordklodens Physik ved Siden af den physikalske. Naar et Infusionsdyr sad raisonnerende ved en eller anden Vædskestrømning i det menneskelige Legeme, vilde det vel forklare den ligesaa physikalskt, som vi forklare Rhinens eller Donauens, og maaskee have lige saa Meget imod at anerkjende et teleologiskt Forhold som det egentlige Grundlag, som Mange nu have i sidste Henseende; og saaledes vilde det vel og gaae det med Secretionerne, Endosmoserne o. s. v., hvilke gaae for sig paa en lige saa physikalsk Maade, som Regndannelsen paa Jorden, men dog have deres bestemte teleologiske Grund.

See vi nærmere til, saa see vi vel, at det maa ligge i Sagens, d. e. i Verdensforholdenes, inderste Natur, at, naar en Idee realiserer sig, — og fra en Ideerealisation maae vi gaae ud, — saa træder den ud fra sit indre dybere, men derved meeromfattende, Eenhedspunct saaledes frem, at den nu saaledes gjør sig gjeldende i og gjennem sit Andet eller Objective, at den indoptager dette i sig, dannende og beredende det til sig og for sig, d. e. til og for sit Riges Udbannelse, og nu kommer da den hele Udvorteshed med de i denne Udvorteshed fremtrædende Actioner til at vise sig som tjenende hiin Ideerealisation og som Midler for den, idet de dannes og bestemmes til at gjøre hver Sit til Heelhedens Istandbringelse, hvorunder da Ideerealisationen ei kan vise sig som ladende Alt

gaae ud fra sit indre Væld allene, men maa tage Stof og Middel udenfra, hvilket sit Andet og Objective det da maa forme til sit Behov. Og saaledes maae vi da komme til at indsee, at en Ideerealisation af saadan Art, baade i det Samtidige og i det Tidligeres Forhold til det Sildigere, maa vise sig som teleologisk.

Men nu bliver det da Noget, som ligefrem hermed følger, at høiere og høiere Realbetydninger ogsaa frembyde høiere og høiere Formationer og altsaa høiere og høiere ideelle Betydninger for den comparative Betragtning.

Men vistnok — hvad der som indre Moment ligger i selve Det, til hvis Realisation der arbeides, altsaa ligger som Moment i selve Formaalet, altsaa i selve den Livsfylde, til hvis fuldelige Udtræden alt Hiint skal tjene, altsaa i Totaliteten af den Idee, som skal realiseres, kan ikke atter være at betragte teleologiskt eller at ansee som hensigtsbestemt. Og saaledes maae vi, naar vi komme ind i det Aandeliges Gebeet, komme til en Sphære, som gaaer udover det Teleologiske; og derfor henhører, som ovenfor bemærkedes, allerede Psychologie, naar den tages aandelig, fremdeles Ethik, Religion, Logik, Æsthetik, til Sphærer, hvor den teleologiske Betragtning maa afløses af en mere væsenbetragtende.

Men nu forstaaer det sig, at man, naar man er kommen op hertil, kan spørge, om man ikke, naar man nu gaaer tilbage, maa see ogsaa alt hiint Andet saaledes fremgaaende af det inderste altomfattende Grundvæld, at det Alt tilsidst maa sees saaledes, som nu Ideefyldens egne Momenter saaes. Men hertil er at svare, at saa længe det altomfattende Grundværendes Rige er at betragte som

realiserende sig i og gjennem sit Andet eller Objective, saa at Modstaaenheden bliver, saa længe maa og det Modstaaende staae som beredet for — og dannet til Tilsvarenhed for — det indre Grundværende, og saa længe staaer da det Teleologiske fast. Paa Veien til Maalet maa iøvrigt især altid en Fremadskriden sees, altsaa et Tidligere vise sig som skullende føre til Noget, for hvis Skyld det da maa siges at være indtraadt.

Ligesom der i Fosterdannelsen gaae mange Processer for sig, fordi de hørte væsentligen med til Henarbeidelsen til en Sjæls Dannelse og Subsisteren i sin hertil egnede Organismus, saaledes maa ogsaa Alt i Jordklodens tidligere Udviklingsgang betragtes som medhørende til — og forsaavidt havende sin teleologiske Forklaringsgrund i — Henarbeidelsen til en heel Sjæleverdens Constituering paa Jorden, og ligesom nu hist dog Intet kan tænkes fremkommende i den normale Tilstand uden ifølge denne Henarbeidens hele Gang, saa maa det og her i det Større være saa. Men det saaledes Constituerede maa da nu og evindeligen beholde sin heraf følgende teleologiske Betydning, saa længe det selv opretholdes. Men selve den Idee, der realiseres, og selve Det, til og for hvilket der saaledes constitueres, hører ei med til det saaledes Constituerede.

§ 25.

Hvilket er da nu Endemaalet og altsaa ogsaa tillige det sidste Eet og Alt i Henseende til Verdenstilværelsens Betydning.

Men hvilket er nu hiint under Henarbeidelsen sig som Endemaal visende Formaal, hvilket da tillige maa være Det, som, naar det fuldeligen tænkes traadt ind i Nærværelsen,

maa være Det, som giver hele Verdenstilværelsen dens Betydning og dens Gehalt.

Vi maae svare: De i Mikrokosmerne boende til bestandig Vedvaren constituerede Jegers fuldelige Leven i Idee- og Tilværelsesfylden og altsaa i sammes fulde Nydelse, er paa den ene Side her at nævne, men paa den anden Side Guds egen nærværelsesfulde Leven og gjennemtrængende Iboen i al denne hele hertil constituerede Mangfoldighed af Skabninger.

Men saaledes kunne vi ende den hele kosmo-theologiske Betragtning med følgende tre Sætninger:

1. **Deus omnia constituit sibi.** Gud fyldestgjør i og ved den hele Skabelsesvirksomhed nærmest og først sig selv; den gaaer frem af det guddommelige Grundvæsen til sammes egen Satisfaction.

Men hertil hører nu netop grundvæsentligen, at Gud paa den ene Side vil anerkjendes som saadan og leve i anerkjendende Sjæle som saadan, men paa den anden, at Gud vil meddele, opfylde og saaledes være Alt i dertil constituerede Væsener. Men saa maae vi da sige:

2. **Deus omnia constituit nobis.** Hele Verden er til til Tilegnelse, Besiddelse, Nydelse og Fyldelse for de dertil constituerede Jeger.

Men nu kan dog her ikke hvert Jeg tages for sig, som om Anliggendet var et særdeles for hvert Jeg for sig; men de maae alle sees som dannende en sammenhørende og sammenhængende organisk Heelhed, saa at de og komme til gjensidigen at være Meget for hinanden i en Samleven. Men saa maae vi da tilsidst sige:

3. **Deus omnia constituit omnibus.** Hermed forholder det sig da ogsaa saaledes, at hverken

personlig Tilfredsstillelse og fuldelig Velvær, ei heller Indlevelse i den hele Verdensfylde paa fuld gjennemgaaende harmonisk Maade, eller en heel og fuld Leven i Gud, med Reenhed og hengivelsesfuld Opgaaen i Hellighed og Kjærlighed, bliver muelig for nogen Enkelt, førend de Alle gaae saaledes ind i Fylden og Harmonien. Og her vilde jeg da antage, at Guds Retfærdighed viser sig i os i sin inderste og dybeste Betydning og Væsentlighed.

Anm. Fra de her angivne tre Sætninger vilde der nu i en Christendomsphilosophie kunne gaaes ud.

Tillæg.

Første Tillæg.

Til §§ 1—3.

1. Hvad vi kalde evige Sandheder, hvorpaa enhver mathematisk Sandhed kan være os et Exempel, hører, som Enhver vil tilstaae, til Det, der ikke engang kan tænkes at vorde eller blive til, altsaa til det rene Ikke-Vordnes, eller, som man og kan kalde det, Uskabtes Sphære, hvorfor vi ogsaa derom, naar det manifesterer sig for os, sige, at vi opdage det, hvorved vi da tilkjendegive, at vi forudsætte, at det forud allerede var til. Der kan ei tænkes noget Tidspunct, da Cirkelens Begreb fik Realitet, som om dette Begreb forhen ikke havde havt nogen Realitet, men nu først constituerededes; ei heller kan noget Tidspunct tænkes, da Cirkelen fik den saakaldte Egenskab, — d. e. fik den Natur, som medfører — at Centrivinkelen er dobbelt saa stor, som Peripherievinkelen paa samme Bue, som om den forud ei havde havt saadan Natur; lige saa lidet kan noget Tidspunct tænkes, da de bekjendte Tyngdens Love bleve Tyngdens, eller overhovedet bleve den jevntvoxende Hastigheds Love, som om Naturen af en saadan Hastighed forhen ikke havde været denne, men nu først var bleven den; det vil sige: som om det Intellectuelle, der medfører, at en saadan Kraft maa medføre saadan Hastigheds-Fremgang, nu først fik Gyldighed. Ei heller kan noget Tidspunct tænkes, da Agtelse eller Ydmyghed eller Velbehag begyndte at høre væsentligen med til Naturen af endelige Personligheders Kjærlighed, eller begyndte at være væsentlige Momenter heri, eller da det begyndte at høre Selvbevidsthedens Natur til,

at en Erkjenden var et væsentligt Moment heri, som om alt Dette forhen ingen intellectuel Realitet havde havt. Om alt Sligt kan man sige, at det fra Evighed af har været saa, (fra Evighed af har 8 Gange 8 været 64, d. e. været lig 6 Gange 10 + 4); men endog dette Udtryk er ei ganske nøiagtigt, da dog de Ord: "fra Evighed af" indbefatte et Tids-Hensyn, som aldeles ikke hører herhen, hvor vi have Noget for os, der aldeles ikke har med Tiden at gjøre.

Der kan derfor i denne hele Sphære — uagtet de anførte Exempler let ville lede os til at erkjende den at være uendeligen bestemmelsesfuld, da uendelig Meget deri er saa og saa og ikke anderledes — dog ikke være Tale om, at Noget bestemmes eller bestemmer sig, constitueres eller constituerer sig; og vilde man ved at gaae en reen Begrebsforfølgelse igjennem bruge det Udtryk: "Begrebet bestemmer sig saa og saa", da vilde et saadant Udtryk kun have en subjectiv Betydning, og der maatte bestandig tænkes til: "for os, for Betragteren". (Det Samme gjelder om Begrebet: Overgang, naar det hedder, at et Begreb gaaer over i et andet, hvilket kun kan sige: "fører (os) over i et andet".) Cirkelen selv constituerer sig i Sandhed ei som den, hvis Radius f. Ex. netop bliver lig Chorden til en i Cirkelen indskreven regulær Sexkant, eller som den, der er en Ellipse, hvis Focusser falde sammen, men for os eller hos os kan Erkjendelsen heraf vel nok constituere sig, og vi kunne da gaae over til saadanne nye Begreber om Cirkelen. Naturlovene constituere sig ei heller, nemlig betragtede som rene Love, altsaa som Intelligentsens Udtryk og Medfør, eller som de, der føre med sig, at, naar Grundforholdet er saa og saa, saa maa Virkningen blive saa og saa, men vel nok kan den reelle Kraft eller Virksomhed constitueres, som kommer til at gaae for sig paa den Maade, som hine Naturlove fordre det. Om en saadan reel Virksomhed virkelig og i Gjerningen kommer til at existere, derom er der ikke Tale i det rene Ideelles Sphære; denne medfører kun,

at, dersom en saadan kommer frem, da maa dens Natur og Væsen være saa og saa, og denne Fordring, som intelligent Fordring betragtet, constitueres da ei, men realiseres da blot, eller gjør sig gjeldende. I det Ideelles uendelige Fylde ligge uendelig mange Svar paa uendelig mange Spørgsmaal, og ere der at finde for den Søgende; men deres Fremtræden, Fremkommen, forudsætter vistnok, at der søges.

2. Man vil let see, at al Begynden, som saadan, har det Begyndelsesløse og dettes hele Fylde af Bestemmelse til sin Forudsætning; enhver speciel Begynden forudsætter den hele Norm for den begyndende Activitet, og Alt, hvad der følger af og med denne Norm, er derved tillige forud givet. Idet man begynder at drage en Cirkel eller en anden hvilkensomhelst Linie, maa strax fra først af Det, som skal bestemme Liniedragningens hele Gang være heelt tilstede, altsaa maa dens hele Primitivbegreb, eller Normen for dens Construction, allerede haves. Naar man derfor har villet sige, at i al Begynden havde man en Eenhed af Væren og Intet, og det saaledes, som om Væren deri endnu kun var lig Intet, saa har man herved sprunget den hele ideelle Væren over, og taget den blotte reelle Væren, som om den var Eet og Alt, uagtet dog Begrebet Begyndelse væsentligen involverer det tid- og begyndelsesløse Bestemmelsesfuldes Overgaaen til nu ogsaa at gjøres gjeldende i et Andet, end det selv, og altsaa er en Eenhed af en ideel Væren, som fuldeligen allerede er, og en Overgaaen til en reel Væren, som endnu ei er, og som da allene er den, hvorom man i al Fald skulde sige, at den i al Begyndens første Punct baade er og dog ikke er; skjønt det Rette bliver at at sige, at den endnu ei er. Det, der i den skal realiseres, er allerede fuldeligen tilstede paa ideel Maade; den Magt, hvorved det skal realiseres, er ligeledes fuldeligen tilstede; men Realisationen er endnu ikke.

3. Den ideelle Væren er paa uudtømmelig Maade bestemmelsesfuld. Her gjelder et uophørligt "saa er det";

"her er det saa"; "hist er det saa". Her have vi da det rene logiske **er**, det rene formelle **er**, eller "**er**" som saakaldet blot Copula. At der overhovedet er Noget, og at det paa ethvert Punct er netop saa og ikke anderledes, eller at det paa ethvert Punct just er det Bestemte, hvad det er, og virkelig er Det, hvad det er, saa at denne Væren virkelig har sand Gyldighed, er ogsaa aabenbar den første Forudsætning for al Erkjenden, især al videnskabelig Erkjenden, og tilmed for al til en saadan Erkjenden henstræbende Tænkning, der jo strax og fra først af nødvendigviis gaaer ud paa en Bestemmen, tilmed en **Dømmen**, og tilmed maa forudsætte selve **Dømningens** Realitet. Det er da ogsaa aldeles velgrundet, at nu denne Anerkjendelse udtrykkelig fra først af opstilles, som den første, hvorved da ogsaa, lige fra først af — i objectiv Henseende den blotte og bare Fluctuation, — i subjectiv Henseende den hertil svarende Skepticismus — afvises. Her see vi den første Betydning af det saakaldte **Identitetsprincip**, samt hvorfor det meget vel har kunnet kaldes principium certitudinis. Dets første Betydning er, at man derved strax fra først af etablerer et "er", hvis Opstillelse iøvrigt baade **kan** træde frem og **bør** træde frem som Resultatet af en Mediation, men naturligviis kun en subjectiv Mediation, nemlig som Resultatet af en Reflexion over Tænkningsactiviteten.

Men idet der saaledes etableres et er, statueres umiddelbart tillige en **Hvadhed** (qvidditas, for at bruge et scholastiskt Udtryk, her betegnende Prædicabilitet overhovedet). *A* er netop Det, hvad *A* er; thi da det bestandigen maa hedde: Her er det saa, hist er det derimod saa, saa er strax noget Bestemt tænkt, som tænkes at være noget vist Bestemt, og saa have vi Subject og Prædicat. Al Tænkning skrider frem gjennem lutter saadan Dømmen, og derfor maa det og være det Rette, at man strax fra først af, naar man vil gaae fuldkomment methodiskt tilværks, udtrykkeligen erklærer sig over denne Form, hvorunder al Tænkning nødvendigviis

skeer. Men det gjør man just ved at opstille det saakaldte Identitetsprincip. (Dettes Opstillelse er ogsaa i den Grad Resultatet af en Analyse ud fra et allerede ved Platon og Aristoteles givet Grundlag, at det maatte undre at Hegel ei er bleven Dette vaer, dersom man ikke overhovedet saae, at en vis philosophisk Radicalisme, uagtet han selv oftere, især hvor han taler om Ironien, søger at bekjæmpe den, dog saa meget har faaet Indgang hos ham i den Tid, da mange blandt de ypperste Hoveder syntes at dele den, at han senere ei har kunnet komme udover den.)

Da al Dømmen er en Bestemmen, saa kan nu hiint Princip forsaavidt ogsaa opstilles som Determinationens Princip. Men nu ligger i al Determination ogsaa det Negative, at Det, som er noget Vist, nu, idet er dette, ikke er alt Andet tillige (thi ellers vilde vi komme tilbage til den blotte og bare Fluctuation og det Alt-Opløsnende, eller og til den rene Uvished og Ubestemthed). Men forsaavidt ligger der da i al Determination tillige en Decision. Denne træder ogsaa frem som saadan, saasnart den kommer frem som Resultatet af en Tankeforfølgelse, i hvilken et Spørgsmaal har været i Bevægelse; thi nu spørges der altid tilsidst: "er det da nu saa, eller er det ikke saa?" Og saaledes komme vi simpelhen over til den Tanke, der er udtalt i det saakaldte Udelukkelsesprincip, hvilket nu paa det Naturligste indtræder som et Princip, der strax in limine maa opstilles, naar man vil gjøre sig Regnskab for sin Tænkens Grundlag. Enhver, der tænker, enten det saa er videnskabeligt eller praktiskt (ei reent skeptiskt), determinerer dog, og decider da, og distinguerer altsaa ogsaa (qvi bene distinguit bene docet.) Men Naturen gjør overalt det Samme. Naturen er decisiv og distinctiv paa ethvert Punct. Intet er klarere, end at der midt i Naturens ῥοή, midt i den evindelige Omskiftning, hersker en ligesaa evindelig Determinerethed, og et aut-aut ligger da overalt til Grund; ja selve hiin ῥοή er netop en Følge af, og bærer paa ethvert Punct

Præget af, hiint til Grund liggende aut-aut; thi den er paa ethvert Punct kun en Følge af den bestandigen fremskridende Leven og Organiseren, altsaa af den bestandigen fremskridende Bestemmen. Ja selv naar under et chaotiskartigt Røre Livets Momenter træde op imod hinanden i Debat, saa ere jo Livets Momenter heri sondrede, og gjøre sig herunder jo netop gjeldende hvert i sin Sondrethed. Ja og Nei kunne træde imod hinanden paa utallige Maader, men ethvert Ja er nu dog det bestemte Ja, som det er, og ethvert Nei er det bestemte Nei; ellers var her jo ingen Debat, men en blot og bar Intet constituerende, til Intet førende, Intet fremstillende og Intet til Grundlag havende Fluctuation, som det ei engang var os muligt at tænke os (hvorfor ogsaa al ægte Skepticismus maa erklære, at den slet Intet statuerer, idet den ei engang statuerer selve sin Skepticismus.) (Man har — med vanlig Eensidighed — sagt, at Naturen ei kan holde Begrebet fast; man havde med større Ret kunnet opstille den Sætning, at Naturen holder sine Begreber fast med den største Tenacitet. Selv de monstrøse Organismer, Vanskabningerne i Naturen, som man maaskee især vilde anføre som Beviser, ligeledes alle Sygdomme, vidne just om denne Tenacitet. Kun at den er sporadisk, debatterende, derfor af en Natur, som idelig kan træde frem paa oppositionel Maade. Men om det Sporadiske tale vi længere hen.)

Ligesaa naturligen, som vi, naar vi fra Grunden af ville deels (subjectivt) gjøre os Regnskab for vor Tænkens, deels (objectivt) for selve Tilværelsens første Grundlag, komme til at erkjende de nu omtalte tvende saakaldte Principers Adkomst til at opstilles allerførst, ligesaa bestemt maae vi nu og strax og fra først af erkjende, at der i al hiin Fylde af Bestemmelser maa herske en Conseqvents, hvorved der viser sig Sammenhæng, tilmed Eenhed, i al dens Mangfoldighed; og ogsaa denne Grunderkjendelse maae vi da opstille som een af de aldeles primitive, da ogsaa Dette baade subjectivt hører til vor Tænkens allerførste Forudsæt-

ning, og objectivt hører til det Allerførste, vi i Tilværelsen maae antage og erkjende.

Men heri ligger nu for det Første, at Tilværelsen er consequent i sig, eller er i indre Samstemming med sig selv, saa at altsaa Alt, hvad der er saa og saa, nu ei tillige med samme Ret skulde kunne siges ei at være saa og saa, — hvorved vi atter vilde komme tilbage i den rene bestemmelsesløse Fluctuation og Skepticisme. — Men heraf vil da atter følge, at om Noget maatte vise sig baade at være saa og saa og tillige at være noget Modsat, saa maatte Dette være, fordi det, saasnart det viiste sig i disse og disse Relationer, saa var det saa og saa, men naar i andre Relationer, da var det modsat; men ingenlunde, som om det Selvsamme, der var statueret, nu og skulde ei statueres, saa at det Selvsamme baade skulde antages at forholde sig saa og tillige ei at forholde sig saa; hvorved man jo kom til det Ubestemmelige og Ufastholdelige. Af hvad der statueres ifølge en vis Tankeforfølgelse, kan vistnok ofte, ifølge en anden lige saa gyldig Tankeforfølgelse, det Modsatte statueres; men saa ligger heri jo strax, at det Sidste statueres ifølge en anden Tankeforfølgelse, altsaa med et andet Hensyn (for et andet Tilfælde, eller fra en anden eller til en anden Side). Thi derved, at een Tankeforfølgelse fører til det Ene, en anden til det Andet, er jo eo ipso udtalt, at der hersker en forskjellig Henseen, eller at det Sidste ei skal ophæve det Første, modsige det, som om det nu tabte sin Gyldighed; hvilket, eftersom det Første saa med samme Ret maatte have samme Virkning med Hensyn til det Sidste, vilde medføre, at begge tabte deres Gyldighed, og at altsaa Resultatet blev, at intet Gyldigt blev tilbage, hvorved vi da kom ind i den bestemmelsesløse Fluctuation.

Idet de her omtalte Principer vise sig for os som Stringentsens Principer, vise de sig tillige for os som Tilforladelighedens eller Paalidelighedens eller Forvisningens

Principer (principia certitudinis), og man kan nu herved komme til at tænke paa Det, der theologiskt læres om Guds Sandruhed. Hvilken Grundtanke skulde vel og være mere egnet til at opstilles som al Erkjendens første Grundforudsætning, end den, at Erkjendelse overhovedet er muelig? Men det er det Samme som, at der gives en Sandhed, altsaa at der virkelig gives et "er" og et "saa er det", og at, naar der gives mange saadanne, saa er hvert "saa er det" just det, det er. Men disse danne nu ikke en Spredthed, men i deres inderste Grund er dyb Samstemming, Eenstemmighed, samt tillige Sammenhæng. Herved er det saa langt fra, at den evindelige Vexel, Modsætning o. s. v. benægtes, at Consequentsen jo netop viser sig som den i Fluiditeten sig bevarende Eenhed og Eenstemmighed. Consequentsen er Eenhedscontinuiteten i Fluiditeten.

Men Consequentsens Princip er et dobbelt. Det første er **Consequenthedens**, eller det saakaldte Contradictionsprincip (der lærer, at man ei maa modsige **sig selv** eller vise Inconseqvents i sin Tænken, ligesom Tilværelsens algyldige til Grund Liggende ei modsiger sig selv). Vi kunne med Treschow bedre kalde det **Eenstemmighedsprincipet**. Men til dette **Consequenthedens** Princip kommer nu et Andet, som vi i en egentligere Betydning kunne kalde **Consequentsens Princip** (principium ipsius conseqventiæ, Med- og Affølgens Princip) nemlig dette: at der i den hele Værens Sphære hersker en saadan Sammenhæng af det Ene med det Andet, at deri er noget altomfattende **Consecutivt**, eller at Alt fører saaledes det Ene det Andet med sig, at det knytter sig Alt det Ene til det Andet, til at danne en altomfattende Heelhed. Subjectivt kan man ogsaa kalde dette Princip Tankeforfølgelsesprincipet, og forsaavidt Alt (ved hvilket Udtryk her bestandigen menes: hver Gjenstand, hvilkensomhelst) maa sees som bestemmet just saaledes, som det er, fordi Alintelligentsen fører det saaledes med sig, men det dog hver Gang maa være en vis bestemt

Tankeforfølgelsens eller Existentsforfølgelsens Gang, som fører just dette Bestemte med sig, saa maa ogsaa for hvert enkelt Punct en bestemt Maade, hvorpaa dets Medhenhøren kan vise sig for os, være at angive, og saaledes see vi vort Princip ogsaa at kunne træde frem som det Princip, der fordrer, at for Alt maa der paa en tilstrækkelig bestemt Maade kunne gjøres Regnskab, og saaledes see vi, at Leibnitz med god Føie fordrede principium sufficientis rationis som Grundprincip stillet i Spidsen for al Tænken, ved Siden af Contradictionsprincipet. Men dets nærmere Overveielse maa føre til at erkjende, at alt Specielt tilsidst dog kun er, som det er, fordi Totaliteten af Alt tilsammen i sin Heelhed er, som den er. Tænke vi os traadte over i den reelle Værens Sphære, saa sige vi: alt Enkelt er, og er som det er, forbi den totale Tingenes Orden er den, den er. (Totum est parte sua prius).

4) Naar vi sige det Alt-Ideelle at være allestedsnærværende, saa kan vist Intet være os tilgjængeligere og mere indlysende; thi paa ethvert Punct i Tilværelsen, hvor vi saa ville røre ved den, møde vi Noget, som vi maae erkjende at være saa og saa, fordi en altomfattende Tingenes Orden paa en Intelligents-fuld Maade saaledes har ført det med sig, og vi see da denne Al-Intelligents at gjøre sig gjeldende paa dette Punct saaledes, som det nu her maatte være. I hele Tilværelsen gaae vi omkring som paa en Klode, hvor Intelligentsens Væld vil kunne springe frem for os, hvor vi saa banke paa, naar vi kun have den rette Mosesstav. Alle physikalske Experimenter forudsætte, at der paa ethvert Punct er Intellectualitet. Men denne gaaer paa ethvert Punct frem af et indre ideelt Alværende. Nærmest see vi vistnok hvergang kun dette og dette bestemte enkelte Punct af den uudtømmelige Mulighed realiseret; men dette kunde dog nu her ei træde saaledes frem, hvis ei den altomfattende Tingenes Orden havde ført det saaledes med sig. Vi see vistnok hver enkelt Gang Altilværelsens Alconseqvents kun

at gjøre sig gjeldende paa en vis bestemt Maade. Men det var dog Alconseqventsen i sin Heelhed, der førte til, at netop dette bestemte Moment udaf dens hele Fylde af Momenter blev realiseret netop paa dette Sted; men saa er det altsaa Alconseqventsen selv, vi see træde ud i dette enkelte Punct; thi kun i Kraft af dens Heelhed er dette Enkelte saaledes, som det er, og det er da dens Heelhed, som nu her paa dette Punct, gjør sig gjeldende just paa denne bestemte Maade. Af dens Totalconseqvents springer dette enkelte Punkt frem, og vi ville derfor ogsaa ikke kunne gjøre os grundigen Rede for dette enkelte Punct, uden at føres saaledes ind i hele Tilværelsen, at det snart maa sees, at vi paa ethvert Punct faae at gjøre med det indvortes Totale i dets Totalitet; og saa møde vi da et allestedsnærværende Al-Ideelt paa ethvert Punct.

Men ingenlunde oplader det sig i sin hele Fylde paa ethvert Punct. Saaledes oplader det sig derimod i og for de menneskelige Selvbevidstheder, eller rettere kan og vil saaledes aabenbare sig i og for dem, og saa have vi da her en Allestedsnærværelse i høiere Potents, eller vi have her Alleſtedsnærværelsen i sin Fuldeligheb, idetmindste i Anlægget: thi den hele uendelige ideelle Verdensfylde (ja Gud selv) skal komme til, i sin Heelhed at gjenleve i Mikrokosmen.

Andet Tillæg.

Til § 7 og næstfølgende §§.

1) **Materien** tænke vi os, naar vi skulle forestille os den reen og bar, som et Formbart, der aldeles ei maatte tænkes formet, som et Behandleligt, der forholdt sig reent passivt. Men et Noget kan ei tænkes uden som et vist Bestemt, der har sin visse bestemte Tilværelsesmaade og altsaa er et Formet. Et Behandleligt kunne vi ei heller

tænke os uden som et saadant, der har en Væren, tilmed en Gjørensiggjeldende, ligeoverfor det Behandlende; kun formedelst en Reaction, det kan udøve, kunne vi tænke os det som behandleligt. Men saa kunne vi da ei tænke os noget reent og blot Formbart, der ei skulde tænkes formet, ei heller noget blot Behandleligt, der skulde tænkes reent passivt. Paa den anden Side er derimod Alt i hele Verden behandleligt, og kan derfor Alt tilhobe, med al sin bestemte Tilværelse, betragtes som Materie, Stof, for Grundvirkeren.

Som Værende i Rummet kunne vi endelig kun tænke os Noget derved, at det er rumfyldende, men fylde et Rum eller indtage et Rum kan Noget kun ved at kunne reagere mod et Indvirkende, som maatte ville fortrænge det, saaledes, at det enten ei lader sig fortrænge, eller gjør Modstand mod saadan Fortrængen. Men Determination eller Bestemthedsværen, Formelse og Reaction, kunne kun komme fra Grund- og Alvirkeren. Man sammenligne hermed, hvad jeg i mit Skrivt om Forholdet imellem Sjæl og Legeme (Pag. 77 ff.) har yttret.

2) Det bliver os imidlertid vanskeligt, ja ugjørligt, for vor Imagination at reducere al Materie, alle hine punctuelle Moleculer, til ikke at være Andet end Actioner, Actionsmomenter i Totalitetens Rige, i hvor vist det end paa den anden Side maa være os, at der i den sidste Grund ikke er at tænke paa nogen Væren, d. e. Gjørensiggjeldende, ligeoverfor det Alconstitutive. Dersom Gud tænktes bort, saa vilde ingen Verden være, men absolut Intet. Dersom Verden tænktes bort, saa vilde den uendelige ideelle Fyldes Grundkilde ligefuldt være og vilde strax atter constituere en Verden. Imidlertid have vi, som sagt, Vanskelighed ved, ja det falder os umueligt, at imaginere os Det, hvad vi dog saaledes maae erkjende. Men en anden Sphære gives der, hvor vi ogsaa til det Constituerende bestandigen tænke os et Andet end det selv, i hvilket Andet det aabenbarer sig og virkende og dannende er tilstede, men hvor vi dog see det klart for os, at dette dets Andet fra først af

constitueres saaledes, at her ei engang kan tænkes et forud givet Stof, uagtet vi her dog bestandigen, foruden den constituerende Virken, synes os tillige at have noget Andet end den. Vi have altsaa her en reen Skabelse af Intet for os i en vis mindre Existentskreds, men vistnok kun en relativ, indenfor en vis bestemt Sphære af Relationer. Jeg sigter herved til Forestillingskredsen i vor Bevidsthed, der evindeligen viser sig for os som noget Andet, end den aandelige Leven og Livsvirksomhed, ved hvilken den constitueres. Her see vi, i en Sphære, som ligger os ganske nær, en bestandigen frembringende og dannende Virken, og noget Andet end denne, nemlig Forestillingerne, i hvis Dannelse og bestandige Omdannelse, under den concrete Forestillens evindelige Vexel, hiin Virken uophørligen lægger sin indre Formaaen og den deri liggende Fylde for Dagen. Vi kunne ei Andet end bestandigen skjelne imellem den indre Aandsvirken og de Forestillinger, som nu ifølge denne Aandsvirken dannes saa og saa. Disse Forestillinger ere imidlertid i sig selv kun et System af Actioner, og i deres Sidste et System af imaginerende Actioner; men de derved bestandigen constituerede Imaginationer træde dog bestandigen frem som noget Andet, end som blotte Actioner, idet de bestandigen vise sig for os som et Noget, hvormed vi i vor indre Leven have at gjøre, og derved vise sig som de, der ved hine Actioner bestandigen dannes og ombannes; men saaledes træde de da altid frem som noget Andet, end disse Actioner selv, hvilket Andet da forholder sig til disse, som deres Stof eller Materiale. Men dette Stof har nu dog paa ingen Maade nogen Bestaaen for sig, ligeoverfor Actionernes Totalitet, og disse have hver Gang, naar de have med Forestillinger at gjøre, kun at gjøre med andre mere enkelte Actioner, der træde dem imøde. Thi de ved de første Sandsefornemmelser opstaaende Forestillinger, som maatte kunne synes at frembyde et andetstedsfra imødetrædende Stof, ere selv intet Andet, end visse ved Sindets egne Actioner dannede indre Gjen=

fremstillinger af Noget, som, idet det udøver en Indvirkning, dog ei gjennem denne kommer udenfra ind i Sindet, men kun fremkalder de tilsvarende Hjerne- og Imaginationsactioner. Imidlertid viser for os altid Sagen sig saaledes, at der med Actionerne træder noget Andet frem, som Det, der ved disse Actioner dannes, ombannes, behandles, nemlig de indre Billeder eller Repræsentationer selv, uagtet der intet saadant Andet er, der, som Stof, kunde danne en Modsætning til Actionerne, eller betragtes som forskjelligt fra Actionerne. En tilsyneladende Væren, der ingen Væren er, en tilsynelabende Forsigbestaaen, der ingen Forsigbestaaen er, kommer da frem her.

En øiensynlig Skabelse eller Constitueren af en Existents, uden at noget Stofartigt viser sig, hvoraf den endog blot kunde synes at vorde dannet, have vi fremdeles i Sjæleskabelsen. Idet den indre Virken i Organismen constitueres eller constituerer sig som Sjæl, især som Jeg, bliver aabenbart Noget til, som før ei var til, nemlig Sjælen, Jeget, men her kan ei engang være Tanke paa, at det dannedes af noget Stof. Her er kun en sig concretierende Leven, som selv er det Noget, den synes at danne.

Paa lignende Maade maa det nu ogsaa forholde sig med det legemlige Stof, der dog, naar man gaaer til det Sidste, ikke kan, ligeoverfor det Alvirksomme, have nogen Væren, hvilket dog vil sige nogen Gjørensiggjeldende, eller have nogen Medindflydelse paa eller Meddeelagtighed i den skaberiske Virkens Maade, men dette Stof kan, ligesom hiint Stof i Bevidstheden, der træder frem som Forestillinger, fra først af ene og alene være til derved, at det er den skaberiske Virkens egen første Fremvirken. Det er i sit Inderste aldeles og i Eet og Alt til ved det Alconstitutive. Imidlertid faaer det dog altid for os det Udseende, som om her var endnu noget Andet, end dette Alconstitutive, ligesom hist ved Forestillingskredsen. Materien er Totaliteten af de rumfyldende Actioner. Være i Rummet kan Intet, uden ved at

fylde et Rum, men Rumfyldning er af dynamisk Natur. Men Materien er Totaliteten af de rumfyldende og fra uendelig mange Rumspuncter udgaaende Actioner i deres aldeles sondrede Fremtræden som rene Elementaractioner, der da udgjøre de aldeles primitive Verdenstilværelsesmomenter, til hvis Sum Intet er at lægge, og af hvis Sum Intet kan forgaae. Vi maae iøvrigt her erindre det Alconstitutives Allestedsnærværelse.

3) Hvorledes tænke vi os vel Skabelsesværket fra først af? Traadte her en fuld udorganiseret Tilværelse strax og paa eengang ud? Saavidt vi see Alt for os og ville følge ei blot dets Analogie men og de deri liggende Indicier, maae vi svare: Nei! — Endog her paa vor Jordklode, saaledes som vi nu leve paa den, er Alt endnu ei færdigt eller fuldeligen udorganiseret. Men hvorfor er da ei strax Alt til? Fordi ogsaa Tiden og Tidsfølgen hører med til Livsfylden, saa at ei blot det uendelige Mangfoldige, der existerer ved Siden af hinanden under Rummets (eller dog et forestillet Rums-Schemas) Form, er heelt igjennem organiseret, men at ogsaa det efter hinanden under Tidens Form Fremtrædende er det. Naar det hører til Tilværelsesfylden, at alle Existentsmomenter maae komme til Udtræden, saa maa deraf følge, at Fuldendelsen kun kan komme gjennem den altomfattende Debat af alle disse Momenter med og mod hinanden, en Debat, hvori da det til Grund liggende Alværende arbeider sit Rige frem. Man kan føie til, at Skaberen vil nyde selve sin Skaben og dennes hele Fylde, derfor selve den hele Skabelsesprocesses Fremgang; medens tillige de Skabte, forsaavidt de kunne med klar Selvbevidsthed fornemme og nyde, komme til at nyde baade deres Skabtvorden og deres relative Selvskaben. — Livsnydelse og Livsfylde ligger for en stor Deel i at skabe og i at skabes; og selv forsaavidt den ligger i at elske og at elskes, vil den dog træde ud i en tilsvarende Virken, der viser sig i en Virksomhed for det Elskede, altsaa en Bereden og Befor-

dren til dets Bedste; ja om den kun viser sig i en inderligere og inderligere Skuen, er den en inderligere og inderligere ideel Gjenskaben, men altid under Tidens og Successionens Form. — Men hvad Fornuftvæsenerne angaaer, da bliver her endnu at lægge Mærke til, at de, som Frihedsvæsener, kun retteligen kunne vorde hvad de skulle være, forsaavidt de, efterat en Basis for deres Existents er lagt, selv ere med ved at danne sig til at vorde hvad de skulle være; hvorom jeg nærmere har handlet i Bogen: Om Erkj. og Granskn: Anm. til § 4, Pag. 32-36 samt i min Propædeutik Anm. 6 til § 5, Pag. 20; saa og i min psychologiske Pathologie § 23, Pag. 55-56, cfr. § 67, Pag. 219 ff.

Tredie Tillæg.

Til §§ 9 og følgende.

1) Det er igjennem selve Livs- eller Existentsmomenternes Kamp eller Debat, at Livet søger sig sit faste Grundlag. Men Dette har ført os til den vigtige Hovedbemærkning, at Alt i Naturen fra først af danner sig sporadiskt, hvorom den hele Erfaring paa mange Maader vidner. Man har i vor Tid endog fundet dette Sporadiske i vor legemlige Organismes første Dannelse, nemlig i Fosterdannelsens Begynden, idet det har viist sig, at Fosterdannelsen i flere Henseender begynder fra flere Organisationspuncter af, hvorfra Dannelserne arbeide hinanden imøde, indtil de, naar ei Forstyrringer eller Standsninger i noget Punct indtræde (hvilke da medføre Misfosterdannelser), gaae saaledes sammen til Eet, at det da seer ud, som om Alt ei var saaledes dannet ud fra mange Organisationspuncter af. See vi fremdeles hen til, hvorledes Chrystallisationer danne sig, f. Ex. Isen ved Vandets Frysen, saa see vi Chrystallisationsnaalene (Iisnaalene, ganske smaae sexsidige Søiler, skydende ud un-

der sexstraalige Stjerners Form) at springe ud fra utallige Puncter, men dog at gaae sammen til den compacte, saa at sige gedigne, Eenhed, vi see for os tilsidst. Det Sporadiske see vi fremdeles i den menneskelige Bevidsthed, hvor de mange Drivter (og derfor kunne der netop, istedetfor den ene Livets Drivt, nævnes mange Drivter) gjøre sig gjeldende hver ud fra sit Punct, og ofte bevæge sig deels chaotiskt deels i al Fald paa en sondret Maade imellem hinanden, idet de alle først søge den rette Midte, det er den rette harmoniske Opgaaen til Totalitet. Mange Ideecykler danne sig paa saadan sporadisk Maade ved Siden af hinanden; Besindelsen er det, hvorigjennem de skulle finde den fulde Eenhed, saa at det sporadiskt Sondrede kommer til at tabe sig i det Organiske, hvori det da er i overvunden Tilstand, men dog saa, at Sondretheden bliver og væsentligen hører til med. — I den større Menneskehed see vi dette Sporadiske paa mange Maader. Fra utallige Puncter af træde Mennesker, menneskelige Anskuelser og Bestræbelser, hinanden imøde, under megen Debat, søgende Foreningen, men endnu ei findende den. Saaledes er det indenfor Staterne, hver for sig, saaledes i Staters og Nationers sporadiske Existents ligeoverfor hinanden. Og gaae vi nu tilbage til Planetens første Dannelse fra hiin kosmiske Urtaage af, saa, ligesom den totale Attraction her lige meget maa være gaaet ud fra alle Puncter paa eengang, kunne de øvrige Virkninger ei heller tænkes anderledes, end udgangne fra utallige Puncter paa eengang, idet da hver Partikel fra først af har havt sin bestemte Realbetydning, eller sin bestemte Rolle at spille, og strax har gjort den gjeldende. Nu er derimod, ligesom i hver legemlig Organismus, naar den først er constitueret som et dannet Heelt, saaledes uden Tvivl og i Jordtotaliteten (med Undtagelse af Menneskeheden), Alt hvad der vorder, at betragte som saaledes constitueret ved Totaliteten og ud fra denne, at det Sporadiske her nu vel i det Hele taget kan siges at være opløst i det Totale. I Organismerne

sees ogsaa dette Sporadiske endnu kun i disses allerførste Begynden, og da dog allerede saaledes, at en Grundtypus, som en Grundidee, samler det til en saadan Tilsvarenhed af det Ene til det Andet, at herved allerede det Sporadiske mere kun træder frem i det Udvortes, end i de dybere Livsbevægelser, skjønt mange Monstrositeter, større og mindre, indtil saadanne, der aldrig kaldes saa, her kunne bevise Sporadismens Virkelighed. I Organismen, naar den først er dannet, er den i den normale Tilstand overvundet. Imidlertid turde maaskee dog Sygdommene lære, at Eenheden, uagtet den er en Eenhed i overvunden Mangfoldighed, dog endnu indeholder det Sporadiske saaledes i sig, at de enkelte Organer og organiske Systemer kunne gjøre deres Forsigbestaaen gjeldende imod hinanden paa en vis sporadisk Maade.

I de sunde Organismer derimod see vi, hvorledes Bevægelserne, gaaende ud fra det Sondrede hen til Eenheden, føre til, at det Sondrede underordner sig og som Led taber sig i den sig dannende Eenhed. Men saaledes see vi fremdeles bestandigen allerede constituerede Subsistentser at kunne blive som et Stof for en ny høiere Dannen, der i at gjøre sig gjeldende, indoptager og assimilerer sig dem, og derved tager dem ind i sin større Eenhed, sit større Hele. Planten er saaledes Dyrets Føde, d. e. bliver i sine opløste Dele Stof for den animalske Levens Formationer; og vore Sjæle lære vi let at betragte som dem, vi skulle hengive til en høiere Magts aandelige Skaben, at den kan forme og danne dem til sine Organer og Boliger og dermed til sit Riges Bestanddele.

Men idet nu saaledes bestandigen større Eenheder danne sig, danner sig tillige i hver af dem et i dem subsisterende Ene, som det i hver af dem sig dannende indre Totale, der nu i en vis relativ Forstand saaledes bliver Eet og Alt i dem, at det nu udgjør det egentlige Værende i sit lille sig saaledes dannende Ydre. Allerede et i sig afsluttet System

af Operationer, der danner en vis i sig afrundet Cyklus, kan betragtes som et saadant Subsisterende. Men især see vi et saadant indre Værende og Subsisterende i al Leven, hvilket imidlertid dog først ret egentligen gjelder da, naar i denne Leven et Levende kan siges at subsistere, d. e. naar den er saaledes centraliseret i sig, at den kan kaldes en Sjæl; og her tale vi nu og først om Væsener.

Sjælene dannes da. Dette maae vi om dem aldeles paastaae. De vorde. — Idet en Organismus uddannes, constitueres den deri sig yttrende Leven til at danne en saadan Eenhed i sig, at der derved constitueres en Sjæl i denne Leven, der viser sit Centrale i sin Jeghed. Den Skabelsesproces, som gaaer for sig idet Organismen dannes, er tillige den, hvorved det deri sig rørende subsisterende Ene, eller den deri fremtrædende indre Subsistents, etableres eller constitueres, altsaa skabes. Men ei maa Dette tænkes saa, som om Sjælen nu kun saaledes bestod i den sig i sig centraliserede Eenhed i de tilsammenfattede Operationers System, som om Sjælen blot var deres Resultat, eller deres Sammengaaen til Eenhed. Nei! som et ideelt-reelt inderste Uendeligt og altomfattende Værende i sin indre Eenhed i sig (hiint den individualiserende Tendentses Skabe-Rige, hiin natura naturans) rører sig overalt paa ethvert Punct, saa er det ogsaa herved, at Sjælene constitueres, og herfra, at deres Vorden gaaer ud, som en nu under saadanne og saadanne Forhold indtrædende nye Constitueren og Etableren ud fra hiin indre ideelt-reelle Grundkildes eller Grundbevægers indre Dyb eller Medfør. Ligesom Livet i den enkelte Organismus ei blot organiserer sig sit Udvortes (Legemet), men eo ipso tillige organiserer sig selv som den i dette Legeme subsisterende Leven, saaledes vorder ogsaa ved det i det Hele sig realiserende Alconstitutive, forsaavidt det, som en natura naturans, gaaer ud paa Individualisationers Dannelse og Uddannelse, ei blot dette store Hele organiseret, men dette Alconstitutive — denne Alleven — organiserer ogsaa

derved sig selv, som nu rørende sig i et System af individuelle levende Subsistentser, som i sine Functioner og Organer, hvor da selve Sjælene kunnes betragte baade som de Organer, hvori hiint Alconstitutive fungerer (nemlig i Henseende til disse Subsistentsers Udadtræden), saa og som de Functioner, hvori det træder ud, men det saaledes, at, ligesom i den enkelte Organismus det enkelte Organ med sin Function kan træde frem med en vis Forsigbestaaen lige over for selve den Levetotalitet, hvori det dog allene er og bestaaer, saaledes træde nu hine Sjæle, især som Jeger, endnu mere frem med en saadan Forsigbestaaen, uagtet deres hele Subsisteren dog kun er at betragte som en Neddykkethed i — eller og som en Udtræden af — hiin Altotalitet, i hvilken de ei subsistere paa en isoleret monadistisk Maade, men netop kun som Functioner, eller som Ideer existere i Bevidstheden. Thi ogsaa fra disse, nemlig Ideerne, kan en Lignelse tages. Ligesom min Seen og Høren subsisterer med en vis Forsigbestaaen i mig, saaledes gjelder det Samme ogsaa om min musikalske Sands og Interesse, ligesaa om Æresideens Leven i mig o. s. v.; men fremdeles gjelder nu dette Samme om min egen Subsisteren i det Alværende, forsaavidt dette viser sig som rørende sig i Individualisationens Rige.

2. Al Vorden forudsætter den begyndelsesløse Fylde, og forud for al Vorden maa paa en tidløs altsaa evig Maade gaae den hele Fylde af al den Intelligents, al den Viisdom og al den Magt, som realiserer sig, manifesterer sig, skaberiskt rører sig og constituerende hersker i Alt, hvad der vorder. Indbegrebet af alt Det, ved hvilket det Vordende vorder, er ikke selv Noget, som vorder, hvorimod det vel nok er Noget, som nu under denne Vorden constituerer sig sit Andet, hvori det saa kommer til at herske, og dette dets Rige vorder da, og forsaavidt maa da og dets reelle Herskens siges at vorde. — Man vil heraf see, hvad man allerede fra et reent første speculativt Standpunct maa dømme om den

Lære om en vordende Gud, som undertiden har villet komme frem. Al Vorden forudsætter det hele uendelige Indhold af Det, der udgjør dens væsentlige evige Grundkildes Fylde, som ei kan tænkes at vorde, men, saasnart den tænkes at være, ogsaa maa tænkes at være paa evig Maade. Og see vi den nu i skaberisk Bevægelse, saa kan denne dens Skabermagt ei heller tænkes nogensinde at være bleven til; ei heller den er Gjenstand for nogen muelig Vorden. Selve den skaberiske Kraft og Magt, der constituerer Alt, constitueres ikke og kan ei tænkes constitueret i Henseende til sin Tilvær, og saaledes ei heller den deri liggende Villen, eller Det, som bestemmer dens hele Virkens Gang, og tænke vi os denne nu som en Villen, der gaaer ud paa at constituere en Verden, hvori en Alomsorg overalt hersker, tænke vi os den altsaa som den, der i sit Væsen er en Fylde af Kjærlighed, saa er ogsaa denne ikke at tænke som den, der er vordet; men ogsaa den har da været til og har rørt sig fra først af, eller fra Evighed af; den hører da altsaa ogsaa til det Ikke=Vordne. — Men en reel Elsken, som elsker disse og hine bestemte Gjenstande, en reel Omsorg for disse og disse bestemte Gjenstande, en til Dette og Dette henarbeidende Villen, eller en Villen, som under concrete Forhold vil det og det Bestemte, danner sig i Tidens Gang. Og saaledes maae vi sige, at Guds concrete Manifestationer, Guds concrete Gjørensiggjeldende, Guds concrete Røster, Befaligelser, Straffelser o. s. v. danne sig hver til sin Tid; d. e. Guds Rige constituerer sig og vorder.

3. Vi kunne her ei lade være at gjøre os det Spørgsmaal: Maatte Gud skabe Verden? Men hertil er at svare, at vi ligesaa godt kunde spørge: Maatte Gud være allestedsnærværende? Maatte Gud realiter eller i Gjerningen være almægtig, alviis, alkjærlig? Vil man og tænke sig en Almagt og Alviisdom, som endnu Intet magter, men kun kan det, — som endnu ei er et Forsyn, men kun kan vorde det, — saa kan der dog kun i Relation til en virkelig Ver=

den tales om en Allestedsnærværelse og om en virkelig Alkjærlighed. Overhovedet maae vi vel erkjende, at Verdenstilværelsen hører væsentligen med til Guddomsfylden?

Vi kunne fremdeles ei lade være at spørge: Mangler der Gud Noget, og vil der mangle Gud Noget, indtil Verdensudviklingen har naaet Tidens Fylde, som vi have kaldet den? Et Blik paa hele Tilværelsen maa uden Tvivl bringe os til netop at besvare dette Spørgsmaal saaledes, som det ligger besvaret hos Paulus i 1 Cor. 15. Her læres det nemlig klarligen, at Christi Rige, altsaa ogsaa Guds Rige, arbeider hen til sin Fuldendelse og Fylde, og at altsaa Guds Værk endnu ei har naaet den; thi Guds Rige er Guds Værk; og nu spørges da, om Fylden og Fuldendelsen kan siges at existere for Gud selv, saa længe den ei existerer i Guds Værk. Her have vi nu nærmest at see hen til, at det er Christus, der fremstilles som den Kæmpende, og som den ved Dagenes Ende (altsaa endnu ikke) aldeles seirende. Og saa spørges her da, om ikke for det Første idetmindste den incarnerede Guddom maa være at betragte som den, hvem Noget bestandigen synes at mangle, idet dens Incarnation endnu er i sin Vorden. Men dernæst maatte der da spørges, om der saa dog ikke maatte mangle hele Guddommen Noget; thi hele Guddommen er Eet med den hele Treenighed, hvis andet Led netop er den incarnerede Gud, af hvis Værks Fremgang og hvis Virkens Seier atter den tredie Persons, den hellige Aands, fuldelige Herskken er afhængig. Maa man ikke sige: det er Guds Incarnation i Verden, som endnu kun er paa Veie til at fuldende sig, altsaa er det ogsaa Guds fuldelige Leven i sin Verden, som endnu først skal komme i Stand? (Naar der tales om en ecclesia militans, saa er det dog Guds Rige, som er militans; men det maa da være dets inderste Grundbevæger, som er det). Der blev altsaa kun tilbage at spørge, om her maatte mangle Faderen Noget til Fylden;

det vil sige: om der mangler Gud Noget, i Guds Qvalitet af at være Faderen. Herved er da at bemærke, at, naar vi holde os til Faderbegrebet og tænke os Faderen som Den, af hvem al Faderlighed nævnes i Himmelen og paa Jorden, da maa vel ogsaa Faderligheden siges ei at have naaet sin Fylde, og være den til Alt hentrængende Faderlighed, saalænge Incarnationen ei har naaet den.

Men hvorvidt kan der nu siges at mangle selve Guddommen Noget, saalænge Guddommens Virken, Værk og og Rige endnu først er paa Veie til at danne sig?

See vi hen til den ideelle Fylde, da er den jo af den Natur, at i dens Sphære Intet kan omskiftes, Intet vorde. Her er hele Fylden strax. Selve Skaberkraften, Skabermagten, er heller ikke Noget, som kan tænkes at tage til og voxe; ei heller Viisdommen, Godheden, o. s. v. — I alle saadanne Henseender, saavelsom i Henseende til selve den guddommelige Villen, er der Intet, der kan være Gjenstand for nogen Tilvæxt, som om det forhen havde havt Mangel. Her kan da kun være Tale om den actuelle Udtræden af det Alt i sin hele Fylde; men det vil da sige, at Det, i Henseende til hvilket det mangler, er, at Gudsfylden skal gaae i Eet med Verdensfylden, og denne med hiin, saa at det bliver Verdensfylden, hvori det mangler, og altsaa den Guds Villie, som vil Totaliteten af hele Fylden, mangler endnu Noget til sin Fuldelighed. Men nu hører det dog paa den anden Side netop til selve denne Guds-Villie, at Alt ei skal være strax, at Fylden ei strax skal være, og saa realiserer sig Guds-Villien netop som den er, uden al Mangel i denne Realisation, fordi det hører den selv til, at Alt skal gaae gjennem en Vorden, og at i Særdeleshed Frihedsvæsenerne skulle nyde Frihedsregionen, røre sig i den, og derigjennem gaae fremad eller gaae tilbage, ligesom de selv ville, indenfor en vis Sphære.

Fjerde Tillæg.

Til § 13 og følgende §§.

1. Alle Subsistentser ere Operationstotaliteter, men disse staae enten i mere underordnet eller mere overordnet Forhold. Vi kunne i denne Henseende adskille: 1) De blotte Lighedsforhold, eller det Lavere og Høiere i formel-comparativ Henseende, hvorved der ikke sees hen til eller er Tale om nogen Beroen af det Ene paa det Andet, eller om en Gjørensiggjeldende af det Ene hos det Andet; 2) de reelle Sammenhængsforhold, der og kunne kaldes Indgribningsforholdene, hvorved det Ene sees at gjøre Sit med til det Andets Bestaaen og Tilværelsesmaade. Men ved disse sidste Forhold bliver atter at bemærke, at visse til en vis Grad af særegen Bestaaen constituerede Operationstotaliteter snart forholde sig saaledes til andre, at de i ligelig Forening med disse danne større Virksomhedsheelheder, (hvorpaa de forskjellige organiske Systemer i Dyrelegemet indbyrdes, ligeledes Øie og Øre indbyrdes, ligesom Religiøsitet og Moralitet, Poesie og Philosophie indbyrdes, kunne være Exempler); snart saaledes, at den ene kun er at betragte som Grundvold eller Basis for den anden, hvilket den atter kan være, deels ved i det Successive at fuldbyrde de forudgaaende Forberedelser for andre høiere Subsistentser (som naar Planteverdenen tjener til Basis for Dyreverdenen ved at assimilere det uorganiske Stof saaledes, at det nu kan være egnet til den nye Assimilering, som i Dyrelegemet skal foregaae, eller naar Stoffernes Forædling i Planten gaaer gjennem flere Trin, indtil de blive forfinede nok til Blomsterkronens Dannelse), deels ved i det Simultane at afgive Subsistentsbestanddelene til visse, vel fleerartede og fra flere Sider kommende Operationer dannede, mere sammensatte eller combinerede og derved mere concrete eller concrescerede, Operationstotaliteter, der da danne enten

det Slags individuel Bestaaen, vi kunne kalde den mikrokosmiske (hvorom Nærmere strax i det Følgende), eller og danne et Slags Tilnærmelser dertil. Paa disse sidste have vi Exempler i saadanne Organer i det menneskelige Legeme, som Diet.

Men saaledes finde vi da her flere Forskjelligheder: først dem, der vise sig i formel-comparativ Henseende, dernæst dem, vi kunne kalde Organisationsforskjellene, hvilke atter ere deels de i Successionen fremtrædende, hvorhen Trin- og Stadieforskjellighederne henhøre, der atter frembyde en Forskjel imellem de simple Basisforhold og Metamorphoseforholdene, deels de i det Samtidige fremtrædende, hvilke jeg vilde kalde Samorganisationsforskjellene eller den samtidige Indgribens Forskjelligheder.

Til disse sidste hører da nu Forskjellen imellem visse mere almindelige og universelle Virksomheder og Virksomhedssystemer, og visse mere særegne og individuelle, hvori flere af hine gaae sammen til at danne Samvoxninger eller Concrescentser, der da, uden at kunne kaldes høiere end hine, dog vise sig som de mere vigtige eller magtpaaliggende, for hvis Skyld da hine maae siges at være til, eller hvori da dog en i det Totale paa en mere betydende Maade indgribende Virkning af deres Tilvær lægger sig for Dagen.

Man vil nemlig i de dyriske Organismer bemærke to Slags mindre Heelheder indenfor det Heles Heelhed: først dem, som med en vis Eensartethed gaae igjennem hele Dyreorganismen; herhen regne vi de forskjellige Hudsystemer, det lymphatiske Aaresystem, Blodcirculationssystemet, Nervesystemet o. s. v., hvoraf dog flere igjen kunne gaae sammen til en vis Eenhed ligeoverfor de andre, f. Ex. det andet og tredie af de nu nævnte i deres Forhold til det sidstnævnte. Men ganske anderledes end med disse forholder det sig med saadanne smaae Heelheder, som Diet, Øret, Haanden, i hvilke visse Concrescentser af Bestanddele, kommende fra alle hine, danne et Slags selvstændige, mere individuelle Orga-

ner, i hvis Function en Mængde Functioner, kommende fra alle hine mere generelle og universelle organiske Systemer, gaae sammen til een, saa at man kan sige, at alle disse fungere tilsammen i den lille Heelhed, hvert med eet af sine Momenter. (Nerve=, Muskel= og Blodcirculationssystem med flere fungere saaledes i Øiet, Øret, Haanden).

Paa lignende Maade turde vel nu og i det Store Actionerne og Functionerne forholde sig; og saaledes turde vel maaskee de Masser, der, som Luft, Vand og mange andre Stoffer, deels spille større deels mindre Roller rundt om paa Jorden, være at sammenligne med hine mere generelle Systemer (Hud=, Kar=, Nervesystem o. s. v.), Individualiteterne derimod med hine andre mindre, som Øiet, Haanden o. s. v.

Men saa turde det vel nu og vise sig, at ei allene lavere Subsistentser blive at nævne som dannende Grundlaget for høieres fuldelige Subsisteren, men og generellere som Grundlag for individuellere, ja makrokosmiske Forhold og Subsistentser som Grundlag for Mikrokosmer. Men her vise sig da to Arter af saadanne makrokosmiske, deels de blot universelle eller blot indvortes totale, hvorpaa jeg vilde i den udvortes Verden anføre Tyngde= og Varmestraalingsforholdene til Exempel, i den indvortes de i de saakaldte Kategórier fremtrædende aprioriske Grundvirkninger af den allestedsnærværende Al=Intelligents, deels de baade udvortes og indvortes totale, hvilke jeg simpelhen vilde kalde de totale eller Totalitetsforholdene, hvori det paagjeldende Enkelte paa eengang og i Eet finder sig i indvortes og i udvortes Forhold, (hvad Mennesket angaaer, i Ideeforhold og i reelle Sympathie=, Kamp= og andre slige Forhold). I Staten have vi et System af saadanne Totalitetsforhold som Grundlag for Mikrokosmers Subsistents.

2. Vi foranlediges herved til at see hen til Det, man, især i Physiken, kalder en Kraft. Man betegner derved en vis Virken eller Virksomhed, forsaavidt denne sees at træde

frem i sin Forskjellighed fra andre med sin særskilte Virkemaade eller med sine eiendommelige saakaldte Naturlove, og det saa, at den i denne sin relative Selvbestaaen sees saaledes at gaae frem af den universelle Fyldes Grund, at den derved viser sig med den paa sit Sted nævnte Uudtømmelighed, (Pag. 46). — Kraft er saaledes det Samme som Function i Totaliteten, hvilket atter vil sige Function af det indre Totale i en eller anden af dets enten sporadiskt udtrædende eller samorganiserede Grundyttringer og Grundhenstræbelser. Men nu forholder Det, man i Physiken især kalder en Kraft, sig til de individuelle Subsistentser uden Tvivl omtrent saaledes, som hist de generelle Systemer i vort Legeme (Nervesystem o. s. v.) forholde sig til de specielle Organer (Øiet, Haanden o. s. v.)

3. Subsistentserne ere enten Operationsmomenter eller ogsaa Operationstotaliteter, men disse sidste ere atter enten blotte saadanne (hvorpaa vi finde Exempler blandt Maskinerne), eller ere saadanne, hvori der tillige kunne siges at subsistere Processer, hvilke atter kunne have en mere eller mindre mikrokosmisk Charakteer, indtil de træde frem som constituerende det Slags Heelheder, vi kalde Organismer, blandt hvilke da endvidere nogle ere saadanne, at den indre Leven i dem ei gaaer videre, end til at være en organisk Leven, som man vel nok ogsaa kunde kalde en Entelechie, andre derimod ere saadanne, i hvis Leven en Sjæl kommer til at constitueres og til at subsistere, i hvilken Sjæl der da fremdeles subsisterer et Jeg; men iblandt disse saaledes i sig centraliserede Mikrokosmer, hvilke vi maae kalde de egentlige Mikrokosmer, ere der nu fremdeles de, der ei blive staaende ved at træde i et Bevidsthedsforhold til deres Omverden, men endog træde i et saadant Forhold til deres egen indre Constitutor, at de træde frem i deres Jeghed ligeoverfor det Algyldige og Alværende selv (og herigjennem altsaa træde i et Bevidsthedsforhold til Gud selv); disse Sjæle kalde vi fornuftige Sjæle (skjønt Ordet Fornuft ei her om-

fatter Nok), og de i disse Sjæle subsisterende Jeger kalde vi personlige Jeger.

4. Men hvorledes har det sig nu, forsaavidt der er Tale om Subsistents og subsistentiel Betydning, med de nys nævnte Maskiner, altsaa med de Operationstotaliteter, som Mennesker frembringe? Flere blandt dem ere aabenbar saadanne i sig afsluttede Heelheder, at de maae siges at have en vis Bestaaen i sig. Men ere disse nu at sætte i Classe med de mikrokosmiske Subsistentser, eller kan man tillægge dem Entelechier?

Hertil er Svaret: Nei!, thi et første Bevægende boer aldrig saaledes i dem, at et saadant kunde siges indenfra — ud fra det Alvirksommes iboende Grund — at have constitueret sig i dem i Eet med deres Opstaaen, og de have derfor ei heller nogen egen Henstræben, nogen Drivt, nogen Villen og Henarbeiden i sig (hvorimod vistnok hver Partikel i dem, som Naturting, har en saadan, men uden at denne, som saadan, gaaer saaledes op i den mechaniske Totalaction, at der kunde tales om en altomfattende Henstræben og Henarbeiden). Der constituerer sig derfor ingen Function i dem udaf Naturens indre Grundvirken. Seer man efter deres Opstaaens Grund, da vises man hen til Menneskeaanden. Til dennes Rige høre de som Midler og Led; Menneskeaanden fungerede i deres Opstaaen, og de komme kun til en Function eller fungerende Indgriben, forsaavidt Menneskeaanden fungerer ved Hjelp af dem.

5. Den egentlige Mikrokosmus har sit Udvortes, som er dens Legeme, og sit Indvortes, som er Sjælen i den, og i denne Sjæl, i dens Gaaen i Eet med Legemligheden, boer og subsisterer nu Jeget. Men den selvegne Leven, hvori dette Jeg subsisterer, er dog strax og umiddelbart tillige en Function i den store Alleven; og den og dens Leven i dette Alliv gaae paa ethvert Punct aldeles i Eet, og det baade i udadgaaende Henseende og i indadgaaende Henseende. Vi behøve i hiin Henseende kun at see hen til Luftskiftet, Var-

meskiftet og under Ernæringen Vandskiftet og det øvrige Flydendes samt de faste Deles Skifte. I indvortes Henseende see vi denne Gaaen i Eet af Universelt og Individuelt allerførst og nærmest i de indenfra kommende det Algyldiges Grundvirkninger i os, som vi have for Øie, naar vi nævne de almindelige Kategorier, der netop ere de Begreber, vi danne os om disse Grundvirkninger; men vi see paa mange flere Maader, at vor Leven i indvortes Henseende staaer deels i en uafbrudt Gaaen i Eet med, deels i en bestandig Communication med, det indre Algyldige, Alværende og indvortes Totale. Jeg henviser til mit Skrivt om Forholdet imellem Sjæl og Legeme, første Afdel. Litr. C. Pag. 52 ff., anden Afdel. Litr. D. Pag. 147, ff.

6. Men hvorledes forholder det sig nu i denne Henseende med Statsheelhederne? Disse ere aabenbar et Slags større Mikrokosmer, men ere de og saaledes centraliserede i sig, at vi i dem kunne finde Noget, vi vilde kunne kalde Entelechier, Sjæle, Jeger?

Entelechier mener jeg, at man her vel kan tale om, da her — idetmindste forsaavidt Statsheelheden tillige er en Folkeheelhed, være det nu fra først af, eller sammenarbeidet til en saadan, — gives eller dog kan gives et indvortes Eet og Alt, der som et indvortes Totalt kan have sin egen indre eiendommelige Maade at tage Livet paa, sin egen indre eiendommelige Drivt og Henarbeiden og desformedelst en vis Afsluttethed i sig, saa at der kan tales om en eiendommelige Folkenatur og Nationalnatur (hvor da Nation betegner det statlig organiserede Folk), ligesom der jo tales om Nationalaand, eller, hvor den virker dunklere, national Genius. Men naar her saaledes en Entelechie kan siges at være, ja et Slags Sjæl, saa er her dog ei saadan Centralisation i sig, at her kunde tales om et Væsen, et Grund-Jeg. Og saaledes bliver dog Staten kun at betragte som aandeligt Fostersted, Fosterland, for Sjæle og Jeger.

7. Naar vi nærmere betragte de Trin og Stadier, som ere omtalte, bemærke vi, at vi allerede indenfor det blot Chemiskes Sphære finde flere Virknings-Overgange, der vise os visse, formedelst visse første chemiske Processer dannede, Subsistentser at falde hen som saakaldet Stof for andre, d. e. at forholde sig som Eenheder, der indgaae Forbindelser, hvori de nu kun vorde til Momenter, formedelst et Slags Metamorphoser; som naar f. Ex. Vand, der selv allerede er en paa en Toheds Eenhed beroende Subsistents, taber sig i et Hydrat, eller Kulsyren, hvorom det Samme gjelder, taber sig i et kulsuurt Salt. Vi have her aabenbare Stof-Metamorphoser, der ogsaa synes at kunne kaldes et Slags Assimileringer eller Fordøielser, idet, om end ikke det ene Stof kan siges at assimilere sig det andet, dog en ny Proces og derved sig dannende ny Subsistents kan siges at indoptage to tidligere i sig og tilegne sig dem som sine i en ny Eenhed indoptagne Momenter. Men overhovedet blive her visse Forskjelle at iagttage. Her blive 1) i mere stofartig Henseende at bemærke baade a) Assimileringer, hvilke kunne vise sig deels som Fordøielser, der gaae gjennem Opløsninger, deels som Tilegnelser, der skee ved Ansættelser eller Tilføininger, saa og b) Metamorphoser, nemlig Stof-Metamorphoser, saaledes som vi have Exempel derpaa i den med Bladdannelsesprocessens Overgang til Blomsterdannelse forbundne Forfinelse af Vædskerne. Men fremdeles blive her at bemærke 2) i mere formartig Henseende Subsistentsers Overgange fra en vis heel Tilværelsesform til en anden formedelst Form-Metamorphoser, der ere de, som i Almindelighed menes, naar Metamorphoser nævnes.

8. Gangen i Livsudviklingen er altid den, at, inden den høiere Virken kan indtræde, bereder Alvirksomheden først dens Basis og Betingelser, og det Alvirksomme gaaer saaledes stadiemæssigt frem, at der ifølge heraf paa sine Puncter indtræde Overgange fra visse Actions- og Functionsmaader til andre og nye, hvorved da nye og høiere Subsi-

stentser med nye Arter af Skabelsesprocesser fremkomme, i hvilke iøvrigt de tidligere Subsistentser og Actionsarter kunne enten vedvare, som deri indoptagne, eller gjenkomme i metamorphoserede Skikkelser (omtrent som Ordvirkningen er indoptaget i Digtvirkningen, men Ordet da dog ofte træder frem med en eiendommelig Kraft, der vel er i Lighed med og i Consequents med — ja i Grunden er den samme som — den tidligere, men dog nu, ved at spille en ny Rolle og træde frem som Led i en ny Heelhed, faaer noget Nyt.)

Vi see saaledes i Fosterdannelsen en Proces, der synes at være af saa reen vegetativ Natur, at den kun skeer paa cellebannende Maade; men denne bereder Materialet for en høiere Art af Proces, der skeer formedelst Blodcirculation, indtil atter denne, der endnu kun var at kalde vegetativ, ved at gaae over til en saadan, der skeer formedelst Lungerespiration og Hjerteslag, fører til et Standpunct, hvor den individuelle Leven, idet den bliver en i den store Heelhed indoptagen Leven, med det Samme gaaer over til at vorde tillige en Bevidsthedsleven, der da atter gjennem Dannelsen af en Forestillingskreds og et Sprog kan gaae over til at træde frem i mangeslags aandelig Leven og Productivitet.

Men hvi skulde vi ikke nu gaae et Skridt tilbage endnu, hen til noget endnu Tidligere end Det, som her nævnedes først? Ja maae vi ikke finde os hertil opfordrede? Vi saae i Fosterdannelsen Udgangen at skee fra en blot cellebannende vegetativ Virken; men maa nu ikke denne atter forudsætte Beredelsen af dens Materiale ved en tidligere Proces af chemisk Natur? Denne maatte da vistnok være i organisk Tendents, men maatte dog ligesaafuldt kaldes simpel chemisk, som hiin kaldes simpel vegetativ, uagtet den jo er i animalsk Tendents, ja i Menneskefosteret er i aandelig Tendents, i hvilken samme Tendents da hiin foregaaende chemiske ogsaa maatte siges at være. Overalt see vi jo ogsaa i Menneskets hele egentlige Leven bestandigen chemiske Processer som medvirkende Factorer i den organiske Totali-

tet (Sydoss= og Grosmoserne ere f. Ex. jo dog simpelhen saa=danne chemiske Processer), og hvad skulde da kunne hindre os i at erkjende det Naturlige i at antage, at Fosterudvik=lingen, ud fra det befrugtede Æg af, allerførst bestaaer i en Proces, vi maa kalde en chemisk? men vistnok en saadan der, som allerede bemærket, strax fra først af og ifølge sit inderste Væsen, er i vegetativ=animalsk, ja endog i aandelig Tendents, som den jo og kun fremkom ifølge en saadan organisk Levens fremadskridende Gang, og opkom i et heelt saadant organiskt Systems Midte (nemlig i Moderens Liv), tilmed ogsaa maa siges at være opkommen paa sit Punct i denne tidligere Levens Gang.

See vi hen til vort Planetsystems Dannelse ud fra hiin kosmiske Taagemasse, saa maae vi vist især erkjende, at For=holdet ikke kan være noget andet, end det nu angivne; thi man kan vist ikke nægte, at det allerførste Røre i denne Jordklodeproces ligesaafuldt var Begyndelsen til den hele nu paa Jorden subsisterende Planteverdens, Dyreverdens og Aandeligheds Constitution, og tilmed ligesaafuldt var et Røre i vegetativ, animalsk, aandelig Tendents, som det første Røre i det befrugtede Æglille hos Mennesket er i saadan Tendents. Imidlertid kan hiint første Røre dog fra først af kun have været af chemisk Natur. Den allerførste Planteleven, det vil sige den allerførste individuelt=organiske Virken paa Jorden, maa da være gaaet frem af en chemisk Proces, idet en saadan er gaaet over til at vorde en vege=tativ, efterat være naaet hen til det dertil fornødne Sta=dium. Anderledes kan dog virkelig her, nemlig i Jordklode=udviklingen, Sagen ikke tænkes. Men hvad skulde ogsaa hindre os i at antage den saa? Hele Jordklode=Udviklingen har dog fra først af været og er endnu én stor Organisa=tionsproces, bestandig i hine Tendentser; Alt hvad vi kalde chemiske Processer (ogsaa altsaa f. Ex. de meteorologiske eller Luftrige=Processerne), er dog kun Led i den hele Jord=klode=Virksomhed, i hvilken da vel Dyreverdenen og Menne=

Skeverdenen tør i det Hele staae med samme Betydning, som den, hvormed Forestilling, Begreb, Idee, Følelse, Villie, staae i vor lille Organismus, saa at, ligesom i denne en animalsk-vegetativ Proces maa erkjendes kun at tjene til Basis og Subsistentsmiddel for en Leven i alt hiint Aandelige og kun at sees i sin rette Betydning, naar den sees som Grundlaget for denne, saaledes maa nu og i det Store Naturlivet sees i samme Forhold til Aandeligheden.

9. Naturligen fører Dette os til Spørgsmaalet om den saakaldte **generatio spontanea, primitiva,** (ogsaa kaldet æqvivoca), og om Gyldigheden af den Sætning: **Omne vivum ex ovo.**

Hvad ligger egentlig i denne Sætning? — Ethvert Levende, enhver Plante, ethvert Dyr skal antages at være fremkommen af en Spire eller Begyndelse, som i en tidligere Plante, et tidligere Dyr (og det af samme Art) er bleven dannet.

Enhver organiserende og individualiserende og derved en vis bestemt Art af Leven constituerende Proces paa Jorden skal altsaa kun kunne tænkes som Følge af en lignende tidligere, i hvis Fortsættelser den, under visse bestemte Forhold, fremkommer. For det Første skal altsaa ingen blot chemisk Proces, d. e. ingen blot under de almindelige Jordklodeforhold indtrædende chemisk Proces, — være det i uorganiseret Materie eller i en organisk Materie, der af tidligere Organismers Bestanddele er bleven tilovers ved disses Opløsning, — kunne gaae over til at vorde en vegetativ Proces. Fremdeles skal ei heller en organisk Proces af en vis Natur, nemlig i en vis Organismus af høiere Orden, kunne frembringe visse Organismer af en ganske anden og lavere Orden (saa at Indvoldsorme f. Ex. ei skulle kunne tænkes at opstaae som Virkninger af visse organiske Processer i de Dyrs Livsgang, hos hvilke de findes). Til denne Forkastelse af al generatio primitiva i den nærværende Naturens Orden have mange Forfølgelser af denne Sag bragt vor Tids

Physiologer, fornemmeligen derved, at Generation af Æg, det vil sige af Livsspirer, fremkomne af tidligere eensartede Organismer, er bleven opdaget paa mange Puncter, hvor man forhen deels ei kunde finde den, deels ei engang troede at kunne tænke sig dens Mulighed. Men det maa dog erkjendes, at fra først af maa i den hele store Jordklode-udvikling al organisk Leven være fremkommen derved, at Jordklodeprocessen, formedelst og igjennem saadanne Virksomheder, vi maae kalde reent chemiske, er gaaet over til at constituere sig i et System af saadanne organiserende Processer, der tillige bleve individualiserende under de Former, vi i Plante- og Dyreverdenen have for os. Og alt Hiint, der kan anføres imod en generatio spontanea i vor nærværende Natur, kan dog ei endnu være afgjørende for den Paastand, at Jordklodeprocessen i sin Totalitet ikke endnu skulde gjennem blotte chemiske Processer gaae over til saadanne organiske, hvorved primitive Organismer dannedes paa samme Maade, som det dog i Urtiden unægtelig maa være skeet.

Den Sætning, at alt Levende kommer af Æg, d. e. at ingen ny Leveproces, der gaaer ud paa en ny Organismes Dannelse, kan fremkomme uden ved at gaae ud fra en Begyndelse, der er constitueret ved en tidligere eensartet, fører, naar man seer sig om efter Analogier, naturligen til at spørge, om man nu paa lignende Maade vil kunne opstille den Sætning: *omnis caro e sangvine*; *omne solidum in corpore humano e sangvine*. — See vi hen til, hvorledes alle faste Dele (saavelsom en Deel af Vædskerne) danne sig i det allerede dannede Menneskelegeme, da maae vi i det Hele sige, at al Muskelsubstants, ja alt Fast overhovedet (saavelsom alle hine Vædsker), kommer af Blodet eller dannes formedelst Blodet (dog forsaavidt med enkelt Undtagelse, at f. Ex. Chrystallindsen i Øiet efter alle nyere Undersøgelser maa antages under den bestandige Reproductionsproces ikke at faae sin Fornyelse af Blodet umiddelbart, det vil sige: ved ligefrem Blodtilførsel). Men see vi hen til,

hvorledes Menneskelegemet fra først af dannes, idet Embryet uddannes til et Foster, da see vi, at i dette allerførste Stadium den Sætning "omne solidum e sangvine" ikke gjelder, idet her en vegetativ Proces, der ei skeer formedelst Blodløb og Blodtilførsel, gaaer forud, og bereder Betingelserne for den Tilvær, om hvilken det derefter kan siges, at nu formedelst Blod alt det Paafølgende dannes. En Leveproces, der, efterat den først er constitueret, altid gaaer ud fra noget Vist, sees her dog i sit allerførste Stadium ei at have taget sin Udgang fra Det, hvorfra den under al sin Fortsættelse bestandigen siden tager sin Udgang. (Saaledes kan ogsaa en Forbrændelsesproces formedelst Lue tænde mangfoldige andre, der da tage deres Udgange fra foregaaende; der gik for sig under samme Form, uden at den Gnist, hvormed den første begyndte, behøver at være gaaet ud fra en lignende).

Femte Tillæg.

Angaaende det Teleologiske.

1. Hvorledes det forholder sig med Sammenhængen imellem det Physikalske og det Teleologiske, har allerede Leibnitz, der iøvrigt gjorde hiint til Eet med det Mechaniske, seet og udtalt, at nemlig de mechaniske Aarsager (eller hvilke andre physikalske vi endnu ville føie til) ikke maae forvexles med de teleologiske; at Angivelsen af disse ikke lader Spørgsmaalet efter hine falde bort; men at dog den sidste Grund til al hiin mechaniske Virken er en teleologisk. Leibnitz, idet han regner Videnskaben om Tilværelsens Endemaal til Metaphysiken, udtrykker Sagen saa "que tout se fait mécaniquement et métaphysiquement en même temps dans les phénomènes de la nature, mais que la source de la mécanique est dans la métaphysique. Tage vi det

første det bedste til en bestemt Hensigt af Mennesker indrettede Apparat (et Uhr, en Mølle), kunne vi let see, hvorledes Sagen forholder sig. Et bestemt Hjul deri er indsat for at tjene til Dette eller Hiint, som da er Det, for hvis Skyld det er anbragt. Men naar der spørges, hvorved det udretter, hvad det skal, saa er det klart, at Hjulet ikke paa den bestemte Maade griber ind i det næste af denne Hensigt, eller Hensigten er ikke Det, som sætter Hjulet i Gang og bringer det til at sætte det næste i Gang; men Grunden, hvi det bevæges netop saaledes og bevæger netop saaledes, er altid at forklare paa reen mechanisk Maade. Derfor, saafremt Noget, som er borte etsteds, medfører, at Noget, som andenstedsd er, nu kommer til at virke destruerende, saa gaaer nu ogsaa denne Destruction sin Gang, skjønt hensigtsstridigt. Saaledes er nu ogsaa Grunden, hvorfor der f. Ex. i en vis Dyre-Organisme er et Hjerte, aabenbar den, at det skal tjene til at bevirke Blodcirculationen. Denne Hensigt — Dette, hvortil Hjertet tjener og skal tjene — maae vi herved nødvendigviis antage, og dette hører væsentligen med til Forklaringen af dette Organ, nemlig til at forklare, hvorfor der er et Hjerte, altsaa forklare dets Tilværelse, og Physiologen anseer ikke sin Opgave for løst, saalænge han ikke kan saaledes angive, hvortil hver Deel, hver Indretning, i Organismen tjener, eller i al Fald i en tidligere Periode har tjent, medmindre han troer sig berettiget til at erklære Dette eller Hiint for noget saakaldet Tilfældigt, eller dog for Noget, som ei lader sig forklare. — Hvorved det da er at bemærke, at under Livets Vordelsesgang og Livets Debat og Oparbeiden Adskilligt vel og kan vise sig som Det, der skal bortskaffes, for at Tilværelsen kan komme paa det Rene. Men iøvrigt see vi netop især i Organismens Arbeiden paa at restituere visse Afbræk, den har lidt, det til saadan Hensigt sig Dannende paa en særdeles Maade, idet f. Ex. et heelt lille Apparat danner sig for et Saars Helbredelses Skyld. — Men i hiin

Hjertets hele Virksomhed, ligesaa i alle chemiske Processer i Legemet o. s. v., foregaaer dog nu Alt paa reen mechanisk eller anden physikalsk Maade, og spørges der, hvorved Alt paa hvert Punct bevirkes, og hvorledes det bevirkes, saa er Alt at forklare physikalskt, ligesom hist i hine Maskiner. Saaledes kan man heller ikke sige, at det regner for at befordre Vegetationen, naar denne Sætning skulde tænkes som Svar paa det Spørgsmaal: Hvorfor regner det? Et saadant Hvorfor spørger om en Grund, og i Henseende til Det, som hører Virkeligheden til, tillige om en Aarsag, d. e, om et Bevirkende. Grund, vil sige Noget, hvoraf det er at indsee, at noget Vist just maatte saaledes være, som det er, altsaa er en Grund altid noget Intellectuelt; Aarsag betegner derimod et Bevirkende, altsaa Noget, som enten gjør, at Sagen fremkommer, eller medfører, at det Gjørende kommer til at virke paa den bestemte Maade; i første Tilfælde er Aarsagen det egentlige Aarsagende, i det andet er det kun en saakaldet udvortes Aarsag, fremkaldende Aarsag, caussa occasionalis; men i begge Tilfælde er Aarsag noget Reelt, noget til Virksomhedsverdenen henhørende. Hos Fornuftvæsener kan nu Hensynet til et vist Øiemed, som man vil opnaae, være Det, som gjør, at Fornuftvæsenerne handle saa og saa, og da bliver Hensigten til et Bevirkende; en saakaldet caussa finalis viser sig da her som en efficiens. Men saadanne Hensigtsaarsager ere da kun een Art med blandt de mangeslags Virksomhedsaarsager, der kunne forekomme. Og hverken i hine Maskiner, eller i Blodcirculationssystemet, eller naar Regnen falder, er nogen Hensigtsaarsag det Bevirkende. Spørger man da, hvorfor det regner, saa maa man allerførst angive en physikalsk Grund og Aarsag, der medfører og bevirker Regnen, og det i givne Tilfælde hvad enten det saa vil gavne eller skade en vis given Vegetation. Ligeledes maae physikalske Grunde og Aarsager angives, naar der spørges, hvorfor Blodet circulerer, hvorfor Spisen opløses og forvandles til en Chylus, som derpaa

føres over i Blodet. (Hiint skeer, fordi Hjertet udvider sig og trækker sig sammen, hvilket det gjør formedelst Virksomheden af disse og disse saa og saaledes liggende Muskelfibre o. s. v., og atter disse stimuleres saa og saa; Spisen opløses, forbi saadanne og saadanne Safter ved saadanne og saadanne Virkninger bringes til at gjennemtrænge den og nu ifølge deres chemiske Natur opløse og omforvandle den saa og saa).

Men nu forudsætte dog alle hine physikalske Aarsager og Virkelser Tilværelsen af alt Det, som saaledes foraarsager og virker, og nu spørges: hvorfra kommer denne hele Tilværelse overhovedet, hvorfor er den i sin Heelhed til, og hvorfor er den i sin Heelhed den, som den er?

Og her maae vi da gaae tilbage til den Grundtanke og Grundantagelse, at Verdensgangen dog i sin Heelhed maa være en Idee-Realisation, og at, ligesom i den enkelte Organismus Fremkomsten af det hele Apparat for de mange chemiske, mechaniske og øvrige physikalske Virkelser, saavelsom Fremkomsten af disse Virkelsers hele Indbegreb selv, maa have sin Grund i en saadan Ideerealisations Sigfremarbeiden, saa maa og en saadan Ideerealisation i det Store ligge til Grund for den store Tingenes Orden, saa at her er Det, vi have kaldet et sig fremarbeidende Rige. Men i et saadant maa da nu hvert Enkelt sees i sin Medhenhøren til at constituere Heelheden og alle Enkeltheder tilsammen i deres Samstemming i denne Henseende og deres hermed følgende Tilsvarenhed til hinanden til at constituere Udtrædelsen af den saaledes sig dannende totale Leven og Livsfylde. Og skjelne vi da nu imellem denne Fylde selv og noget Andet end den, et vist Udvortes, hvori og hvorigjennem den træder ud, saa see vi, at dette maa vise sig som saaledes i alle sine Puncter tilsvarende til Fuldbyrdelsen af Ideerealisationen, at det nu kan tjene til Det, det skal, eller svare til den Fylde-Aabenbarelse og Fylde-Udtrædelse, som skal fremkomme, hvilken sidste da er Formaalet. Men selve dette

Formaal maa da naturligviis nu ogsaa vise sig saa, at Spørgsmaalet om Betydningen deraf eller om sammes Værd kan finde et tilfredsstillende Svar, og saa komme vi da til at see hen til de Væsener, til hvilke og for hvilke Alt constitueres, hvorved vi da tilsidst føres til ogsaa at tale om en **Kommen tilgode**, og om **Dem**, hvem Tilværelsens Fylde skal komme tilgode.

Men er her nu nogen Hensigtshavende, er her **Nogen, hvis Formaal Formaalet er?** Dette Spørgsmaal staaer endnu tilbage, og hertil bliver da at svare, at her er en Grundvillen, som vil denne Vei, hen til denne Udrettelse og Opnaaelse. Og saa bliver det sidste Spørgsmaal da dette, om nu denne Grundvillen er en sig selv villende, gaaende ud fra et inderste altomfattende, i Alt sig rørende, Grund-Jeg; om, saa at sige, Verden er en eneste Individualitet, i hvilken der paa en central Maade rører sig en personlig Aand, fra hvem, d. e. fra hvis Grundvirken, Alt gaaer ud.

2. Endnu vil jeg her ei lade uomtalt, hvad der, naar der har været Tale om den teleologiske Betragtningsmaades Gyldighed, ofte er bleven sagt: Oculos non structos esse visus gratia, sed videre animal, qvia evenit, ut oculi apte structi essent (Leibn. Dutens Udg. II, 2, 132); — at, naar de forskjellige Dyrs Tandapparat er forskjelligt efter deres forskjellige Føde, da tør man ei paastaae, at de have faaet saadanne Tænder, for at de kunde tjene dem til saadan Føde, da de tvertimod maae siges at søge saadan Føde, fordi de have saadanne Tænder, hvilket da er det Samme som, at man ei har faaet Spise-Apparatet for at spise, men at man spiser, fordi man har et Spise-Apparat, o. s. v., o. s. v. Saa Meget bliver her dog altid vist, at begge Dele svare til hinanden. Naar overhovedet, hvor et vist Apparat er, en vis Sandsning eller Begjæring indfinder sig, eller en vis anden tilsvarende Action, og denne nu virker til det Heles Befordring, — naar Dyret f. Ex. viser sig i Stand til at fordøie Spisen, — saa svarer dog Alt til hinanden, og der

er da Hensigtsmæssighed i det Hele. Hvad enten Organet er givet til den Hensigt, eller benyttes til den, efterat det er der, idet det viser sig som egnet til en saadan Benyttelse, saa, naar Dette nu skeer af sig selv, — ex impetu naturæ ipsius, — er her altid Hensigtsmæssighed, som en saadan Tilsvarenhed af det Ene til det Andet, at derved en vis Heelheds Bestaaen og Udvikling opnaaes.

Dette fører os da videre til at see hen til den Forskjel, der ofte er bleven gjort imellem et "for at" og et "saa at". — Naturens mange skjønne Former, Farver o. s. v. fremkomme saa, at de kunne behage os og maae behage os; men tør man derfor sige, at de fremkomme for at behage os?

Lad os see efter, hvorledes det her gaaer til med dette "saa at". Vi henvende da Blikket paa den Individualitet, der fyldes af saadant Velbehag, og paa dens Sandse-Organisation. Her er det da klart, at, hvad for det Første Øie og Syn i det Hele angaaer, saa, om man og vil tage i Betænkning at sige, at Tingene i Verden ere constituerede for at sees, maa man dog indrømme, at hos os er Øiet constitueret, for at vi kunde vorde seende Væsener, da Dette hørte med til Totaliteten af Det, som i og gjennem os arbeidede sig frem til sin Realisation. Men saaledes maae vi da vel fremdeles erkjende, at, om man vil tage i Betænkning at sige, at Naturens Skjønheder ere blevne til, for at glæde os, maa man dog indrømme, at vi ere constituerede til at kunne og skulle vorde Væsener med Skjønhedssands, og at nu de materielle Betingelser for, at vi ved denne Skjønhedssands kunne komme til at nyde Godt af hine Naturskjønheder, ligesaavel ere blevne teleologiskt constituerede hos os, som hele Øiet er det. Begge Dele ere, kan man sige, til for hinanden. Her er en Tilsvarenhed af det Ene til det Andet, idet Alt kommer frem i fuld Consequents med sig selv til en altomfattende Heelheds Istandbringelse; det er Alt i sin Heelhed en Følge af det sig realiserende Godhedsriges Gang, men forsaavidt nu dette

kun kan constituere sig ved at constituere sig sit Udvortes, maa dette Udvortes paa hvert Punct vise sig som teleologiskt ordnet. Men naar da nu Verden paa hvert Punct og i Henseende til sit hele Indhold kan komme Mennesket tilgode, saa er det, fordi Mennesket er constitueret saaledes, at Dette kan skee, og at det skal skee; men saa viser det sig da som Formaal, idet Godhedsriget kun herigjennem kommer til at realisere sig.

3. Og her kunne vi da tilsidst endnu engang, med Tilbageblik paa Det, som allerede i Anm. 2 til § 10, Pag. 39 er bleven sagt, og med Henblik til vor Slutningsparagraph, see hen til Tidens og Tidsgangens Betydning. I de Væsener, hvem Alt skal komme tilgode, have vi ogsaa dem, hvem Alt kan komme tilgode, idet det Alt kan komme til at tjene dem til Aandsudvikling, Aandsstyrkelse, Aandsføde og aandelig Levesphære. I hvor meget end, under Henarbeidelsen til at naae sin rette Basis og derved finde sin rette Begyndelse, og altsaa under sin endnu ei overvundne Fosterudbannelsesproces, Menneskeheden kan finde sig i et chaotiskt Røre, der kan see ud som en Gaaen op og ned, — forresten i Lighed med hiin Gaaen op og ned, som Jordklodeprocessen i sine første Tider kan have havt Udseende af, — saa oplade sig dog derunder bestandigen nye Tilværelses-Momenter, saa kommer dog i disse Experimenter, som man kunde kalde dem, altid mere og mere alt det Meget tilsyne, hvori Menneskeheden har at forsøge sig, og Alt oplader og samler sig da mere og mere til den altomfattende Conferents og Debat, som skal gjennemgaaes. Det, som det tilsidst og overalt gjelder, er baade Indlevelsen i Verdenstilværelsens og Guddomsfyldens hele ideelle Indhold og vor Tilværs bestandige Berigelse i saa Henseende, saa og Indlevelsen i de reelle Verdensinteressers og Verdensvæseners store Heelhed og altsaa i Samlivet med Verdensleddenes store Mangfoldighed og vor Tilværs bestandige Berigelse ogsaa i denne Henseende. Men her sees da Tiden

i sin væsentlige Betydning, og ligeledes Sondringen, begge som de, der ere Grundvolden for, det vil sige det Underliggende for, en gjennemorganiseret og fyldig Leven, men altsaa en Leven, der kun Punct for Punct og langsomt kan komme til at uddanne sig, da kun saaledes Sondring, Udvikling og gjennemgaaende Organisation kan komme i Stand. Her see vi, hvorledes med Udstrækningens eller Omfangets Fyldelse, eller vor Levens Udvidelse i Rummets Henseende, Tidens Fyldelse følger. — Ja Tiden er ikke Intet for Gud selv; det hører Gud væsentligen til, at gaae ind i Tids- og Tilværs-Fyldelsen. Incarnationen er en saadan.

Slutnings-Tillæg.

En sammentrængt Fremstilling af Hovedpuncterne af den Deel af Kosmologien, der gaaer ud fra det Kosmogoniske, saaledes, som jeg til Ledetraad for mig nedskrev den, da jeg i October 1844 i en Række af ni Forelæsninger foredrog mine kosmologiske Anskuelser for en Samling af Mænd, hvoriblandt der vare flere af Universitetets meest philosophiske Tænkere, vil jeg her — dog paa Ny gjennemgaaet — endnu tilsidst fremlægge.

1) Idet Jordklodedannelsen — thi paa denne allene fæste vi Blikket — gik ud fra den kosmiske Urtaage, var heri hvert Punct Udgangs- og Tilknytningspunctet for en allerførste elementær Function, idet det Grundbevægende med sand Allestedsnærværelse var tilstede — og ud fra sin indre altomfattende Eenhedsgrund virkede — paa ethvert Punct, rørende sig i Totaliteten af sin Fyldes Momenter, men saaledes, at disse traadte ud i den yderste Sondrethed og hvert kom til at gjøre saa at sige sin Ret gjeldende, paa det at en fuldeligen og til det Allermindste gjennemorganiseret Verden kunde komme til at danne sig.

2. Disse saaledes fremtrædende primitive Subsistentser ere endnu til, som de samme, den Dag i Dag, og maae siges endnu den Dag i Dag i deres inderste Grund at virke paa samme Maade eller at spille den samme Rolle, som da.

3. Men ved Foreninger af dem constitueredes noget Nyt, og saa constitueres bestandigen videre og videre nye og nye Subsistentser ved en gjennem en Livets Debat fremadskridende skaberisk Leven.

4. Hvorfra dette Nye? Fra den indre alintelligente altmuende Grundvirken, der i at constituere sig sit Rige, sin Grundidees Realisation, virksomt fungerede og bestandigen fungerer til saadanne nye Dannelsers Constituering og Fuldførelse, i hvilke da ny og ny Fylde udaf dens indre Væld kommer frem; men dog saa, at den vedvarende virker paa den eengang etablerede Maade, i Conseqventsen af den saaledes frembragte Tingenes Orden; saa at det Organiserende baade viser sig i det Samtidige og i Succesionen.

5. Saaledes constitueredes da og constitueres fremdeles nye Livsbevægelser, nye Functioner, nye Livsfylder, som hver for sig komme til at antage Skikkelse deels i legemlige Conformationer deels i Bevidsthedsheelheder, hvilke sidste imidlertid, hvor de dannes, komme til at gaae i Eet med tilhørende Legemligt, til Udsondring fra men tillige Communication med andre, saa at alle tilsammen danne i hinanden gribende større Heelheder.

6. Herunder blive da dannede Subsistentser bestandigen Stof for høiere og høiere Dannelser, det vil sige: de blive egnede til og constituerede til at kunne og skulle som medvirkende Led gaae ind i større Heelheder, hvilket da vil sige, at den i dem etablerede Fungeren kommer til at tjene som Moment med til en større Virke- og Leveheelheds Dannelse. De assimileres da, og indoptages derved, idet de, med og ifølge deres i dem etablerede Naturer, komme til at træde i Vexelvirkningsforhold, som bringe dem ind under

en høiere Ideerealisations Raadighed, saa at de komme til at virke til den herved bestemte Indgriben.

7. Saaledes see vi i chemiske Processer visse Stoffer at assimileres med andre; Planten assimilerer sig det Mineralske og assimileres atter af Dyreverdenen; Mennesket assimilerer sig Verdens hele uendelige ideelle Indhold, og Menneskene assimilere sig hinanden og indoptages derved i større Heelheder. Tilsidst gaaer Alt ud paa, at Gud skal assimilere sig Alt.

8. Saa fremkommer da, idet Uddannelsen bestandigen gaaer Organisationens og derfor Sondringens og Differentieringens Vei, en Mangfoldighed af Individualisationer, deels af mere generel Natur (som Vand, Luft o. s. v.), deels af mere mikrokosmisk Natur, hvori og hvorigjennem da Skabelsesgangen bestandigen mere og mere og paa høiere og høiere Maade constituerer sig sit Andet eller Modstaaende, for, ud fra dybere Eenhedsgrunde, atter at magte og indoptage det og derved at oplade dybere og dybere Manifestationer af og Realisationer af sit indre Indhold.

9. Men saaledes vise sig da nu saavel Stadier i den mikrokosmiske Subsistentses Uddannelsesgang, som og Trin eller Opadstigninger i de mange Subsistentsers Lighedsforhold, hvilke sidste hænge væsentligen sammen med Subsistentsernes forskjellige reelle Indgriben eller Fungeren og Functions-Bestemthed.

10. Og heri er nu Forholdet saa, at visse, som de lavere, langt mere maae ansees bestemte til, at skulle tjene visse andre, som de høiere, til Subsistentsmidler og Subsistentsbefordring, end omvendt.

11. Saa fremkomme da paa Tilværelsens høiere Puncter Mikrokosmer, der ere centraliserede i sig og hvori der subsistere Sjæle, i hvilke fremdeles Jeger, der kunne nyde Tilværelsen, danne sig.

12. Blandt disse fremkomme endeligen saadanne, der, som personlige Jeger, Personer, ei allene a) staae i et

Objectivitetsforhold til den Verden, d. e. den vordne og Vordelsen undergivne Heelhed, hvori de røre sig og leve, saa at de ere incorporerede i den, baade gjennem Fornødenheder, eller Tilværelses- og Udviklingsbetingelser, saa og gjennem Sympathier eller Meddeeltagelses- og Meddeelagtighedsfølelser, grundede deels i ideelle Interesser deels i Paarørenhed; men ogsaa b) staae i sandt og egentligt Objectivitetsforhold til deres egen Tilværelses indre og alconstitutive Principer, der da, idet de fremtræde som saadanne, forudsætte Frihed og fremkalde Frihed, hvilken vi saaledes see i dens egentlige Betydning.

13. Disse det Alconstitutives Principer og deres indre Virkelser og Rørelser træde da frem som indre Livets Magter, der imidlertid ere af dobbelt Natur, da eet Indbegreb af dem kun gaaer ud paa at constituere Jegheden, som Jeghed, eller i dens Forsigbestaaen og Centralitet i sig, og tilskynder og ansporer hertil; et andet derimod i sine Fremarbeidelser viser sig som det, hvori det altomfattende Algyldige, ud fra sin altomfattende Eenhedsgrund, gaaer ud paa at gjøre sig gjeldende som Det, der bør at have Magten, og fordrer en hertil svarende Anerkjendelse og villig Hengivelse, men nu og formaaer at yde Personligheden en Fyldestgjørelse, der vil komme til at hvile paa en sand Grund, da den vil komme til at hvile paa Harmonie indad til og udad til, og derved paa Fylde i begge Henseender.

14. Vi see her Magtelse at gaae over til at vorde Herskelse (hvortil da hører et Modstaaende, som har Selvbestemmelse og egen Raadighed), men Herskelsen vorder atter, formedelst Frihedslivet, til Besjælelse og Beaandelse; men en saadan er, som en Aandens Indgydelse, tillige en Meddelelse og Meddeelagtiggjørelse, der da fører til Nydelse. Lægge vi nu hertil, at der i det saaledes fremadskridende indvortes Riges Gang er en bestemt Henarbeidelse hertil, med en Virkning hos og for de Enkelte, som kan kaldes omsorgsfuld, saa see vi Riget a) som et Livets Rige, b) som

et Lysets Rige, c) som et Ærefrygts- og Hellighedsrige, d) som et Kjærligheds- og Velgjørenhedsrige, e) som et Fyldens og Salighedens Rige.

15. Men som nu Mikrokosmen er centraliseret i sig og derved træder frem som et Væsen, saaledes er nu og den altomfattende, allestedsnærværende Grundbevæger centraliseret i sig, ligeoverfor alle Mikrokosmerne. — Totaliteten af Tilværelsen er en Organisation, i hvilken der, som deri subsisterende altomfattende Jeg, rører sig et eneste Grundvæsen, og hele Tilværelsen kunde forsaavidt siges at udgjøre en eneste Individualitet.

16. Dette Grundvæsen, Gud, subsisterer da ved sig selv og udaf sig selv allene, og idet en Verden constitueres, constitueres den ene og allene og i Eet og Alt udaf Guds eget Væsen og sammes Medfør. Men constituerende sig sit Andet og Modstaaende, til derved og deri at udfolde sig og deri at udgyde sig, ja ifølge sit Væsens inderste Medfør endog constituerende Verdensvæsener med en saadan Selvstændighed, at Gud til den kan meddele sig, idet de fra deres Side kunne træde Gud imøde, subsisterer Gud ei allene i sig, men og i hele sin udgaaende Skaben og Leven, som i sin Fyldes Manifestation og i sit Rige.

17. Men saa see vi da, at der for selve Gud danner sig et Objectivitetsforhold, og som vi førtes til den guddommelige Centralisation i sig ved den menneskelige, der viiste hen til hiin, saa henviser nu omvendt hiin hen til denne. Grundvæsenet, Gud, er det alcentrale Væsen i en Verden, og staaer da i denne sin Centralitet i sig i Relation til denne sin Verden, især til de Verdensvæsener, hvilke det er givet i en vis Forstand at have Livet i sig selv, som for sig hypostaserede Mikrokosmer, der da nu ogsaa fra deres Side staae i et Objectivitetsforhold til Gud, og det baade særskilt hvert for sig, saa og i samlet Forening, som dannende en samorganiseret Heelhed, i hvilken hvert af dem kun er Led og Deel.

18. Tænkende os Forholdet i Fuldendelsen, maatte vi da tænke os a) Gud som Den, der, havende sig selv i sig selv og samlende Alt til sig og hos sig, nu dog tillige selv rørte sig i Verdenslivet, baade b) som det Middelpunct, der holdt det Alt sammen til Eenhed, saa og c) som i virkelig Tilstedeværelse iboende hver Enkelt, der da saaledes fra sin Side kom til at føle sig i Gud og til at røre sig og leve i Gud og Guds og Verdens uudtømmelige Fylde, medens dog hver Enkelt kun levede deri ud fra sit Subsistentspunct af og paa den herved bestemte eiendommelige Maade, hvoraf da en i det Uendelige gaaende Forskjellighed og Muligheden af en uudtømmelig Vexelvirkning maatte blive Følgen.

19. Men den hele Verdensgang er endnu kun den herhen arbeidende Leveproces, ja Tilværelsen søger endog endnu først sin rette Levens Basis, Udgang og Begyndelse.

20. Her viser da nu Forholdet sig som et Modsætningsforhold, der skal vorde et Harmonie- og Eenhedsforhold, men endnu ei er det. Saa staaer da Gud for os a) som den i sig Centraliserede, der har Verdensmangfoldigheden ligeoverfor sig, som indeholdende en Fylde af Væsener, der skulle indoptages i Gud og assimileres med Gud; og Tilværelsen i dens Heelhed viser sig da som arbeidende hen til at vorde Eet med Gud ved at vorde gjennemgudopfyldt; men dernæst bliver det dog Gud selv, der, rørende sig selv i Verden og incarneret i denne, havende den i Eet med sig, er den baade b) paa en central Maade og c) paa en allestedsnærværende peripherisk Maade i Verden selv inderst Tilstedeværende og Alt til sig Tilbageførende, der nu saaledes da er med inde i Verdensudviklingsgangen, selv kæmpende og fremarbeidende heri.

Den Selvsamme, som de Alle skulle komme til, idet han og hans Rige skal heelt og fuldt komme til dem og indoptage dem, er tillige Den, som inderst i Enhver af dem virker til, at de fra deres Side arbeide sig hen til ham og hans Rige; — den Selvsamme, som vil samle Alle til sig,

er ogsaa Den, som inderst i dem gjør, at de tye hen til ham og attraae og eftertragte at indlemmes i ham og hans Væsen; — den Selvsamme, som hver fra sit Subsistents-punct af maa see hen til, som til den i sig centraliserede Alraadende, hos hvem og i hvem de allene retteligen og fuldeligen kunne finde det Tilhold og den Fylde, der allene kan være at finde i Al-Eenheden, er nu dog tillige Den, som inderst rører sig i dem og bevæger dem fremad til dette Maal, til hvilket de ei kunde komme, hvis han ei tog Bolig i hver af dem og nu selv opfyldte dem saa, at de derved førtes hen til Maalet. Hvert af Enkeltvæsenerne maa derfor paa Veien herhen fra først af i sit Inderste føle Gud selv som sin indre Helliggjører, Albesjæler og Albeaander, medens dog den selvsamme Gud — i sin al Verden omfattende Virken og i sin Centralitet i sig i denne sin Alomfatning — maa staae for hvert Enkeltvæsen, som Den, til hvem det ud fra sig selv skuer hen, og i hvem det tragter efter at komme til at leve saaledes, at dets Leven vorder en fuldelig Leven ud fra og i Eet med denne altomfattende Centrale. Men da nu Verden er en Totalorganisation af saadanne Verdensvæsener, saa ere disse ogsaa i Henseende til deres Verdensside saaledes tilsammenhørende og skulle sammenorganiseres, at Dette naturligen fører til at tænke sig et Centralled, et kosmiskt Centralorgan, som det dem alle om sig samlende og til sig og med sig forenende Central-Individ, saa at Verden tænkes som paa sin Side centraliseret i sig, og nu gjennem og formedelst dette sit kosmiske Centralpunct, der nu assimilerer dem alle med sig, tænkes at staae i hiint Eenhedsforhold til den i sig centraliserede Guddom, der da saaledes baade paa en central Maade, nemlig i hiint Centralled, og paa en peripherisk Maade, nemlig i hver Enkelt især, selv gaaer ind med i og subsisterer i og boer i og hos Verdensvæsenerne. (Det hører med til Det, som forstyrrer den rene Treenighedslære saa meget, at Christus ofte betragtes som en Almægtig ved Siden af Faderen, som

om der vare to Jeger, der begge, hvert for sig, kunde sige: Riget er mit. Der er kun een Almægtig, Alviis, o. s. v., og naar der tillægges Christus Almagt, saa kan det kun være, forsaavidt som han kunde sige: Faderen og Jeg ere Eet, hvo som seer mig, seer Faderen, men ikke forsaavidt han tillige maatte sige: Faderen og Jeg ere To; altsaa kun forsaavidt den Almægtige var i ham. Gud var i Christo og forligede Verden med sig, hedder det derfor hos Paulus. Naar Toheden andre Steder hæves frem og det endog saa, at Christus betragtes som Herren og som Den, der endeligen seirer, og da overgiver Riget til Faderen, saa er det klart, at Christus forsaavidt, eller i denne Tohed, betragtes som værende ligeoverfor Gud i Lighed med den Maade, hvorpaa alle Mennesker ere det, altsaa betragtes i sin Verdensvirkning og fra sin Verdensside, tilmed betragtes som Centralleddet i Verden, men imidlertid dog altid kun kan virke saa, forsaavidt han og Faderen ere Eet, paa samme Maade som atter ved og gjennem ham alle Mennesker skulle vorde Eet med Faderen. Joh. 17, 21—23.)

Rettelser.

Side 3	Linie 7		sættes Komma efter gjøres gjeldende.
— 5	— 2	fra neden:	fornuftigfyldig læs: fornuftfyldig.
— 7	— 11	—	var læs: blev.
— 25	— 6	—	fremarbeldende læs: fremarbeidende.
— 31	— 4	—	alene læs: allene.
— 37	— 5	—	Skabelsesvirksomhed læs: Skabelsesvirksomheds.
— 49	— 13-14	—	Behandlet læs: Behandleligt.
— 60	— 1	—	fig læs: sig.
— 88	— 4	—	sættes Spørgsmaalstegn istedetfor Punctum.
— 95	— 9	fra oven:	Bestemmelse læs: Bestemmelser.
— —	— 15	—	efter Gang sættes Komma.
— 97	— 4	—	efter undre sættes Komma.
—100	— 13	fra neden:	Andet læs: andet.
—103	—15 og 16	f. oven:	falde begge Kommaerne bort.
—107	— 10	—	Grauſken læs: Granſkn.
—111	— 3	—	kunnes betragte læs: kunne betragtes.

Følgende Skrivter af Professor Sibbern ere at erholde i de almindelige Boglader:

Philosophiske:.

1. Menneskets aandelige Natur og Væsen. Et Udkast til en Psychologie. Anden Deel. 1828. — 31 Ark. 2 Rbd. (Første Deel er udsolgt). Ogsaa med den særskilte Titel: Menneskets aandelige Natur og Væsen betragtet i pathologisk Henseende, eller: Psychologisk Pathologie.
2. Om Elskov. 1819. — 14 Ark. 3 ℔.(Gyldendals Forlag).
3. Om Erkjendelse og Granskning. 1822 — 14 Ark. 4 ℔. (Schubothes Forlag).
4. Philosophisk Archiv og Repertorium. 4 Hefter. 1829-30. — 25 Ark. 2 Rbd. — Indhold: Om Abstraction og abstract Betragtning. Om den menneskelige Sjæls Subsistents i Liv og Død. Bidrag til Bestemmelsen af Philosophiens Forhold til Theologien. Pædagogiske Betragtninger og Bemærkninger. — Om den intellectuelle Anskuelse. Nogle Bemærkninger angaaende Retshaandhævelse og Statsstyrelse. — Hovedinddelingen af Begreberne, oplyst ved adskillige Exempler. Bidrag til Opklaring af de menneskelige Drivters Natur og Væsen. — Bidrag til Besvarelse af det Spørgsmaal: Hvad er Dogmatik?)
5. Om Poesie og Konst. Første Deel. 1834. — 25½ Ark. 2 Rbd. 2 ℔.
6. Logik som Tænkelære. 24½ Ark. 1845. — 2 Rbd.
7. Om Betydningen af at komme til Universitetet. 1836. — 1½ Ark. 1 ℔.
8. Angaaende Hegels Philosophie. 1838. — 19 Ark. 1 Rbd. (Reitzels Forlag).
9. Psychologie, indledet ved almindelig Biologie, i sammentrængt Fremstilling. Ny Udarbeidelse. 1843. — 25¼ Ark. 7 ℔.
10. Om Philosophiens Begreb, Natur og Væsen. 1843. — 6 Ark. 3 ℔.
11. Speculativ Kosmologie med Grundlag til en speculativ Theologie. 1846. — 9 Ark. 5 ℔.

Politiske:

1. Bemærkninger ved den kgl. Anordning ang. Provindsialstændernes Indførelse i Danmark. 1832. — 10 Ark. 1 Rbd. (Gyldendals Forlag).

2. Patriotiske Intelligentsblade. 2 Hefter. 1835-36. — 6 Ark. 4 ℛ 8 β. (Reitzels Forlag).
3. Ang. Bankspørgsmaalet. 1836. — 3¼ Ark. 2 ℛ. (Reitzels Forlag).
4. Om Stændernes Forening. 1838. — 7 Ark. 3 ℛ 8 β.
5. Til Kjøbenhavns samtlige Borgere i Anledning af Valgene paa Borgerrepræsentanter. 1840. — 36 Sider. 20 β.
6. Om Skattebevillingsret og Constitution. 1840. — 5 Ark. 2 ℛ 8 β.
7. Dikaiosyne, eller Bidrag til Politik og politisk Jurisprudents for Danske, i statsretlig, kirkelig og historisk Henseende. 1ste Hefte. 1843. — 19 Ark. 1 Rbd.

Poetiske og oratoriske:

1. Efterladte Breve af Gabrielis. 1826. — 11½ Ark. 5 ℛ.
2. Mindetale over H. B. Melchior. 1834. — 3½ Ark med Kobber. 3 ℛ 8 β.
3. Mindetale over A. W. Brorson. 1836. — 3½ Ark. 2 ℛ.

2. Patriotiske Intelligentsblade. 2 Hefter. 1835-36. — 6 Ark. 4 ℞ 8 β. (Reitzels Forlag).
3. Ang. Bankspørgsmaalet. 1836. — 3½ Ark. 2 ℞. (Reitzels Forlag).
4. Om Stændernes Forening. 1838. — 7 Ark. 3 ℞ 8 β.
5. Til Kjøbenhavns samtlige Borgere i Anledning af Valgene paa Borgerrepræsentanter. 1840. — 36 Sider. 20 β.
6. Om Skattebevillingsret og Constitution. 1840. — 5 Ark. 2 ℞ 8 β.
7. Dikaiosyne, eller Bidrag til Politik og politisk Jurisprudents for Danske, i statsretlig, kirkelig og historisk Henseende. 1ste Hefte. 1843. — 19 Ark. 1 Rbd.

Poetiske og oratoriske:

1. Efterladte Breve af Gabrielis. 1826. — 11½ Ark. 5 ℞.
2. Mindetale over H. B. Melchior. 1834. — 3½ Ark med Kobber. 3 ℞ 8 β.
3. Mindetale over A. W. Brorson. 1836. — 3½ Ark. 2 ℞.

